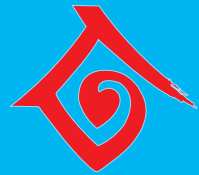

Aile ve Toplum

EĞİTİM KÜLTÜR VE ARAŞTIRMA DERGİSİ

Üç Aylık Dergi
Temmuz-Ağustos-Eylül 2009
Yıl: 11 • Cilt: 5 • Sayı 18
ISSN: 1303-0256

- 5-6 ve 7 Yaşındaki Çocukların Mecazi Kavramlarını Anlamalarının İncelenmesi
- Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler
- Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi
- Lise Birinci Sınıf Öğrencilerinin Sınıf İçi Güven Algılarının Bilgisayar Oyunu Oynama Durumlarına Göre İncelenmesi
- Kapkaç Suçundan Hüküm Giyen Yetişkinlerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi
- Evde Yaşayan Yaşlıların Huzurevinde Yaşamaya Yönelik Görüşleri
- Aşiret, Akrabalık ve Sosyal Dayanışma: Geleneksel Hayatı Yönetme Biçimi

T.C. BAŞBAKANLIK
AİLE VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINIDIR

Aile ve Toplum

EĞİTİM-KÜLTÜR VE ARAŞTIRMA DERGİSİ

Sahibi

Başbakanlık Aile ve Sosyal
Araştırmalar Genel Müdürlüğü
Adına

Doç. Dr. Ayşen GÜRCAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Nesrin TÜRKARSLAN

Adres

Tunus Caddesi No: 24
06680 Kavaklıdere-ANKARA
Tel: (0.312) 416 80 00
Faks: (0.312) 419 29 70
www.aile.gov.tr

Aile ve Toplum
Dergisi'nde
yayınlanan yazılardaki
görüşler yazarına aittir.

Aile ve Toplum Dergisi
üç ayda bir yayınlanır.

Baskı ve Tasarım
Afşaroğlu Matbaası
Selanik(2) Caddesi No:64/2
Kızılay / ANKARA
Tel: (0.12) 425 22 44
Faks: (0.312) 425 11 09
E-mail: farukafsar@gmail.com

25.09.2009

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Eğitim - Kültür ve Araştırma Dergisi

Yıl : 11 • Cilt: 5 • Sayı: 18 Temmuz - Ağustos - Eylül 2009

AİLE ve TOPLUM DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

1. Aile ve Toplum Dergisi, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından üç ayda bir yayınlanır.
2. Dergide telif ve tercüme makaleler, araştırma makaleleri, bildirimler, yayın değerlendirme tartışma yazıları, Türkçe ya da bir yabancı dilde yer alır.
3. Dergi, "Hakemli" bir yayındır. Dergiye gönderilen yazı, konusu ile ilgili bir akademisyen ve Yayın Kurulu tarafından incelendikten sonra yayımlanabilir. Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması gerekir.
4. Gönderilen yazıların yayınlanma zorunluluğu yoktur. Dergiye gelen yazılar yayınlansın ya da yayınlanmasın geri gönderilmez.
5. Dergiye gönderilen yazıların Türkçe ve bir yabancı dilde (İngilizce, Fransızca, Almanca) 100-150 kelimelik özetleri çıkartılmalıdır. Yazı herhangi bir bilimsel toplantıda sunulmuş ise belirtilmelidir.
6. Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.
7. Yazının kapak sayfasında, çalışmanın adı yazar/yazarların (Birden fazla yazar varsa sıralama yapılarak) adı, soyadı, unvanları, çalıştıkları kurumlar belirtilmeli, Türkçe ve İngilizce özetler yer almalıdır.
8. Makalelerdeki dipnot verirken metin içerisinde:
.....eğiliminde bulunabileceklerdir (Green, 2991:2). Şeklinde verilmelidir.
9. Kaynakçada eserler şu şekilde verilmelidir:
Tek yazarlı kitap: ÖZKAN Serdar, **Aile Eğitimi**, Seda Yayınları, Yayın No: 21, Duru Yayınevi, Ankara 2000.
Çift yazarlı kitap: TÜRKARSLAN N. ve S. DEMİRKAN, **Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Evliliğin Kuruluşuna İlişkin Görüş ve Düşünceleri**, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Genel Yayın No: 132, Afşaroğlu Matbaası, Ankara 2007.
Makale: ÖZMETE E. ve A.S. BAYOĞLU, "Duygusal Refah: Gençlerin Algılarının Kavramsal Analizi", **Aile ve Toplum**, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Yıl: 10, Cilt: 4, Sayı: 15, Temmuz-Ağustos-Eylül 2008, Afşaroğlu Matbaası, Ankara.
10. Gönderilen yazıların dili açık ve anlaşılır olmalı, dilimizde karşılığı tam olarak olmayan ifadelerin Türkçe karşılığı parantez içinde verilmeli ve gönderilen yazılar yazım düzeni açısından aşağıdaki özellikleri taşımalıdır:
 - Yazılar, A4 boyutundaki beyaz kağıdın bir yüzüne, 1,5 satır aralıklı, 98 ve 2000 sürümleri tercih edilmelidir. Metin tek kopya olarak sunulmalıdır. Ayrıca metin CD'ye kaydedilmeli, CD'nin üzerinde kullanılan bilgisayar programı ve sürüm numarası belirtilmelidir. Yazı, Hakem Kurulu'nun bir değişiklik önerisi ile kabul edilmiş ise en son durumu içeren çalışma diskette birlikte teslim edilmeli, önlem olarak dosyanın bir kopyası da yazarda bulunmalıdır.
 - Satır sonlarında sözcükler kesinlikle hecelerine bölünmemelidir.
 - Çizimler bilgisayardan çıkarılmadı ise, beyaz aydınlatıcı kağıt üzerinde çini mürekkebi ile çizilmelidir. Çizimlerde fotokopi yöntemi kullanılmamalıdır. Fotoğraflar siyah/beyaz, net ve parlak fotoğraf kağıdına basılmış olmalıdır. Renkli fotoğraflar ve fotokopiyle çekilmiş fotoğraflar kullanılmamalıdır. Ayrıca her bir şeklin metin içinde gireceği yer açık bir biçimde gösterilmelidir.

Prof.Dr. Gönül AKÇAMETE	Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dekanı
Prof.Dr. Aliye Mavili AKTAŞ	Selçuk Üniversitesi, Konya Sağlık Y.O. Müdürü
Prof.Dr. Emine AKYÜZ	A.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Çiğdem ARIKAN	Selçuk Üniversitesi, Konya Sağlık Y.O. Sosyal Hizmet Böl.
Doç.Dr. Fatma ARPACI	G.Ü. Mesleki Eğitim Fak. Aile Ekonomisi Eğitimi A.B.D.
Prof.Dr. Hediye ARSLAN	Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Müdürü
Yrd.Doç.Dr. Metin ARSLAN	Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. İbrahim ARSLANOĞLU	Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Sevil ATAÜZ	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı
Prof.Dr. Orhan AYDIN	H.Ü. Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN	H.Ü. Edebiyat Fak. Sosyoloji Böl. Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Pınar BAYHAN	H.Ü. Sağlık Bilimleri Fak. Çocuk Gelişimi Böl. Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ayla BAYIK TEMEL	Ege Üniversitesi Hemşirelik Y.O. Halk Sağlığı Bl. Başkanı
Prof.Dr. Latife BIYIKLI	A.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Kamil Ufuk BİLGİN	TODAİE Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Işıl BULUT	Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Esra BURCU	H.Ü. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Yrd.Doç.Dr. Ayda BÜYÜKŞAHİN	A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Psikoloji Böl. Öğretim Üyesi Prof.
Prof.Dr. Saynur CANAT	A.Ü. Tıp Fakültesi Ergen Psikiyatrisi Bölüm Başkanı
Yrd.Doç.Dr. Ayşe CANATAN	Gazi Ün. Fen-Edebiyat Fak. Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Bülent ÇAPLI	A.Ü. İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Nilgün ÇELEBİ	Muğla Ü. Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. İhsan DAĞ	H.Ü. Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Yrd.Doç.Dr. Hatice DEMİRBAŞ	Başkent Ü. Eğitim Fak. İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Nükhet DEMİRTAŞLI	A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Beylül DIKEÇLİGİL	Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü
Doç.Dr. Zait DİRİK	Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. İsmail DOĞAN	A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Yıldırım B. DOĞAN	A.Ü. Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Zehra DÖKMEN	A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü
Prof.Dr. Veli DUYAN	A.Ü. Sağlık Bil. Fak. Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Yıldız ECEVİT	O.D.T.Ü. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Mebeccel GÖNEN	H.Ü. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Şengül HABLEMİTOĞLU	Ankara Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanı
Prof.Dr. Tülin GÜNŞEN İÇLİ	H.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Böl. Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Güliden GÜVENÇ	Okan Ü. Fen-Edebiyat Fak. Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Sunay İL	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmetler Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Zafer İLBARS	A.Ü. D.T.C.F. Sosyal Antropoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Emel İRGİL	Uludağ Ü. Tıp Fakültesi Halksağlığı A.B.D.
Prof.Dr. Sibel KALAYCIOĞLU	O.D.T.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Başkanı
Doç.Dr. Ayten KAPLAN	H.Ü. Ankara Devlet Konservatuvarı Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ahmet KARAARSLAN	Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof.Dr. Velittin KALINKARA	Pamukkale Üniversitesi Denizli Meslek Yüksek Okulu
Prof.Dr. Kurtuluş KAYALI	Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Efser KERİMOĞLU	A.Ü. Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Duyan MAĞDEN	H.Ü. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ferhan ODABAŞI	A.Ü. Eğitim Fak. Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Böl.Öğr.Ü.
Doç.Dr. Aslıhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU	H.Ü. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Selahattin ÖĞÜLMÜŞ	A.Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Psikolojik Dan. ve Rehberlik Bl. Bşk.
Prof.Dr. Alev ÖNDER	M.Ü. Atatürk Eğt.Fak. İlköğretim Bl. Okul Ön. Öğret. A.B.D. Öğr. Üy.
Doç.Dr. Özlem ÖNTAŞ CANKURTARAN	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Esra ÖMEROĞLU	G.Ü. Mesleki Eğitim Fak. Okulöncesi A.B.D. Başkanı
Yrd.Doç.Dr. Cengiz ÖZBESLER	Başkent Ün. Sağlık Bilimleri F. Sos.Hiz. Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Işık SAYIL	A.Ü. Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Metin Saip SÜRÜCÜOĞLU	A.Ü. Sağlık Bil. Fak. Beslenme ve Diyetetik A.B.D. Başkanı
Prof.Dr. Ahsen ŞİRİN	Ege Üniv. Hemşirelik Y.O. Kadın Sağlığı ve Hast.Hem. A.B.D.
Yrd.Doç.Dr. Ebru TANJU	Başkent Ü. Eğitim Fak. İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Günsel TERZİOĞLU	H.Ü.İ.İ.B.F. Aile ve Tüketici Bilimleri Bölüm Başkanı
Prof.Dr. Mahmut TEZCAN	A.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Gülay TOKSÖZ	A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Sevda ULUĞTEKİN	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmetler Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ozana URAL	Marmara Ü. Atatürk Eğitim Fak. Dekan Yardımcısı
Prof.Dr. Hamza UYGUN	H.Ü. İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Serhat ÜNAL	H.Ü. Tıp Fakültesi Dekanı
Prof.Dr. Binnur YEŞİLYAPRAK	A.Ü. EBB. Eğt. Hiz. A.D. Reh. ve Psi. Danış. Böl. Öğr. Üyesi

5-6 ve 7 Yaşındaki Çocukların Mecazi Kavramlarını Anlamalarının İncelenmesi	7
Prof. Dr. Duyan MAĞDEN - Uzm. Aysun GÜNDOĞAN	
Türkiye'de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler	31
Dr. Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN - Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÖZBESLER	
Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi	43
Dr. İsmet Galip YOLCUOĞLU	
Lise Birinci Sınıf Öğrencilerinin Sınıf İçi Güven Algılarının Bilgisayar Oyunu Oynama Durumlarına Göre İncelenmesi	59
Yrd. Doç. Dr. Oktay AKBAŞ - Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul USTA Yrd. Doç. Dr. Recep ÇAKIR	
Kapkaç Suçundan Hüküm Giyen Yetişkinlerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi	73
Dr. Elif GÖKÇEARSLAN ÇİFCİ	
Evde Yaşayan Yaşlıların Huzurevinde Yaşamaya İlişkin Görüşleri	87
Doç. Dr. Fatma ARPACI - Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY	
Aşiret, Akrabalık ve Sosyal Dayanışma: Geleneksel Hayatı Yönetme Biçimi	99
Yrd. Doç. Dr. Şevket ÖKTEN	

5-6 ve 7 Yaşındaki Çocukların Mecazi Kavramlarını Anlamalarının İncelenmesi

- Prof. Dr. Duyan MAĞDEN*
- Uzm. Aysun GÜNDOĞAN**

Öz

Bu araştırmanın amacı; Piaget'nin zihinsel gelişim kuramına göre işlem öncesi dönem yıllarına rastlayan okul öncesi dönemdeki çocukların mecazi kavramları anlayıp anlamadıklarını ortaya çıkarmaktır.

Bu amaçla, Denizli il merkezinde bulunan bir ilköğretim okulu ve bir anaokulundan basit tesadüfi örnekleme yoluyla beş-altı ve yedi yaş grubundan toplam 65 çocuk seçilmiştir.

Veriler, araştırmacılar tarafından belirlenen mecazi kavramların çocuklara tektek sorulmasıyla toplanmıştır. Örnekleme içinde yer alan çocukların mecazi kavramlara verdikleri yanıtlar kaydedilmiş, çocukların kendiliğinden verdiği yanıtları doğrudan tablolara dönüştürülmüştür.

Araştırmanın sonunda yaşla birlikte mecazi kavramları anlamının arttığı ortaya çıkmıştır. Bazı mecazi kavramların beş yaş grubu tarafından bilinmesi, evde kullanırlılığının çok olmasındandır.

Anahtar Kelimeler: Piaget, zihinsel gelişim, mecazi kavramlar, işlem öncesi dönem.

Abstract

The Study of 5-6 and 7 Years Old Children's Understanding The Meanings of Metaphorical Concepts

The aim of this research is to show whether or not the children in pre-school ages, coinciding with the years of pre-operational period, understand the metaphorical concepts according to Piaget's Cognitive Developmental Theory.

For that reason, through the way of simple random sampling, totally 65 children aged 5-6 and 7 years old were chosen from a primary school and from a nursery school in the center of the province of Denizli.

The data were collected through questioning the metaphorical concepts determined by the researchers to the children one by one. The replies the children made for the metaphorical concepts, which are in the examples, were recorded and the replies the children made naturally were directly converted into the tables.

At the end of the research, it has been discovered that together with the age, the understanding of the metaphorical concepts increases. Some metaphorical concepts' being known by five year old groups of children is because of the fact that their usages at home are abundant.

Key Words: Piaget, cognitive development, metaphorical concepts, pre-operational period.

(*) Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü.

(**) Arif Yalınkaya İlköğretim Okulu-Denizli.

Giriş

Piaget; yetişkin insan düşüncesi ile çocuk düşüncesi arasında nitelik farkı bulunduğunu, başka bir deyişle, insan zihninin belli fonksiyonlarının artmasından çok, bu fonksiyonların nitelik değiş-tirmesi ve yeni fonksiyonlar kazanması yoluyla geliştiğini belirtmektedir (G. Günçe, 1974: 7; J. H. Flavell ve ark., 2002: 153).

Piaget'ye göre zihinsel gelişim, birbirini izleyen dört dönem içinde ortaya çıkmaktadır:

Doğumdan ikinci yaşın sonuna kadar devam eden duyuşal-devinim döneminde bebek, duyuşları ve devinim faaliyetleri yoluyla dış dünya ile ilişki kurar. Bu dönemde bebekler düşünemez, yalnızca açık eylemlere girerler. Piaget, ilk duyuş-devinim eylemlerinin ilk düşünme yeteneklerinin temelini oluşturduğuna inanmaktadır (G. Günçe, 1972: 30; M. Gander ve H. Gardiner, 1995: 165-166; R.Evans,1999: 134).

İki yaşın bitiminde başlayıp yedi yaşına kadar süren işlem öncesi dönem iki evreye ayrılmaktadır:

- Kavram öncesi düşünme-sembolik dönem: İki ile beş yaşları arasında ortaya çıkar. Bu evrede çocuk zihinsel tasarımları (semboller, işaretler, hayaller) ile düşünür. Daha önceden görüp yaşadığı olaylara bağlı olarak mantığa dayanmayan akıl yürütmeler görülebilir (Y. Güven, 2004: 75).

- Sezgisel düşünme: Beş ile yedi yaşlarını içeren bu evrede çocuklar oldukça ilerlemiş bir hiyerarşi fikrine dayanarak, sıralamalar ve sınıflandırmalar yapabilirler ancak sınıf içermesi fikrini henüz tam anlamıyla kavrayamazlar (G. Günçe, 1974: 111).

İşlem öncesi dönemin önemli bir özelliği, çocuğun benmerkezci bir düşünce yapısına sahip olmasıdır. Bu dönemdeki çocuğun düşünmesi, fiziksel

etkinliğe ve nesnelere dikkati çeken görünüşüne bağlı olduğundan doğru mantık yürütemezler. İki boyutu zihninde aynı anda düzenleyemezler. Ko-runum işlemi için gerekli zihinsel yapıya ulaşamamışlardır. Bu dönemdeki çocuklar soyut kavramları anlayamazlar. Hareket etmeyen nesnelere onlar için ölmüş, hareket ettiklerinde ise canlanmıştır (N. Senemoğlu, 1997: 51; M. Erden ve Y. Akman, 1996: 57; D. Elkind, 2003: 173; B. J. Wadsworth, 2004: 66-77).

Yedi ile on bir yaşları arasında yer alan somut işlemsel dönemde çocuklarda mantıksal düşünme başlar. Olgun bir sınıflandırma yeteneğine, üst ve alt sınıflar arasındaki ilişkileri doğru anlama becerisine ulaşmaktadır. Soyut düşünce tam olarak gelişmemiştir. Bu dönemde bir problemin çözülmesi somut nesnelere, burada ve şimdi gibi anlık durumların olmasına bağlıdır (M. Suizzo, 2000: 847 ; B. Cunningham, 1993: 162-163; C. Morgan, 1995: 64; İ. A. Gövsa, 1998: 120; G. Günçe, 1974: 116).

Piaget'nin zihinsel gelişim kuramına göre en son dönem olan soyut işlemsel dönem, 11 yaşından sonra başlayan ve mantıksal düşünmenin yetişkinler düzeyine eriştiği dönemdir. Bu dönemde düşünce, etken ve esnek, karmaşık problemlerin üstesinden gelebilmesi bundandır (G. Günçe, 1974: 143; N. J. Salkind, 2004: 257-258).

Winner, Rosersteil ve Gardner (1978), on dört yaşına gelinceye kadar çocukların mecazi cümleleri tam olarak açıklayamadıklarını bulmuşlardır. Aynı şekilde, Asch ve Nerlove (1960), on bir yaşından sonra çocukların terimlerin fiziksel ve psikolojik çift yönlü fonksiyonlarını anlayabildiklerini ortaya koymuşlardır (akt. Vosniadou, 1986).

Piaget'ye göre; gerçek öğrenme, gelişim sonucu kazanılan öğrenmedir. Dıştan gelen zorlama ve güçlendirmeler, ancak zihinsel yapı bilgiye hazırsa yararlı olabilir. Gelişim yoksa öğrenme de yoktur (G. Günçe, 1974: 142; A. Someroff ve S. McDonough, 1995; 188-190).

Bu araştırmanın amacı; okul öncesi dönemdeki çocukların mecazi kavramları anlayıp anlamadıklarını ortaya çıkarmaktır.

Yöntem

Evren:

Araştırmanın evrenini Denizli il merkezinde bulunan anaokulları ve ilköğretim okulları oluşturmaktadır.

Örnekleme:

Araştırmanın örneklemini 2008-2009 eğitim-öğretim yılında Denizli il merkezindeki Arif Yalınkaya İlköğretim Okulu ve Zübeyde Hanım Anaokulundan beş-altı ve yedi yaş grubundan basit tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 65 çocuk oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Veriler, belirlenen mecazi kavramların araştırmacı tarafından çocuklara tek tek sorulmasıyla toplanmıştır. Çocukların sıkılmamaları ve daha rahat yanıt verebilmeleri için çocuklara her hafta üç kavram sorularak dört haftada araştırma gerçekleştirilmiştir:

Uygulamanın ilk haftasında, araştırmacı hikaye saatinde külkedisi hikayesini anlatmıştır. Hikayede, külkedisi'nin "temizkalpli" olduğu vurgulanmıştır (üvey kardeşleri kötülük yaptıkça o hep onlara iyi davranmaktadır). Araştırmacı çocuklara temizkalpli gibi bazı kavramların gerçek anlamlarının dışında kullanıldığını belirtmiştir. Ertesi gün araştırmacı, öğrencileri birer birer sınıfın dışında başka bir odaya alarak sulugöz, tatlıdil, taşkalpli olmak üzere üç mecazi kavramdan ne anladıklarını sorulmuştur. Çocukların verdikleri yanıtlar araştırmacı tarafından kaydedilmiştir. Kavramlar sorulduktan sonra çocuklar başka bir odaya alınmıştır. Böylece çocukların birbirlerinden kavramları öğrenmeleri engellenmiştir. Kavramlar, çocukların zihinlerinin

yoğun olmadığı sabah saatlerinde, serbest zaman etkinlikleri ile kahvaltıya geçiş esnasında, sorulmuştur. Çocuklara ilk hafta anlatılan Külkedisi hikayesinden sonra diğer üç haftada yine aynı gruba başka mecazi kavramlar sorulmuştur. Uygulamanın ikinci haftasında ağırsöz, yumuşakbaşlı, acısoğuk olmak üzere üç mecazi kavram aynı yöntemle çocuklara sorulmuştur. Üçüncü haftada ise eliağır, açık göz, kulağıdelik kavramları sorulmuştur.

Uygulamanın dördüncü haftasında kalan üç mecazi kavram olan ağırkanlı, hayataarkadaşı ve göbekadı kavramları da çocuklara sorularak uygulama tamamlanmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Araştırma; beş yaş grubundan 11 kız-9 erkek, altı yaş grubundan 11 kız-13 erkek ve yedi yaş grubundan 7 kız-14 erkek olmak üzere toplam 65 çocuk üzerinde yürütülmüştür

Araştırmada yer alan çocukların yaklaşık % 50'si önceki yıllarda en az bir yıl okul öncesi eğitim kurumuna gitmiştir.

Çocukların yaklaşık % 70'inin ailesinin ekonomik düzeyi ortalamanın üstündedir.

Araştırmada toplanan ham veriler, çocukların kendiliğinden verdiği yanıtlar olarak kaydedilmiş ve bu yanıtlar doğrudan tablolara dönüştürülmüştür.

Tablo 1. Örneklem Grubunu Oluşturan Çocukların Yaş ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Yaş	Cinsiyet	Kız		Erkek	
		Sayı	%	Sayı	%
Beş Yaş		11	37.93	9	25.00
Altı Yaş		11	37.93	13	36.11
Yedi Yaş		7	24.14	14	38.89
Toplam		29	100	36	100

Tablo 2’de beş yaş grubu kız çocuklarının mecazi kavramlara verdikleri yanıtlar incelendiğinde; doğru yanıt verme oranının en yüksek olduğu kavram “sulugöz” dür. “Eli ağır”, “açıkgöz”, “ağırkanlı” kavramlarına doğru yanıt verilmemiştir.

Beş yaş grubu erkek çocuklarının mecazi kavramlara verdikleri yanıtlar incelendiğinde ise; doğru yanıt verme oranının en yüksek olduğu kavram “taşkalpli” olmuştur. “Ağır söz”, “yumuşakbaşı”, “eli ağır”, “açıkgöz”, “ağırkanlı”, “göbekadı” kavramlarına ise doğru yanıt veren olmamıştır (Tablo 3).

Beş yaş grubu kız ve erkek çocukları karşılaştırıldığında; kız çocuklarının anladıklarını daha ayrıntılı ifade ettikleri ortaya çıkmaktadır (Tablo 2 ve Tablo 3).

Tablo 2 ve Tablo 3’deki beş yaş grubundaki çocukların verdikleri yanıtlar incelendiğinde; beş yaş grubundaki çocukların bazı mecazi kavramlara doğru yanıtlar verdikleri görülmektedir.

Keil (1984); beş yaşındaki çocukların bazı mecazi ifadeleri anladıklarını, bazılarını ise anlamadıklarını ortaya koymuştur. Malgady (1977); beş yaşındaki çocukların fiziksel/algısal benzerliğe sahip benzetmelere, uygun açıklamalar yapabildiklerini kanıtlamıştır. Çocukların mecazi dili anlaması;

- önceki bilgi,

- mecazın kullanıldığı durum,

- mecazi girdinin karmaşıklığı gibi değişkenlerden etkilenmektedir (akt. Vosniadou, 1986). Bu nedenlerden dolayı beş yaşındaki bir çocuk bazı mecazi kavramları açıklayabilirken, bazılarını açıklayamayabilir.

Waggoner ve Palermo (1989); duygusal tepkileri tanımlayan mecazları anlamaya yönelik yürüttükleri çalışmada, beş-yedi ve dokuz yaşlarındaki çocuklardan sevgi, nefret, mutluluk, üzüntü, kırgınlık ve korkuyu tanımlayan mecazları açıklamalarını istemiştir. Sonuçlar, beş yaş grubundaki çocukların duygusal tepkileri tanımlayan bazı mecazları açıklayabildiklerini göstermiştir.

Mecazi kavramları anlamaya yönelik çalışmalar, okul öncesi dönem çocuklarının kavramlar arasındaki benzerlikleri –özellikle resimli mecazi sözcükleri eşleştirmeye yönelik sözel olmayan görevlerde- görebildiklerini ortaya koymaktadır (Eps-tein ve Gamlin, 1987).

Bu bulgular, araştırmanın sonuçları ile paralellik göstermektedir. Beş yaş grubundaki çocukların bazı mecazi kavramları anlamaları, evde çok kullanılır olmasından kaynaklanabilir.

Tablo 2. Beş Yaş Grubu Kız Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Adı	M.Y	N.V	İ.A	G.Ö
Mecazi Kavramlar				
Sulgöz	Ağlamak İçinde iyilik var, birilerine kötülük yapmazsın, insanlara iyi davranırsın, onların temizliklerini yaparsın, tatlı dilli insanlar böyle davranır	Ağlamak Meyve, şeker	Ağlamak Tatlı yemek	Meyve Şeker
Taşkalpli	Kötü; kızlarına, ağabeylerine, ablalarına hizmetçilik yaptırır	Dört	Kötü olur, bir kızı olursa iyi kalpli ona kötü davranır	Yanak
Ağır söz	Kötülük demektir	Bilmiyorum	Çok ağırdır	Taş ağır olur biraz
Yumuşakbaşı	Keloğlan, o her zaman söz dinlediği için, başkalarıyla paylaştığı için.	Pamuk	İskelet, kemiklerden yapılıdır	Yastık
Acısoğuk	Soğuk	Hava demek	Sıcak demek, soğuk ile sıcak karıştırırsan ortak sıcak olur	Acıbiber
Eli ağır	Taş, birilerinin kafasına vurduğu zaman acıtır	Öğrenmedim	Çok ağırdır, ağır eşyaları kaldıramayız	Taş, ağır olduğu için
Açık göz	Uyumadım	Açık göz, birisinin gözü açık olunca birisinin kapalı olur	Yataktan kalkmışız	Uyanmak
Kulağı delik	Kulağım patladı	Hasır olur, kulağına bir şey takarlar	Kulağı iyi duyuyor	Sağır
Ağır kanlı	Dev, yanına geldiği insanların hepsini soyar soyar yer onun için	El kanaması	Çok yemek yemek	Kan
Hayatarkadaşı	Kahraman demek, Süpermen olabilir, örümcek adam olabilir	Arkadaşlık	Arkadaş demek, arkadaşlar hep birbirini çok sever	Arkadaş, dünya
Göbekadı	Balçık, diğer sınıftaki çocuğun adı, kaynak oluşuyor, annesi babası onun adını koyuyor	Delik demek	Tam aşağısında delik var, karın demek.	Duymadım

Tablo 2. (devam) Beş Yaş Grubu Kız Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Mecazi Kavramları	Adı	S.K	B.Ö	M.K	F.N.U
Sulgöz	Ağlamak demek	Bilmiyorum	Kötü insanlara deriz	Sulu demek, kalbin iyi olması	Annem bana bir kere sormuştu, yıllar geçti
Tatlıdil	Bilmiyorum	insanlar taşkalpli olabilir. Bazı insanlar olmayabilir. Normalde annem bana öğretmediği için bilmiyorum	Yabancı insanlara tatlı dilli deriz	Tatlı olmak, bir şeyler yediğin zaman	Bilmiyorum
Taşkalpli	insanlar taşkalpli olabilir. Bazı insanlar olmayabilir. Normalde annem bana öğretmediği için bilmiyorum	insanlar taşkalpli olabilir. Bazı insanlar olmayabilir. Normalde annem bana öğretmediği için bilmiyorum	Yabancı insanlara	Güzel olur	Kötü
Ağırsöz	Konuşmak demek, bir soru sorabilirsin insana onu konuşabiliriz mesela	Konuşmak demek, bir soru sorabilirsin insana onu konuşabiliriz mesela	Hepsi	Söz demek	Bilmiyorum
Yumuşakbaşı	Yastık demek, kafa demek	Yastık demek, kafa demek	Bilmiyorum	Yumuşaklara deriz, karınlar olabilir	Bilmiyorum
Acısoğuk	Soğuk sudur, soğuk su acı biberdir	Soğuk sudur, soğuk su acı biberdir	Acı su	Acı demek, soğuk yapınca soğuk olur, acı yapınca acı olur	Bilmiyorum
Eli ağır	El birazcık ağırdır, birazcık değildir. Ağır bir şey taşıdığımızda elimiz ağır olur	El birazcık ağırdır, birazcık değildir. Ağır bir şey taşıdığımızda elimiz ağır olur	Eli ağır	Ölü demek, ağır demek	Yüzü beyaz olan insanlar
Açıkgöz	Hep açık tutan göz	Hep açık tutan göz	Kör insanlar	Gözleri açık	Bilmiyorum
Kulağıdelik	Bir yerden deliniyor kulağın	Bir yerden deliniyor kulağın	Kör	Kulağım delik demek	Unuttum şimdi
Ağırkanlı	iyi olmaz, kötü olur	iyi olmaz, kötü olur	Vücut	Ağır demek	Bilmiyorum
Hayatarkadaşı	Birinden doğunca olur	Sınıf arkadaşı, birbirimizle arkadaş olduğumuzda oyun oynuyoruz	Sınıf arkadaşı, birbirimizle arkadaş olduğumuzda oyun oynuyoruz	Ben senin arkadaşınım demek, arkadaş olurlar, arkadaş olduktan sonra da iyi olurlar, birlikte yaşarlar	Dorukan, kardeşim
Göbekadı	Göbeğe koyduğumuz isim	Göbeğe koyduğumuz isim	Duymadım	Ad demek, göbek demektir	Bilmiyorum

Tablo 2. (devam) Beş Yaş Grubu Kız Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Adı / Mecazi Kavramlar	A.A	E.B	B.T
Sulgöz	Ağlamak	Bilmiyorum	Su, gözüne su koyuyorlar, sonra gözlerini kapatırlar, ekmek gibi bir şeyle
Tatlıdil	Konuşmaları iyi, sesi güzel	Güzel, çok güzel	Dillerine tatlı sürerler
Taşkalpli	Kötü kalpli	İki	Midelerini açarlar, midesine taş doldururlar
Ağır söz	Bağırarak	Büyük söz	Çok konuşan insan demektir, ağızlarını bantlarlar, hiç konuşmazlar
Yumuşakbaşı	Çok hafif sesli konuşur yumuşak başlı insanlar, kafası iyi çalışır	Güzel, iyi bir şey	Pamuk yerler, sonra kafalarına giderler
Acısoğuk	İnsanlara çok acı çektirir, insanların dedesi ölünce üzülebilir, dedem öldüğünde acı bir soğuk vardı, yani hava çok soğuktu	Birisi soğuk, birisi acı	Önce kar yağar, sonra yağmur yağar, kar yağınca olur
Eli ağır	Oyuncak toplayamaz, elleri ağır olduğu için	Güçlü	Parmakları şişer
Açıkgöz	Kirpiklere hiç toz kaçmamak, kirpikler hiç çırpılmaz	Gözleri açmaktır	Gözlerini hep açık tutarlar, uyusalar bile gözleri açıktır
Kulağı delik	İnsanlar her şeyi duyabilir	Kulağın içine girmek, mikroplar girer	Hep duyarlar, horlamaları bile duyarlar
Ağırkanlı	Çok güçlü	Sinir bozucu	Başına kadar kanı olur, her yeri kanlıdır
Hayatarkadaşı	Terlikleri hep değişmek, ben bazen terliklerimi arkadaşarımla değişiyorum	İyi birisi, Nazlı gibi	İstanbul'a gidip arkadaşının yanında kalmaktır
Göbekadı	Gazetede bir kez babam okumuştum, unuttum	Beyza, kardeşimin adı, annem iki tane bebek doğurunca birisinin adını Beyza koymuş	Anneler babalar doğduğunda göbek adını koyarlar

Tablo 3. Beş Yaş Grubu Erkek Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Mecazi Kavramları	i.T	i.C.E	G.T	R.Y	F.i
Sulugöz	Gözlerinden yaş akar	Boyamak demek	Biraz su içmektir, biraz kahvaltılık yapmaktır	Birinin ağlama sesi	Suluboya demek
Tatlıdil	İyi birisi, silah kullanmazlar, kötü kalpli olmazlar, iyi demektir	Yemek demek	Kahvaltılık etmektir, yemek yemektir, katı yersek dişimiz kırılır	Güzel konuşmak	Tadı çok güzel
Taşkalpli	Taştan yapılıdır	Yürür, bilmiyorum	Taş oynamaktır	Kötü bir insandır, kötü şeyler	Çok acı
Ağırsöz	Ağır kömür, kilo	Kötü demek	Tiyatroya gitmektir, oyun oynamaktır	Çok ağır bir şeyi taşımak	Çok konuşmak demek
Yumuşakbaşı	Pamuk gibi, yumuşacık başları	Her zaman güzel demek	Perdenin içine pamuk koyunca yumuşak başlı oluruz	Çok güzel bir pamuk, yumuşak pamuk	Saçı yumuşak
Acısoğuk	Buz gibi olur, kar yağınca	Bilmiyorum	Bilmiyorum	Çok acı, acıbiber gibi	Çok soğuk
Eli ağır	Eli şişer	Kaldırım	Eli yoğurt gibi olur	Çok şişman bir el	Kendisi çok ağır
Açıkgöz	Gözü açık olur	Her zaman görür, uyurken de gözleri açık	Kapı açık olursa soğuk girer	Şaşkın, şöyle şaşkın bakmak	Güzel göz, görmüş, ev görmüş
Kulağıdelik	Kulağının deliği yuvarlak olur	Kan çıkar	Kulağa küpe takarsak delik olur	Kulağına bir şey takarsın duymazsın	Duymak, ses var demek
Ağırkanlı	Çok ağır olur	Güçlü olmak demek	Bilmiyorum	Çok büyük bir kan, yüzü her tarafı kanlarla dolu olur	Çok kan
Hayatarkadaşı	Anıl, ben onu çok seviyorum	Bilmiyorum	Bilmiyorum	Onu sevmek, geldiğinde onunla oynamaya, budur	Arkadaş, güzel
Göbekadı	Bilmiyorum	Ata bindiğinde göbek düşer	Bilmiyorum	Göbek olabilir, şişman bir göbek olabilir	Göbek

Tablo 3.(devam) Beş Yaş Grubu Erkek Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Mecazi Kavramlar	M.C	U.M.K	O.D	F.Ç
Sulgöz	Ağlayacak	Bilmiyorum	Bilmiyorum	Bilmiyorum
Tatlıdil	Çok tatlı	Çok tatlı yemek	Şeker gibi bir şey	Tatlı demek
Taşkalpli	Külkedisi, üvey anne, çünkü kötü olduğu için	Kötü kalpli, herkese kızartlar, küfür ederler	Bilmem	Bir
Ağırsöz	Bilmiyorum	Hep konuşmaktır	Taş gibi bir şey	Bir şey ağır
Yumuşakbaşı	Prensese, çünkü kalbi temiz	Hep uyurlar	Pamuk	Yumuşak
Acısoğuk	Acı suyu bardağa katıyorsun, çıkarıyorsun çıkartıyorsun	Ilık, soğuk suyla sıcak suyu kariştirince ılık olur	Bilmiyorum	Acı, bir şeyi acı yapar
Eliagir	Büyük adam, dev kadar	Bilmiyorum	Kaya	Bir şey ağır, büyük kafalar
Açıkgöz	Kirpikleri kaşlara yapışık, açık	Her şeyi görmek	Uyanık bir insan, uykudan kalkmış	Açık olur insanların gözü
Kulağıdelik	Kulaklıklar kulağa girince olur	Her şeyi duyabilirsin	Bilmiyorum	Bilmiyorum
Ağırkanlı	Büyük adam, çok kan içerirse çok kanlı olup ağır olurlar	Herkese sert davranıyor, onlara hep kızar, onun dediği şeyi yaparlar	Bilmiyorum	Bilmiyorum
Hayatarkadaşı	Her gün arkadaş olmak, kardeşim arkadaşım olur	Dostluk, Mehmet Yavuz okuldan arkadaşım, Ramazan dışarıdan arkadaşım, çünkü ben onları çok seviyorum	Bilmiyorum	Bilmiyorum
Göbekadı	Bilmiyorum	Göbeğe ad koymaktır	Bilmiyorum	Göbek

Tablo 4. Altı Yaş Grubu Kız Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Mecazi Kavramlar	Çocuğun Adı	E.i.A	T.Ö	D.S.P	M.Ö
Sulgöz	Çok ağlayan	Çok ağlayan	Ağlamak	Çok ağlayanlara	Ağlamak
Tatlıdil	İyi, herkese iyi yardım eden, çok iyi konuşan, kötü sözler söylemeyen	İyi, herkese iyi yardım eden, çok iyi konuşan, kötü sözler söylemeyen	Güzel konuşmak	Tatlı yemeklere	Güzel söz söylemek
Taşkalpli	Herkese kızan, hiç sevmeyen	Herkese kızan, hiç sevmeyen	Güzel olmayan bir şey, kötü kalpli	Sert kalplilere deriz, kötüler	Kötü
Ağırsöz	Ayıp bir şey söylemek	Ayıp bir şey söylemek	Kötü konuşmak	Bilmiyorum	Kızmak, kötü söylemek
Yumuşakbaşlı	Çok yumuşak, her şeye yardım eden, kafası çalیشان	Çok yumuşak, her şeye yardım eden, kafası çalیشان	Yumuşak konuşuyor, güzel konuşur, ağır konuşan insanlar	Saçı yumuşak olanlara, kolonya dökerek saçı yumuşak yaparız	İyi kalpli, kötü laf söylemeyen
Acısoğuk	Hava çok soğuk	Hava çok soğuk	Çok acı, çok soğuk	Yemek acı, soğuk acı, tabak soğuyunca acı katılmış	Hava soğuk
Eli ağır	Her şeyi eliyle taşıyor, ağır şeyleri taşıyabilir	Her şeyi eliyle taşıyor, ağır şeyleri taşıyabilir	Eli çok ağır, çuval gibi	Eli taşıyamaz	Kızanlar, döverler
Açıkgöz	Her şeyi görüyor, pazarda çocuk ona söylüyor, çürük bu diye	Her şeyi görüyor, pazarda çocuk ona söylüyor, çürük bu diye	Uyumayan bir insan	Hiç uyumazlar	Çirkin bakmak, asık suratlı
Kulağıdelik	Her şeyi duyuyor	Her şeyi duyuyor	Küpe takmış, ondan sonra delik olmuş	Çok iyi duyanlara	Küpe takmak
Ağırkanlı	Kötü kanlı, kanı çok kötü, hiçbir şeye yardım etmeyen	Kötü kanlı, kanı çok kötü, hiçbir şeye yardım etmeyen	Yavaş gelen, sabah ablam çok ağırkanlısın dedi, oradan biliyorum	Kanlar dışarı çıkınca o tabak kırılır	Kötü söz
Hayatarkadaşı	Çok iyi, her zaman onun kardeşi gibi, onu çok seviyor	Çok iyi, her zaman onun kardeşi gibi, onu çok seviyor	Hep onunla oynayan kişi, benim hayat arkadaşımın adı Safiye	Sınıftaki bir arkadaşınla evlenirsen o kişi olur	İyi bir şey, iyi arkadaşlar
Göbekadi	Göbeğimizin ismi, benim göbeğimin ismi İrem	Göbeğimizin ismi, benim göbeğimin ismi İrem	Bir isim demek, göbek adım Nazlı	Bilmiyorum	Annem koymadı, abim vardı, öldü, ondan sonra ben doğdum, Elif isterdim

Tablo 4. (devam) Altı Yaş Grubu Kız Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Adı	G.S	S.Ş	H.S.K
Mecazi Kavramlar			
Sulgöz	Ağlayan	Ağlamak	Ağlamak, gözlerinden su akıyor
Tatlıdil	Çok iyi konuşan, yaşlılarla iyi konuşmak	Güzel dilili, güzel konuşan	Şeker yediğin zaman dilin tatlı olur
Taşkalpli	Kötü, yaşlılara yardım etmeyen, arkadaşlarını döven, kötü davranan	Sert kalpli, kötü insan	Kötü demek, insanların kalbi kötü olursa bazı insanlar taşkalpli diyebilir
Ağırsöz	Çok kötü konuşmak	Mutlu etmez, çok kötü olursun, kötü söz	Taşın ağırlığı yüksek demek, taşı iyice kucaklayamazsınız, çok ağırdır
Yumuşakbaşlı	Saf kanlı, her şeyi kabul eden, çok yumuşak olan	Çok sert baş	Birisi ellediğinde kafası böyle pamuk tutunca arkadaşları ellerse yumuşacık olur
Acısoğuk	Herkes kızgın, dışarıya çok soğuk	Çok soğuk hava	Acı demek, soğuk bir şeyin içine acı katarsan soğuk olur
Eli ağır	Çok kötü tokat atanlar	Yumuşak gibi bir şey, kaldıramıyor, bir yerini acıtabilir, bir yerini kırabilir	Eli güçlü olursa ağır olur
Açıkgöz	Herkesin oyuncağını isteyen, kıyafetini isteyen, ben de isterim	Kapalı göz olabilir, kör olur da göremez, her şeyi görebiliriz açıkgözle	Gözlerini kaparsan kapalı, açarsan açık demek
Kulağıdelik	Annesi ona bir şey diyor, tıkratma alta insan var, apartmanın beşinci katında oturuyorsun, yaşlı olabilir, bebekleri olduğu için rahatsız etme diyor, bir kulağından girip diğerinden çıkıyor, duymamazlıktan geliyor	Her şeyi duyabiliriz	Kulağın içinde bomboş delik olursa
Ağırkanlı	Kötü insanlar, her şeyi yavaş yapan insanlar	Kötüyle iyi, iyi insanlar da var, kötü insanlar da var, iyi insanlar ağır kanlıdır	Çok kan olursa, hiç kimse kucaklayamaz
Hayatarkadaşı	Mesela benim bir arkadaşım var, çok büyük oldum, mesela öğretmenlik yapıyorum, çocukluğuktan beri arkadaşım	Arkadaş olabiliriz, bir gezmeye giderken hep arkadaşımıza gideriz, sevilimek de çok hoş bir şey	Arkadaş olursan hayat boyu arkadaş olursun
Göbekadi	Soyadı demektir, göbek adım yok	Karnımız vardır, yemeklerimiz karnımıza gelir	Duymadım

Tablo 4. (devam)Altı Yaş Grubu Kız Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Adı Mecazi Kavramlar	Z.S.Y	A.S	i.M	E.N.E
Sulugöz	Ağlıyorsun	Ağlamak	Ağlamak	Ağlamak
Tatlıdil	Çok yumuşak konuşan, merhaba, nasılsınız gibi	Bilmiyorum	Dil	Güzel konuşmak
Taşkalpli	Kötü insanlara denir	Taştan yapılan kalp	Bir kalpli	Hasta olan insanlara taş kalpli denir
Ağırsöz	Kaba konuşuyorsun	Kötü kelime	Ağır demektir, taşıyamaz	Bağırarak
Yumuşakbaşlı	Bebeklerin kafası çok hassas olur, onun gibi bir şey	İyi demek	Yanağımızdır	Kafanın yumuşak olması
Acısoğuk	Soğuktan ölmüş, acı çekerek	Sıcak	Kar	Hava çok rüzgarlı
Eli ağır	Kaldıramaz	Büyük bir taş	Elim ağırdır	Eli çok ağır olur
Açık göz	Bilmiyorum	Bilmiyorum	Ağlamak	Göz rengi açık
Kulağıdelik	Kulağını deldiriyor, küpe takıyorsun, onun gibi	Bilmiyorum	Küpe takıyor da ondan	Küpe takılacağı için kulağımız delik olur
Ağırkanlı	Kanı çok ağır olan, damarlar büyük olursa kan ağır olur	Az kalpli	Kan demektir, bebek doğurmak için	Çok kanlı
Hayatarkadaşı	Her şeyi onunla yaparsın, her şeyi kardeşinle yaparsın	Oynarım	Onunla barışmak	Hep görüştüğümüz birisi
Göbekadı	Bir ad, Sıla'nın göbek adı var, Selenay	Bilmiyorum	Bir isim	Başka göbek adı, bir ismimiz olunca bir de göbek adı olur

Tablo 5. Altı Yaş Grubu Erkek Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Adı	B.B	A.K	E.U	M.B
Mecazi Kavramlar				
Sulgöz	Ağlamak	Ağlamak	Yaş akan göz	Gözlerinde su olur
Tatlıdil	Tatlı seven birisi	Güzel bir şeyler söylemek	Tatlı konuşmak	Güzel olur, bilmiyorum
Taşkalpli	Sert, kötü	Kötü kalpli, herkesi döven	Taş kalpli, kötü	Bir kalpli
Ağırsöz	Sert konuşmak, kötü konuşmak	Hiç kimsenin kaldıramadığı söz, üzümler	Kütür	Bilmiyorum
Yumuşakbaşı	Bazıları sert, bazıları yumuşak başlı olur, ellediğimizde yumuşak olur	Hiçbir şey anlamaz	Seviyor, çocukları seviyor, kadınları seviyor	Kafaları yumuşak olur
Acısoğuk	O zaman ben doğmuştum, çok kötü esiyordu hava	Üşürüm, üşürsem montumu giyerim, havanın soğuk olması	Dondurucu soğuk, kar oynamak	Acıbiber
Eli ağır	Ellediğimiz zaman ağır olur	Hiç kimse taşıyamaz, ağır gelir	Dayak, öfke, sinir, kriz	Eli kalkamaz
Açıkgöz	İyi görmek	Her şeyi görür	Her şeyi isteyen bir insan, çok seven bir insan, her şeyi çok seven kişiler	İyi dövmek için
Kulağıdelik	Kanıyordur	Her şeyi duyar	Her şeyi duyan	Bilmiyorum
Ağırkanlı	Çok kan akan	Kulaklarını tıkırlar, bir şey söylemek istediğinde anlamak istemezler	Kötü	Bilmiyorum
Hayatarkadaşı	Çok iyi arkadaşdır	İyi anlaşıyorsun, iyi davranıyorsun, benim Kaan abim var	İyi davranan arkadaş, benim hayat arkadaşım Tunara	Bilmiyorum
Göbekadı	Ben bir kere otele gitmişim, otele kızlar vardı yabancı, onların göbeklerinde küpe gibi bir şey vardı, onun adı	İsimleri çok	Annelerin, babaların koyduğu addir bize, göbek adım anneannemin dedesinin adı	Bilmiyorum

Tablo 5.(devam) Altı Yaş Grubu Erkek Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Adı	M.A.C	G.K	F.Z	B.Ö	M.M.E
Mecazi Kavramlar					
Sulugöz	Kötü bir şey	Suluboya	Ağlamak	Ağlamak	Ağlayan
Tatlıdil	iyi demek	Konuşmamız için, arkadaşıyla konuşur, kavga ettiği için çok bağırırlar	Güzel konuşmak	iyi kalpli olur, tatlı demek, çok iyilik yapar, herkese iyilik yaparlar çünkü onlar iyidir. Kalpleri temiz olduğu için kötülere iyilik yaparlar	Heyecanlı
Taşkalpli	Kötü, birbirlerini sevmemek	Taş atınca cam kırılır, taşı cama atmak	Kötü	Kötülere deriz, çok kötülük yaparlar, herkese kötülük yaparlar	Kötü insan
Ağırsöz	Bilmiyorum	Koşmanın yorulursunuz	Öküz gibi sözler	Her şeyi kaldıramamak demek, ağır sözü kaldıramayız, çünkü o çok ağırdır	Bağırarak
Yumuşakbaşlı	iyi, bilmiyorum	Saçı olur, saçları uzun olur	Unuttum	Çok iyi kalpli, çok yumuşak başlıdır, başları balon gibidir ama yumuşaktır	iyi, iyi kalpli
Acısoğuk	Bilmiyorum	Üşüdüm, kar yağınca, yangın yanınca sıcak olur	Unuttum	Çok soğuk demek, çok acıyor canım demek	Çok soğuk
Eli ağır	Taş, çümkü kaya gibi taşlar ağırdır	Elini taşıyamaz	Çok vurmak	Ağır demek, çok ağır elim	Sakat, zor giderler
Açıkgöz	Bilmiyorum	Bilmiyorum	Unuttum	Açık olur	Kör değil
Kulağıdelik	Bilmiyorum	Küpe takılır	Unuttum	Kulağının burası delik olur	Sağır, duymazlar
Ağırkanlı	Bilmiyorum	Adamların her yeri bıçaklanır, kanar, ölür	Kötü	Ağır kan demek, çok ağır olur, her şeyi ağır olur, kendileri düşünce kaldıramazlar, birileri yardım eder	Kötü kalpli
Hayatarkadaşı	Doktor	Bilmiyorum	Unuttum	Hayatta bir arkadaşının olmasıdır	Bilmiyorum
Göbekadı	Bilmiyorum	Unuttum	İsimler koymak	Birisinin göbek adının değişik olması, doktorlar koyar, normal adından farklı olur	Göbek adımı Mert, ad demek, herkesin göbek adı vardır

Tablo 5.(devam) Altı Yaş Grubu Erkek Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Mecazi Kavramları	H.A.O	C.Ö	B.Ç	M.P.D
Sulugöz	Ağlarsın, gözünden yaş akar, bir tane hastalığa yakalandın mı hep gözünden yaş akar	Ağlamak	Hep susayan birisi	Üzülmiş, çok ağladığı için dalga geçerler
Tatlıdil	Güzel konuşmak, kibar kibar konuşmak	Şeker gibi şey	Şekeri sevmiyor olabilir	Çok gülüyor
Taşkalpli	Kötü yürekli, kötülük yapar	Taş olmuş, kalbi	Hiçbir şeyi sevmeyen	Kötü kalpli
Ağırsöz	Çok sert bir laf söylersin, gidersin bir yere ağlarsın	Bağırıyor	Taştr, insana ağır bir şey atarsın	Çok kötü sözler söylemek
Yumuşakbaşı	Yumuşak yumuşak durur, iyilik yaparlar, hiç kötülüğü düşünmezler	Yastık	Bilmiyorum	Çok akıllı, öğretmenin-annesinin- babasının sözünü hep dinler
Acısoğuk	Çok soğuk	Sıcak	Suyun acı olması	Kış acı olduğu için bazı fakirler bilmiyor, yazlıklarla geziyorlar, çok donuyorlar
Eliagır	Çok sert, aynen benim gibi dayak attığında elinin izi kalabilir	Taş	Elinde taş var	Çok tombiş olmak
Açıkgöz	Hep kıskanırın birisini, istiyorum bir şeyi, annen alvermiyor	Bakıyorsun	Gece uyumadım	Hiç uyumaz, geceleri bile uyumaz
Kulağıdelik	Sağır gibi, engelli gibi	Duyuyorsun	Kulağını deldirmiş	Hasta oluyor, kulağı duymuyor, doktora gidiyorlar, tüp takıyorlar
Ağırkanlı	Kanı ağırdır	Bağırıyor	Kalemi yutmuş olabilir	Kanı çok akar, hiç durmaz
Hayatarkadaşı	Hayatın gibi bir şey, çok seversin	Arkadaşım	İkiz	Her şeyi paylaşmak demektir, Umut-Çağatay-Ege-Ömer Can hayat arkadaşım
Göbekadı	Gerçek ismin demektir	Ad	Başka bir isimdir	Doğmadan ilk önce annesi seçiyor, doktorlar da göbek adını yazıyor defterine

Tablo 4’de altı yaş grubu kız çocuklarının mecazi kavramlara verdikleri yanıtlar incelendiğinde; doğru yanıt verme oranının en yüksek olduğu kavramlar “sulugöz”, “tatlıdil”, “taşkalpli”, “ağırsöz” ve “acısoğuk”tur.

Altı yaş grubu erkek çocuklarının mecazi kavramlara verdikleri yanıtlar incelendiğinde; doğru yanıt verme oranının en yüksek olduğu kavramlar “sulugöz”, “taşkalpli”, “acısoğuk” ve “göbekadı” olmuştur. “Ağırkanlı” kavramına doğru yanıt verilmiştir (Tablo 5).

Altı yaş grubu kız ve erkek çocukları karşılaştırıldığında; beş yaş grubunda görüldüğü gibi, altı yaş grubu kız çocukları erkek çocuklarına göre sorulan mecazi kavramdan anladıklarını daha ayrıntılı açıklamışlardır (Tablo 4 ve Tablo 5).

Altı yaş grubu kız ve erkek çocukları, beş yaş grubu kız ve erkek çocukları ile karşılaştırıldığında ise; altı yaş grubundaki kız ve erkek çocuklarının mecazi kavramları anlamada daha iyi oldukları ortaya çıkmaktadır (Tablo 2-3 ve Tablo 4-5).

Winner, Engel ve Gardner (1980); altı yaşındaki çocukların açıklama ve alternatifler arasından seçme görevlerinin her ikisinde de fiziksel/algısal benzerliği bulunan mecazi cümleleri anladıklarını kanıtlamıştır (akt. Vosniadou, 1986).

Wellman ve Hickling (1994); zihinsel mecazları anlamaya yönelik yürüttükleri çalışmada, altı-sekiz ve on yaşlarındaki çocuklardan zihinsel mecazları anlama ve açıklamalarını istemişlerdir. Mecazi anlama görevinde, kişiselleştirilmiş mecazi durumları açıklamaları istenmiştir. Açıklama görevinde ise, zihinsel bir etkinliğin altında yatan mekanizma ile fiziksel bir sürecin altında yatan mekanizmayı çocuklardan açıklamaları istenmiştir. Altı yaş grubundaki çocukların kişiselleştirilmiş bazı mecazları – mekanik, doğa ve bedensel-duygusal olgularda

- anlayabildikleri halde, zihinsel süreçleri tanımlamada zorlandıkları ortaya çıkmıştır. Sonuçlar, zihinsel mecazları anlamının yaşla birlikte arttığını göstermiştir.

Bu sonuçlar, araştırma sonucunu desteklemektedir. Altı yaş grubundaki kız ve erkek çocukları, beş yaş grubundaki kız ve erkek çocuklarına göre mecazi kavramları anlamada daha iyidirler. Piaget’e göre; yaş büyüdükçe zihinsel fonksiyonların niteliği değişmektedir.

Tablo 6’da yedi yaş grubu kız çocuklarının mecazi kavramlara verdikleri yanıtlar incelendiğinde; doğru yanıt verme oranının en yüksek olduğu kavramlar “taşkalpli”, “acısoğuk” ve “sulugöz” olmuştur.

Yedi yaş grubu erkek çocuklarının mecazi kavramlara verdikleri yanıtlar incelendiğinde ise; doğru yanıt verme oranının en yüksek olduğu kavramlar “taşkalpli”, “acısoğuk”, “ağırsöz” ve “sulugöz” olmuştur.

Yedi yaş grubu kız ve erkek çocukları karşılaştırıldığında; kız çocukları erkek çocuklarına göre sorulan mecazi kavramdan anladıklarını daha ayrıntılı açıklamışlardır.

Yedi yaş grubu kız ve erkek çocukları, beş yaş grubu kız ve erkek çocukları ile karşılaştırıldığında; yedi yaş grubundaki çocukların mecazi kavramları anlamada daha iyi oldukları görülmektedir (Tablo 2-3 ve Tablo 6-7).

Yedi yaş grubu kız ve erkek çocukları, altı yaş grubu kız ve erkek çocukları ile karşılaştırıldığında ise; mecazi kavramları anlamada önemli bir farklılık görülmemektedir. Bu durum, psiko-sosyal dezavantajlı grup olarak henüz ilköğretim birinci sınıfa hazır olmadığı için anasınıfına devam eden grup olmasından kaynaklanabilir (Tablo 4-5 ve Tablo 6-7).

Tablo 6. Yedi Yaş Grubu Kız Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Mecazi Kavramlar	P.S.T	B.A	P.M	C.T
Sulgöz	Ağlıyorsun	Ağlamak	Ağlamak	Unuttum
Tatlıdil	Tatlı tatlı konuşur, iyi konuşmak	Tatlı yemek	İyi kalpli birisi, şiiir okurlar	Bilmiyorum
Taşkalpli	Kötü	Kötü insanlar	Kötü	Kızgın, kötü olur
Ağırsöz	Kötü söz	Kötü şeyler olur, laflar eder	Kötü bir söz	Bilmiyorum
Yumuşakbaşı	Bilmiyorum	Yumuşak şeyler yerler	Çok iyi bir insan, herkese iyi davranır	Bilmiyorum
Acısoğuk	Soğuk olur, hava serin olur	Kar, bazen kış gelir, yağmur yağar, kar yağar	Havalar soğuk	Çok soğuk
Eli ağır	Eli çok ağır olur, kimse taşıyamaz	Elleri büyük olur, şöyle kaldıramaz	insanları döver	Taş gibi olur eli
Açıkgöz	Uyanık, gözleri açık olur, uykudan kalkmış	Donatlar	Gözlerimiz açık olur	Bilemedim
Kulağıdelik	Annemin kulağı delik, küçük delik olur, yuvarlak	Bazı insanların kulağı delik olur, bıçağı alıp kulağını yırtmış	Küpe takan kişiler	Kulağı delik adam, kulağı delinmiş olur
Ağırkanlı	Bilmiyorum	Büyükbabamızı kaldıramayız, İsmet'in babası çok büyük, biz onu kaldıramayız	Kötü birisidir, herkese kötü davranırlar, yalan söylerler	Bir kan mı var, kanı çok ağır
Hayatarkadaşı	Bilmiyorum	Güzel olur, oyun oynarız, Pırl benim hayat arkadaşım	İyi bir arkadaş, arkadaşlarına iyi davranır, hiç yalan söylemez	Çok sevdiğim arkadaş
Göbekadi	Bir ad koymak, anneler-babalar-dedeler koyar	Göbek adim Sema, annemiz-babamız koyar, son ismimizdir	Göbek adim Cemre, göbeğimizin ismi	Soyismimizdir, Taşkıran

Tablo 6.(devam) Yedi Yaş Grubu Kız Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Adı / Mecazi Kavramlar	S.P	Ü.N	Ü.D
Sulugöz	Kötü kalpli demek, çok kötü olur	Ağlamak	Gözünden sular akar, ağlamış gibi olurlar
Tatlıdil	İyi olanlar çok tatlıdır, dışı kötü görünür, güzel görünür, çok iyi davranırlar	Güzel konuşmak	Çok tatlı dilli konuşur, çok iyi konuşurlar
Taşkalpli	Çok kötü olur	Kötü	Derslerine çok çalışır, sonra da öğretmenleri onlara kalem verir
Ağırsöz	Kötü, çok kötü bir laftır	Bağırarak	Hasta olmak
Yumuşakbaşı	Çok yumuşak olanlar çok tatlı olur, çok kibar davranır, çok iyidir	İyi olmak, insan birisine kızdığında kalbini kırabilir, çok iyi, insanlara düzgün konuşur	Yemeğini az yerse zayıflar
Acısoğuk	Kötü kalpli	Yani soğuk, fırtına gibi, rüzgar başlayınca yağmur yağar	Ceketini giymeyen insanlar hasta olur, kar yağdığı için
Eli ağır	Çok serttir eli, kötülük etmiş olurlar, ona vurduğu için	Şişman olmak, eli şişman	Babalar çocuklarını döver, babaların eli ağırdır
Açık göz	Birisi ona yiyecek getirdiğinde birini daha alır, ona denir	Herkesi görüyorsun, kör değilsin demek, açık göz denir, o zaman kör denmez	Yemeğini açgözlülük yapıyor, sonra da paylaşmıyorlar, babaları açgözlülük yaparsa kızar
Kulağı delik	Küpe, duymaz, işitmez	Ağrıyor, benim bir keresinde kulağım ağrıyordu	Duyamazlar, bayırlar
Ağır kanlı	Allah	Şişko	Kalplerinde kanlar oluşur
Hayat arkadaş	Sevdiğin bir arkadaş, Pırlı'ı seviyorum	Arkadaşını çok seviyorsun, sevmediğin zaman evde oturuyorsun, başka arkadaş buluyorsun	İyi davranırsın, onun arkadaş olması için çalışırlar
Göbekadı	Selenay, bir isimdir	Soy ismi, göbek adım olsaydı Yağmur olmasını isterdim	İsimden oluşan şeyler, adın neyse onun harfini söylersin

Tablo 7. Yedi Yaş Grubu Erkek Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Mecazi Kavramları	A.H	E.K	K.C.G	F.T	D.A.A
Sulgöz	Unuttum	Bilmiyorum	iyi kalpli, iyi	Bilmiyorum	Bilmiyorum
Tatlıdil	İyi konuşur, kötü konuşmaz	Hep tatlı yiyor	Çok dondurma yer, çok şeker yer	Sevmek, dili sevmek	Çok tatlı yiyenler
Taşkalpli	Kötü konuşan	Bilmiyorum	Kötü	Olmaz, kötü bir şey, küfür ederler	Kötü, küfür ederler
Ağırsöz	Kötü söylemek	Çok kötü konuşmak	Kötü söylerler	Küfür	Kötü bir laftır
Yumuşakbaşı	İyi konuşan birisi	Bilmiyorum	İyi konuşurlar, paylaşırlar	Bilmiyorum	İyi kelimeler kullanır
Acısoğuk	Bunu annem bulmaca kitabında sormuştum, ama unuttum cevabını	Rüzgar	Çok soğuk	Üşümek, havalara soğuk demek	Bilmiyorum
Eli ağır	Daha önce birisi söylerken duyduğum	Vuruyor, vurunca çok kanıyor	Çok sert eli var, vurunca acır	Bilmiyorum	Taş gibi, eli ağır olanlar, eli taştan
Açıkgöz	Yemek yerken mesela önüne bir tane koyunca açıkgözlüdür	İyi insanlar, iyi kalpli	İyi bakabilmek	Her tarafı görebilir	Bilmiyorum
Kulağıdelik	Küpe takan insanlar	Küpe takmak	Küpe takarlar	Bilmiyorum	Küpe takmak
Ağırkanlı	Unuttum	Çok uslu demek, iyi kalpli olur	Çok yemek yiyip çok kan alıyorlar	Ölmez	Bilmiyorum
Hayatarkadaşı	Dayımın oğlu hayat arkadaşım, çok oyun oynarsın	Arkadaşlık demektir, top oynarız	Efe hayat arkadaşım, oyun oynarız, bilgisayar oynarız, top oynarız	Çok sever, komşum hayat arkadaşım, oyun oynarız	Bilmiyorum
Göbekadı	İkinci ad	Soyismi, göbek ismini ben bilmiyorum, annemiz koyar	Bir tane daha bir ad	Göbeğimizin ismi	Bilmiyorum

Tablo 7. (devam) Yedi Yaş Grubu Erkek Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Mecazi Kavramları	M.K	O.D	U.K	H.F.K	U.A
Sulgöz	Bilmiyorum	Ağlamak, üzölmek	Ağlıyor	Ağlamak	Bilmiyorum
Tatlıdil	Düzgün konuşan insanlar, iyi davranırlar	Şeker yemek	Güzel dilli, güzel konuşmak	Tatlıyı çok sevmesi	Hiçbir şey yapmayan
Taşkalpli	Kötü olur	Bilmiyorum	Bilmiyorum	Hiç kimseyi sevmeyen insan	Kötölük yapıyor
Ağırsöz	Bilmiyorum	Konuşmaları ağır, sesi çirkin	Çok bağırarak konuşmak	Kötü, çok kötü insan	Bir kötü söz söylemek
Yumuşakbaşı	Bilmiyorum	İyi kalpli, güzel olabilir	Yumuşak kafa	İyi kafalı insan, herkesi seven insan	Bilmiyorum
Acısoğuk	Bilmiyorum	Çok soğuk	Bilmiyorum	Hava çok soğuk	Çok soğuk
Eli ağır	İnsanı dövmek	Kötü kalplidir, elini kaldıramaz ağır olduğu için	Sert vurmak	Eli büyük olan insan, elinde et olan çok insan	Bilmiyorum
Açıkgöz	Bilmiyorum	Kapalı gözdür	Kapalı göz	Çok aç birisi, her şeyi yemek, açgözlü	Bilmiyorum
Kulağıdelik	Bilmiyorum	Kulakları küpeli	Küpe takmak, uzun küpe takmak	Kulağı çok büyük, kulağı büyük	Hiçbir şeyi duymayan
Ağırkanlı	Bilmiyorum	Kansız	Halsiz kimse, halsiz yürümek	Vücudunda kanı çok	Bilmiyorum
Hayatarkadaşı	Arkadaş olmak, dövüşmemek	Arkadaş, çok sevdiğim bir arkadaş	İyi arkadaş, benimle iyi anlaşır	Her zaman yanında olan arkadaş	Hiç duymadım
Göbekadı	Bilmiyorum	Göbek adımın konuşmasını istirdim	Bilmiyorum	İki tane ismi olan	Bilmiyorum

Tablo 7. (devam) Yedi Yaş Grubu Erkek Çocuklarının Mecazi Kavramlara Verdikleri Yanıtlar

Çocuğun Mecazi Kavramlar	E.P	A.Y.K	M.A.B	Ö.C.F
Sulugöz	Ağlamak	Çok ağlamak	Ağlamak	Ağlamak
Tatlıdil	İyilik, iyi konuşurlar	Güzel konuşmak	Çok güzel, dil tatlı	Güzel konuşmak
Taşkalpli	Kötü kalpli	Kötü	Kötü	Bilmiyorum
Ağırsöz	Çok zor söz	Kötü laf	Yüksek sesi	Güzel konuşmak
Yumuşakbaşlı	Anlayamadım	Unuttum	İyi, kötü olmamak	Güzel konuşmak, paylaşmak
Acısoğuk	Hava çok soğuk	Çok soğuk	Kötü, içkili bir baba	Havalar çok soğuk
Eliğir	Anlamadım	Çok vuruyor	Çocuklarını döven, bokşu, içkildir, rakıllıdır, kendini katil sanıyor	Vuruyorsun, acıyor
Açıkgöz	Birisinin elinde bir şey varsa elindeki istiyorsun	Her şeyi görebiliyor	İyi kalpli, kötü davranmayan insan, güzel konuşan, arkadaşlarını dövmeyen, mızıkçılık yapmayan insan, büyüklerine karşı gelirse özür dileyen insan	Paylaşmak
Kulağıdelik	Küpe	Sağır	Tıkalı olmayan kulak, iyi duyan	Duymamak
Ağırkanlı	Anlamadım	Çok kanlı	Arkadaşlarını döven çocuk	Bilmiyorum
Hayatarkadaşı	İyi kalpli, beraber doğduğumuz kişi	Hatırlayamadım	Arkadaşlarını çok sevdiği için her zaman gitmek ister, annesi babası izin vermezse tamam anneciğim tamam babacığım diyen çocuk	Bilmiyorum
Göbekadı	Göbek deliği	Bilmiyorum	Soy ismi, göbek adım Ali	Göbeğin adı

Reynolds ve Ortony(1980), yedi-on iki yaş arasındaki çocuklara kısa bir hikaye anlatarak sonradan bu hikayeyi dört alternatif içinden en iyi tamamlayan mecazi cümleleri seçmelerini istemişlerdir. Yaş büyüdükçe doğru alternatif olan mecazi cümleyi seçme oranında artış görülmüştür. Horneck, Sowy ve Voegtler(1978); yedi yaşındaki çocuklara iki resimden birini atasözleriyle eşleştirebilme şansı verildiğinde, atasözlerini anlayabildiklerini bulmuşlardır. Ancak bu durumun, çocuğa doğal cevap verme fırsatını sunmadığı belirtilmektedir (akt.Vosniadou ve ark., 1983).

Mağden ve Tuğrul (1995)'un sekiz ve on bir yaşındaki 180 çocuğun kendilerine anlatılan fıkralardaki mecazi anlamı kavramalarına ilişkin yaptıkları araştırmada, çocukların fıkra anlama düzeyinin yaşla birlikte artış gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca araştırmada; sekiz yaşındaki çocukların anlamadıkları fıkraları komik bulurken, on bir yaşındaki çocukların ise anladıkları fıkraları komik buldukları ortaya çıkmıştır.

Pexman ve arkadaşları (2005); yedi ile on yaşındaki çocukların sözel ironiyi anlamaya başladıklarını ortaya koymuştur. Araştırmada; dokuz-on yaşındaki çocukların ironik eleştirileri anlamada yedi-sekiz yaşındaki çocuklara göre daha iyi oldukları ortaya çıkmıştır.

Bu bulgular doğrultusunda, mecazi kavramları anlamanın yaşla birlikte artış gösterdiği söylenebilir.

Bu araştırma, Piaget'nin zihinsel gelişim kuramını desteklemektedir.

Araştırmada örneklem grubunu oluşturan bazı çocukların sorulan mecazi kavramların çoğuna "bilmiyorum" ya da "unuttum" şeklindeki yanıtları da dikkat çekicidir; burada, bu yanıtları veren çocukların ailesinin mükemmeliyetçi olmasından dolayı çocuğun yanlış söyleme korkusuyla "bilmiyorum" demeyi tercih etmesi söz konusu olabilir.

"Hayatarkadaşı" kavramını örneklem grubunu oluşturan beş-altı ve yedi yaş grubundaki çocukların büyük bir kısmı "arkadaşlık, dostluk" olarak açıklamışlardır. Bu durum, "hayatarkadaşı" kavramının araştırmanın yapıldığı ilin yerel özelliklerinden, bu kavramın kullanılmayışı gibi durumlardan kaynaklanabileceği söylenebilir.

Araştırmada çocukların mecazi kavramlara verdikleri cevaplar kız ve erkek çocuk grupları halinde incelendiğinde ise; her üç yaş grubunda yer alan kız çocukları erkek çocuklarına göre mecazi nasıl anladıklarını daha ayrıntılı açıklamışlardır. Dil gelişiminin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel koşullar, zeka, anne- çocuk etkileşiminin yanı sıra cinsiyetle de büyük ilişkisi vardır. Cinsiyet farkları bakımından kızlarda sözel beceriler, erkeklerde ise sayısal beceriler daha ileridedir. Bu araştırma, kızların dil gelişiminin erkeklere oranla daha iyi olduğu görüşünü desteklemektedir.

KAYNAKLAR

- CUNNINGHAM, Bill, **Child Development**, Harper Collins Publishers, New York 1993.
- ELKIND, David, “Çocuk Bakımındaki Dev-Jean Piaget” **Çağdaş Düşüncenin Kurucuları**, Ed.: Ben B. Seligman, Çev.: Sinan Altıparmak, Yeryüzü Yayınevi, Ankara 2003.
- EPSTEIN, R. L. ve P. J. GAMLIN, “Young Children’s Perception and Comprehension of Metaphorical Similarities in Pictures and in Words” **Paper Presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association**, Washington DC, April 20-24, 1987.
- ERDEN, Münire ve Yasemin AKMAN, **Eğitim Psikolojisi**, Arkadaş Yayınları, Ankara 1996.
- EVANS, Richard I., **Jean Piaget-İnsan ve Fikirleri**, Çev: Şebnem Çiftçioğlu, Doruk Yayıncılık, Ankara 1999.
- FLAVELL, John H.; Patricia H. MILLER ve Scott A. MILLER, **Cognitive Development**, Fourth Edition, Pearson Education Inc., New Jersey 2002.
- GANDER, Mary J. ve Harry W. GARDINER, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Çev: Ali Dönmez, Nermin Çelen ve Bekir Onur, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1995.
- GÖVSA, İbrahim A., **Çocukta Zihinsel Gelişim**, Hayat Yayınevi, İstanbul 1998.
- GÜNÇE, Gülseren, “Jean Piaget ve Temel Kuramsal Fikirleri” **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C: 4, S: 1-4, Ankara 1972, s.19-31.
- GÜNÇE, Gülseren, **Çocukta Zihin Gelişimi: Piaget Kuramına Toplu Bakış**, Baylan Matbaası, Ankara 1974.
- GÜVEN, Yıldız, **Erken Çocuklukta Matematiksel Düşünme ve Matematiği Öğrenme**, Küçükadamlar Eğitim Yayınları, İstanbul 2004.
- MAĞDEN, Duyan ve Belma TUĞRUL, “Sekiz ve On Bir Yaşındaki Çocukların Fıkra Anlama Düzeyi ile Mecaz ve Mizaha Ait Kavramsal Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” **Sağlık Dergisi**, C. 67, S. 3-4, Ankara 1995.
- MORGAN, Clifford T., **Psikolojiye Giriş**, Çev.: Hüsnü Arıcı ve arkadaşları, Meteksan, Ankara 1995.
- PEXMAN, Penny M.; Melanie GLENWRIGHT, Andrea KROL ve Tammy JAMES, “An Acquired Taste: Children’s Perceptions of Humor and Teasing in Verbal Irony” **Discourse Processes** (40) 3, p. 259-288, 2005.
- SALKIND, Neil J., **An Introduction to Theories of Human Development**, Sage Publications, USA 2004.
- SAMEROFF, Arnold ve Susan C. MCDONOUGH, “Educational Implications of Developmental Transitions: Revisiting the 5-to 7- Year Shift.” **Phi Delta Kappan**, V. 76, n.3, p. 188-193, November 1994.
- SENEMOĞLU, Nuray, **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya**, Ertem Matbaacılık, Ankara 1997.
- SUIZZO, Marie-Anne, “The Social-Emotional and Cultural Contexts of Cognitive Development: Neo-Piagetian Perspectives” **Child Development**, V. 71, N. 4, p. 846-849, July-August 2000.
- VOSNIADOU, Stella ve ark., “Sources of Difficulty in the Young Child’s Understanding of Metaphorical Language” **Technical Report** No. 290, National Academy of Education, Washington DC 1983.
- VOSNIADOU, Stella, “Children and Metaphors” **Technical Report** No. 370, National Ins. of Education, Washington DC 1986.
- WADSWORTH, Barry J., **Piaget’s Theory of Cognitive and Affective Development**. Fifth Edition, Pearson Education, Inc, USA 2004.
- WAGGONER, John E. ve David S. PALERMO, “Betty Is a Bouncing Bubble: Children’s Comprehension of Emotion-Descriptive Metaphors” **Developmental Psychology**, Vol. 25, No. 1, p. 152-163, 1989.
- WELLMAN, Henry M. ve Anne K. HICKLING, “The Mind’s ‘I’: Children’s Conception of the Mind as an Active Agent” **Child Development**, 65, p. 1564-1580, 1994.

Türkiye'de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler

- Dr. Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN*
- Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÖZBESLER*

Öz

Küreselleşme kavramı son yıllarda sıklıkla kullanılmaktadır. Küreselleşmenin, sadece ekonomik bir süreç olarak değerlendirilemeyeceği, aynı zamanda sosyal ve kültürel boyutlarının olduğu kabul edilmektedir. Özellikle de son günlerde yaşanan ve neredeyse dünyadaki tüm ülkeleri etkileyen küresel ekonomik kriz, küreselleşmenin, toplumsal yapıyı nasıl etkilediğini açıkça göstermiştir.

Küresel ekonomik politikaların da etkisiyle derinleşen ekonomik ve sosyal sorunlar aile kurumu üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Aile, sahip olduğu işlevler nedeniyle her toplum için önemli bir kurumdur. Ancak ailenin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirebilmesi için sosyal politikaların iyi organize edilmesi gerekmektedir.

Türkiye de kriz dalgasından olumsuz bir biçimde etkilenmekte, bireyler ve aileler pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışmanın amacı küreselleşmenin Türkiye'deki ulusal aile politikaları üzerindeki etkilerini değerlendirmektir.

Anahtar Sözcükler: Aile, sosyal politika, aile politikası, küreselleşme.

Abstract

Social Policies and Services for Family in Turkey

The concept of globalization has been used frequently in recent years. It is acknowledged that globalization cannot be considered as a "pure economical process" and it also has social and cultural dimensions. Specifically, recent global economic crisis has clearly revealed that how globalization effect social structure.

Economic and social problems which are deepening by the effect of global economic policies have negative effects on family as an institution. Family is an important social institution for all societies due to its functions. However, well-organized social policies are needed in order to help to the families to function in healthy manner.

Turkey has been also affected by latest economic crisis wave and individuals and communities have been facing many problems. Aim of this study is to evaluate the effects of globalization on national family policies in Turkey.

Key Words: Family, social policy, family policy, globalization.

(*) Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.

Giriş

Küreselleşme kavramı 1980'lerden sonra ortaya çıkan, başlangıçta çok dikkat çekmeyen ancak süreç içinde gerek kullanımı gerekse içeriği açısından çok tartışılan bir kavramdır. Kavram üzerinde pek çok tanım yapılmıştır. Bu çalışmada tanımlar üzerinde tek tek durulmayacaktır. Ancak vurgulanması gereken nokta kavramın sadece ekonomik içerikli olmadığıdır. Held ve diğerleri (1999), küreselleşmenin dört değişik dönüştürme ile karakterize edilebileceğini öne sürmektedir:

- Sosyal, politik ve ekonomik aktivitelerin, siyasi sınırlar, bölgeler ve kıtalar arasında yayılması,
- Birbirine bağımlılığın ve ticaret, finans, yatırım, göç, kültür vb. akımlarının yoğunlaşması,
- Ulaştırma ve iletişim alanlarında dünya çapındaki gelişmelerle birlikte, fikirlerin, bilginin, sermayenin, malların ve insanların yayılmasının hızlanması,
- Dünyanın herhangi bir yerinde olan bir olayın, dünyanın başka yerlerinde de etki göstererek küresel bir olgu haline gelmesi.

Böylelikle, ulusal meseleler ile küresel olaylar arasındaki kesin sınırlar ortadan kalkmıştır. Ülkeler ve devlet politikaları kaçınılmaz olarak küresel olaylardan ve gelişmelerden etkilenmeye başlamıştır. Küreselleşme konusundaki görüşler iki uçta gidip gelmektedir. Kimileri bu olgunun iyi yönleri olduğunu söylerken, kimileri de bu sürecin pek çokları için ciddi sorunlar doğurduğunu ifade etmektedir (Ghemawat 2007). Küreselleşmenin iyi yönlerinin olduğu görüşü bazı açılardan doğru olabilir. Ancak, asıl soru bu iyi yönlerin "kimin yararına" olduğudur. Bugün dünyada pek çok ülke açısından küreselleşme yoksulluğun daha da derinleşmesi anlamına gelmektedir. Bazı açılardan artan refah (gelir, teknoloji, hizmetlere ulaşım v.b.) eşit biçimde dağılmamaktadır.

Küreselleşme, ülkelerin ekonomilerini, sosyal politikalarını, toplumların kültürlerini, bireylerin hayata bakış açısını doğrudan ya da dolaylı bir biçimde etkilemektedir. Üstelik bu süreç "durdurulamaz ya da geri döndürülemez bir saat" gibi işlemektedir. Önemli olan bu süreçte kimlerin yükseleceği, kimlerin düşeceği (Kearney 2007:69).

Küreselleşme aile hayatına nasıl etki eder? Küreselleşmenin en önemli etkisinin ekonomik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik darboğazlar refah dağılımını bozmakta ve yoksulu daha yoksul hale getirmektedir. Yoksulluk ise, gerek birey gerekse aile açısından pek çok yoksunluğu da beraberinde getirmekte, kimi zaman ailelerin dağılmasına dahi yol açabilmektedir. Küreselleşmenin bir başka etkisi de ülkedeki sosyal politikalar üzerindedir. Küreselleşmenin etkisindeki yeni ekonomik anlayış tüm kamu hizmetlerini ticari meta olarak görmekte ve "vatandaş" yerine "müşteri" kavramını ön plana çıkarmaktadır. Böylece daha iyi eğitim, daha yaşanılır bir çevre, yaşanılır bir konut gibi temel ihtiyaçların karşılanması ancak parası olanların hakkına dönüşmüştür (Acar 2007: 86). Bu dönüşüm aileye sunulan hizmetleri de olumsuz etkilemektedir.

Küreselleşmenin aile hayatı üzerindeki bir başka olumsuz etkisi de kültür üzerinedir. Aile, artık, pazar koşulları içinde bir "tüketim" birimi olarak görülmektedir. Kitle iletişim araçları ile sürekli bir biçimde bombardıman altında olan aile için artık kendi kültürünü, değerlerini oluşturmak ve bunları aktarmak neredeyse imkansız hale gelmiştir. Çünkü küreselleşmenin hedeflerinden biri olan kitle kültürünü yaratma ve tek tipleştirme süreci ailelere nasıl olmaları gerektiği, rol modelleri, davranış hatıta duygu biçimleri hakkında mesajlar vermektedir (İçağasıoğlu Çoban 2004).

Özetle küreselleşme süreci aile kurumunu ciddi risklerle karşı karşıya bırakmakta, var olan riskleri

de arttırmaktadır. Bu nedenle odağı ailelerin risklere karşı korunması ve güçlendirilmesi olan aile politikalarının önemi daha da belirgin hale gelmektedir.

Sosyal Politikanın Bir Yansıması Olarak Aile Politikaları

Sosyal politika genel anlamda devletin eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, sosyal yardım ve bireysel sosyal hizmetleri içeren plan, proje ve hizmetlerin bütünü olarak ifade edilebilir (Pierson ve Thomas 1999:350). Spicker (2001:12) ise sosyal politikanın iki temel anlamı olduğunu belirtmektedir. İlk anlamı, sosyal hizmetler ve sosyal refahın sağlanmasıdır. İkinci anlamı ise, çok geniş bir yelpazede yer alan sosyal sorunların giderilmesi için hükümetin bazı eylemlerde bulunmasıdır.

Sosyal politikanın bir ülkedeki tüm insanlar için, ama özellikle de ayrı bir bakıma ve korunmaya ihtiyacı olanlar için, koruyucu, güçlendirici, sosyal adaleti ve eşitliği sağlayıcı bir işlevi olduğu söylenebilir. Eğitim, sağlık, çalışma yaşamı, sigorta, sosyal koruma, sosyal hizmetler gibi kapsamı çok geniş konuların hepsi sosyal politikanın bileşenleridir. Bu nedenle bir ülkede yaşayan insanların her açıdan sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri için sosyal politika uygulamaları büyük önem taşımaktadır.

Aile politikası ise sosyal politikanın önemli bir parçasıdır. Ancak aile politikası sosyal politikadan farklı olarak, özellikle aile yaşamına etki etmeyi amaçlayan, devlet tarafından geliştirilmiş prensipler ve planlı süreçlerdir. Teknik olarak her devletin sosyal politikaları (gelir dağılımının düzenlenmesi, konut, eğitim, sağlık v.b.) aileyi etkiler. Ancak aile politikası dediğimizde genel olarak yukarıda sayılan konulardan daha çok doğum hızı, aile büyüklüğü, çalışan ebeveynler için çocukların ve yaşlıların bakımına ilişkin hizmetler, koruyucu aile programları gibi konulara odaklanmış olan politikalar aklarda gelmektedir (Barker 1999: 168).

Dumon (1991: 6) genellikle üç tür aile politikası uygulaması olduğunu ifade etmektedir. İki, aileyi güçlendirme politikaları olarak adlandırılabilir olan ve aileyi sürekli gelir sahibi yapacak ekonomik önlemlerdir. Bu politika, gelir sağlamanın yanında iş bulma (istihdam) politikalarını da içerir. İkinci grup, eğitim ve danışma hizmetleri gibi, aile hayatını geliştirmeye ve rahatlatmaya yönelik hizmetleri kapsar. Üçüncü grup ise, ailenin yerini tutacak veya onun yerini alabilecek önlemler olarak adlandırılan, aile bireylerinin ayrı ayrı ya da yarı zamanlı olarak yaptığı işleri devralacak hizmetler ve aile dışı kurumsal yapıların oluşturulmasını (kreşler, çocuk yuvaları, koruyucu aile hizmeti, yaşlı bakımı gibi) öngören önlemlerdir.

Bir ülkede aile politikası açık (explicit) ve kapalı (implicit) olmak üzere iki farklı biçimde ele alınabilir. Bu ele alışı göre ülkede aileye yönelik hizmetlerin örgütlenişi de farklılaşabilmektedir. Açık (explicit) aile politikası “doğrudan politikalar” olarak da adlandırılabilir. Bu politikada aile ile ilgili belirlenmiş açık amaçlara ulaşmak için tasarlanmış belli programlar vardır ve ülkede doğrudan aile ile ilgili bir bakanlık bulunmaktadır. Kapalı (implicit) aile politikasında ise politikalar aileyi doğrudan hedef almazlar ancak sonuçları dolaylı olarak aileyi ilgilendirmektedir (Barker 1999; Acar 2001; Arıkan 2005).

Ülkelerin aile politikası konusundaki görüşleri ve uygulamaları toplumsal gelişim ve değişimle paralellik göstermektedir. Yukarıda da değinildiği gibi aile politikaları devletin sosyal politikalarının bir parçasıdır. Bu nedenle aile politikaları dünyadaki sosyal politikaların değişiminden etkilenmiştir. Sosyal devlet anlayışında aile, temel toplumsal kurum olarak kabul edilmiş, çalışanların sosyal güvenceleri sosyal sigortacılık sistemi içinde ele alınırken, çalışanlara yönelik sosyal yardım programlarında aile refahını arttırmak hedeflenmiştir. Ayrıca, sosyal devlet anlayışı içinde birçok ülkede

şehit ailelerine, yaşlılara ve gazilere yönelik sosyal yardımlar, yetim ve yoksul çocuklar için barınacak yer, yiyecek ve eğitim hizmetlerinin sağlanması, aile ödenekleri, sakatlar ve işsizler için yardımlar ve gençlerle göçmenlere yönelik danışmanlık hizmetleri türü programlar geliştirilerek aileler desteklenmiştir. Ama 1980'lerden itibaren egemen olan yeni sağ, sosyal devletin aileye yönelik bu politikalarının gönüllü sivil yardımlaşmayı, geleneksel dayanışmayı ve yardımseverliği ikincileştirdiği ve güçsüzleştirdiği teziyle karşı çıkmıştır. Sosyal devletin aileye yönelik refah artışı programlarının çalışma ahlakını ve aile değerlerini zayıflattığı öne sürülmüştür. Sosyal devletin refah programlarının yerine çalışma, gönüllü sivil toplumculuk temelli aile ve piyasa merkezli refah anlayışı 1980'lerden itibaren yaygın olarak savunulmaya başlanmıştır. Bu süreçte aileye yine özel önem verilmiştir. Ancak aile desteklenirken sosyal sermayenin ve sosyal güvencenin temel ögesi olarak görülmeye başlanmıştır. Aslında, özünde ailenin üyelerinin sorumluluğunu üstlenmesine vurgu bulunurken, hak eden yoksul ailelere yapılacak yardımların ise, bireysellik ve gönüllük ilkeleri çerçevesinde olması gerektiği savunulmuştur. Yeni refah anlayışında çalışabilecek herkesin kendilerinin ve ailelerinin refahlarından sorumlu olduğu ve sosyal risklerin de sigortacılık sistemi güvencesiyle çözmeleri gerektiği savunulmuştur. Sosyal yardım ve hizmetlerin ise, sadece sınırlandırılmış ve hak eden yoksullara yönelik olması gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. Çalışanlara yönelik sosyal yardımların kaldırılması ve devletin bu görevinin aileye ve geleneksel yardım kuruluşlarıyla sivil topluma devredilmesi savunulmuş ve bu doğrultuda politikalar geliştirilmiştir. Bir başka ifadeyle sosyal ekonomik risklere karşı bireysel sorumluluk ön plana çıkmış ve aile, sosyal dayanışma ilişkilerinde refahının artırılması gereken bir birim değil, kendi başına yeterli olması gereken ekonomik bir birim ve temel sosyal güvenlik kurumu olarak kabul görmüştür (Sallan Gül ve diğ 2004:629).

Bu gelişmeler sonucu ailenin bir bütün olarak ele alınıp desteklenmesinden çok, özel risk gruplarından yola çıkarak hizmetlerin geliştirilmesi eğilimi görülmüştür (Hirdman 1998; Fagani 1998; Fox Harding 1999; Carling 2002; Pfau-Effinger ve Geissler 2002; Featherstone 2004; Duerr Berrick ve Fuller 2005). Örneğin AB'ye üye ülkeler, uygulanan bu neo-liberal politikalar nedeniyle (boşanmalardaki artış, evlilik oranlarında düşüş, doğum oranlarının düşmesi, evlilik dışı doğumlar, tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artış yönünde kendini gösteren sorunlar yüzünden) aile çözümleri yaşamışlardır. Ailenin ve sosyal dayanışma ağlarının desteklenmesi yönündeki sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler politikalarına ağırlık veren bu dönemdeki uygulamaların ekonomik yükü, AB ülkelerini, aileyi koruyucu politikaların daha çok tüm aileler yerine, parçalanmış, tek ebeveynli ailelere, çocuğun yetişmesindeki yüklerin finansmanına yöneltmiştir. Bir başka deyişle, özellikle 1980 sonrası yaşanan ekonomik durgunluk ve kriz dönemlerinde iyice belirginleşen sosyal hizmetlerin bütçe üzerindeki yükü, artan işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma (özürlüler, yaşlılar, işsizler, ayrımcılığa maruz kalanlar, evsizler, ailevi parçalanma yaşayanlar vb) sonucu, sosyal koruma politikalarının, ülkedeki bütün aileleri kapsamak yerine sosyal risk taşıyan özel gruplara (özürlüler, yaşlılar, yoksullar, tek ebeveynli aileler vb) yöneldiği söylenebilir. Bu dönemde, özellikle çocukların yetiştirilme sürecinde aileye yüklenen maliyetlerin sosyalleştirilmesi anlayışı içinde çocuklardan hareketle ebeveynin korunması (Danimarka örneği), tek ebeveynli ailelerin desteklenmesi yönünde sosyal güvenlik, istihdam ve gelir güvencesi sağlayıcı aile ödenekleri sistemi getirilmiştir (T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü 2006:4).

Türkiye'de Aileye Yönelik Politikalar

Ülkemizde aile kurumu daima çok önemli olarak algılanmış ve toplumun temel taşı olarak kabul

edilmiştir. Buna karşın aile politikaları konusunda ciddi gelişmelerin ve ilerlemelerin olduğunu söylemek çok zordur. Dumon (1991:6)'un aile politikaları hakkındaki sınıflaması doğrultusunda ülkemizde var olan politikalar değerlendirildiğinde; aileyi sürekli gelir sahibi yapacak ekonomik önlemler ve iş bulma (istihdam) politikalarını içeren aile güçlendirme politikalarının neredeyse hiç olmadığı söylenebilir. Aile yardımları ve aynı nakdi yardımlardan söz edilebilse de bunların yeterli olmadığını ve aileyi güçlendirmekten çok, bağımlı kılıcı bir pozisyonda tuttuğunu söylemek mümkündür. Bu konudaki bir diğer sorun da özellikle aynı nakdi yardımların örgütlenmesinde büyük bir dağınıklık olmasıdır. T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), belediyeler, sivil toplum kuruluşları gibi birbirinden farklı pek çok kurum ve kuruluş bu tür hizmetler sunmaktadır.

Bir başka önemli sorun da aynı nakdi yardımı alacak ailelerin nasıl tespit edileceğidir. Farklı kurumların farklı değerlendirme kriterleri bulunmaktadır. Kurumların amacına göre değerlendirme kriterlerinin farklılaşması kimi zaman kabul edilebilir gibi görünse de temelde bir ailenin gereksinimlerinin kurumun amaçlarına göre çok da değişmemesi gerektiğinin önemli olduğu ifade edilebilir. Buradaki temel ölçüt ailenin yaşam kalitesini sağlayacak, koruyacak ve yükseltecek bir hizmet bütününün oluşturulmasıdır. Çünkü yaşam kalitesi ailenin nesnel koşullarını dikkate aldığı kadar bireylerin öznel algılamalarını da içermektedir. Bu da verilen aynı nakdi yardımların ailenin gerçek gereksinimleri doğrultusunda ve daha etkin bir şekilde kullanılmasına neden olacaktır.

Dumon (1991:6)'un aile politikaları hakkında yaptığı sınıflamada ikinci grup politikayı, eğitim ve danışma hizmetleri gibi, aile hayatını geliştirmeye ve rahatlatmaya yönelik hizmetler oluşturmaktadır. Bu tür eğitimlerin hem sorun çözücü hem de koru-

yucu işlevleri olduğu söylenebilir. Örneğin, evlenme aşamasında olan çiftler için, eşler arası iletişim, sorun çözme becerileri, çocuk yetiştirme, aile planlaması, kadın sağlığı, ailenin yasal ve sosyal hakları gibi konularda danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin olması, farklı yaşam döngüleri içerisinde aileyi daha bilinçli ve güçlü kılacaktır.

Aile birliğinin kurulmasından sonra ortaya çıkan sorunların çözümünde de aileyi güçlendiren ve destekleyen bu tür hizmetlerin son derece önemli olduğu belirtilebilir. Örneğin aile içi şiddet, anne baba çocuk arasındaki sorunlar, çocuğun ihmali, istismarı, ensest, gibi ailede kriz yaratabilecek ciddi yaşam durumlarında danışmanlık ve eğitim hizmetleri sorunun çözümünde önemli bir basamak olabilir.

Ülkemizdeki duruma bakıldığında bu tür hizmetlerin verilmesinde de bir karmaşa olduğu söylenebilir. Temelde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde "Benim Ailem", "Erken Çocukluk Eğitimi" gibi başlıklar altında aile eğitimleri organize edilmektedir. Bu eğitimler, halk eğitim merkezlerinde, SHÇEK'e bağlı toplum merkezlerinde, aile danışma merkezlerinde verilmektedir. Bunun yanı sıra, bazı üniversiteler, özel merkezler, belediyeler, hastaneler, sivil toplum kuruluşları da benzer hizmetler sunmaktadır. Aslında bu hizmetlerin sayısı ve içerik olarak çok olması tabii ki önemlidir, ancak tüm toplumu kapsayan, ihtiyaç grupları için ulaşılabilir sistemli ve bütüncül hizmetlerin olmayışı da ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dikkat çeken bir başka durum ise aile danışma ve eğitim hizmeti veren kurum ve kuruluşların hizmetlerinin çok da eski tarihlere dayanmıyor oluşudur. Nitekim önemli adımlardan biri olan SHÇEK Aile Danışma Merkezleri, 6 Haziran 1997 tarihinde, ailelerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve psikolojik sorunlarla baş edebilmeleri için korunması, desteklenmesi ve güçlendirilmesi amacıyla açılmışlardır. Bugün itibarıyla ülke genelinde kırkçüç, Ankara'da ise yal-

nızca bir tane aile danışma merkezi bulunmaktadır (www.shcek.gov.tr). Ülkemizin nüfusu ve ülkemizde aileye verilen “önem” düşünüldüğünde kırkükç merkez ve Ankara’daki tek merkezin sayısal olarak bile yetersiz olduğu ifade edilebilir.

Aile politikalarının sınıflandırılmasında üçüncü gurubu ise, ailenin yerini tutacak veya onun yerini alabilecek önlemler olarak adlandırılan ve aile bireylerinin ayrı ayrı ya da yarı zamanlı olarak yaptığı işleri devralacak hizmetler ve aile dışı kurumsal yapıların oluşturulmasını (kreşler, çocuk yuvaları, koruyucu aile hizmeti, yaşlı bakımı gibi) öngören önlemler oluşturmaktadır. Bu hizmetlerin oluşturulması ve yürütülmesi sorumluluğu temelde SHÇEK’e verilmiştir. Özel sektör, sadece, kreş hizmetleri ve yaşlı bakımı için huzurevlerinin açılması veya bakıma muhtaç özürlü bireylerin bakım hizmetleri konusunda girişimlerde bulunmaktadır. Ülkemizde yukarıda yer alan diğer iki grup aile politikasından daha çok bu grupta yer alan aile politikalarının ve hizmetlerin varlığından söz etmek mümkündür. Bu durum ise aile politikalarının genellikle sorun ortaya çıktıktan sonra devreye girdiğini, bir başka deyişle koruyucu ve güçlendirici olmaktan çok, sorunlara kısmi çözümler bulmayı hedeflediği söylenebilir. Çocuğa yönelik sosyal politikalar açısından düşünüldüğünde de ülkemizde çocuğu her yönüyle koruyan sosyal politikaların yeterli olmadığı, daha sağlıklı ve güçlü ulusal çocuk politikalarına gereksinim olduğu görülmektedir. Bugün çocuk yuvalarında bakılan çocukların büyük çoğunluğunun ailesinin olması ve ailelerin çocuklarını yuvaya vermelerindeki temel belirleyicinin yoksulluk olması nedeniyle SHÇEK tarafından “aynı nakdi yardımla aileye dönüş” projesi başlatılmıştır (www.shcek.gov.tr). Buradaki temel nokta, kurum bakımının artık dünyanın hiçbir ülkesinde çocukların sağlıklı bir biçimde bakılması ve yetişmesi için uygun olmadığı ifade edilmesine ve toplumda da bu yönde bir bilinç oluşmasına karşın ailelerin çocuklarını hala yoksulluk nedeniyle bu kurumlara vermek durumunda kalmasıdır.

Benzer bir durum yaşlı kişilerin bakımında da karşımıza çıkmaktadır. Toplumumuzdaki kültürel öğeler nedeniyle yaşlı kişilerin aileleri tarafından bakılması hala önemli bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2006:24) tarafından yapılan araştırmada bireylerin yaşlandıklarında çocukların yanında kalmak istedikleri (%55) görülmüştür. Toplumda ailenin yaşlı üyelerine ilişkin değer yargıları nedeniyle aile yaşlısını korumayı ve ona bakmayı sürdürmektedir. Bunun ahlaki ve sosyal açıdan önemli olduğu ifade edilebilir ancak, karşımıza çıkan bir olgu da gözden kaçırılmamalıdır. O da aile içinde bakım veren kişinin genelde kadın olduğudur. Bakım verme, kadının sorumluluğu olarak algılanır ve ona atfedilir. Günümüz koşullarında kadınların daha çok çalışma yaşamına girdiği düşünüldüğünde kadın hem çalışmak hem yaşlı bireye ve çocuklara bakmak hem de ev içi diğer işlerle ilgilenmek durumunda kalabilmektedir. Bütün bu sorumlulukların üstesinden gelmek kimi durumlarda çok zor olabilmektedir. Bu nedenle aileyi güçlendirici ve destekleyici hizmetlerin olması son derece önemlidir.

Ülkemizde kreş ve gündüz bakımevlerinin yaygın olduğu söylenebilir. Ancak ulaşılır olduğunu söylemek pek de mümkün gözükmemektedir. Okul öncesi eğitimin çocuğun gelişim süreci açısından son derece önemli olduğu artık günümüzde her çevre tarafından kabul edilmektedir. Buna karşın bu hizmeti veren özel kuruluşların ücretleri her ailenin karşılayabileceği nitelikte değildir. Kamu kurumlarının ise kreş hizmetleri sınırlı düzeydedir. SHÇEK tarafından çalışan annelerin çocuklarına yönelik kreş ve gündüz bakımevi hizmetleri artık verilmemektedir. Bu durum da gelir düzeyi düşük ailelerin bu hizmetlerden yararlanamamalarına yol açmaktadır. Yeterli geliri olmayan aileler açısından kreş ve gündüz bakım hizmetlerinin ulaşılabilir olmaması, hem çocukların eğitsel, sosyal ve psikolojik gelişimleri açısından, hem de kadınların çalış-

ma yaşamına erkeklerle eşit bir biçimde katılmalarının sağlanması açısından önemli bir eksikliklerdir.

Arikan (2005:119) ülkemizde bütüncül bir aile politikasının olmamasının nedenlerini siyasi iktidarsızlığa bağlı olarak hükümetlerin sık sık değişmesi, dolayısıyla kalıcı aile politikalarının oluşturulmaması, aile politikalarının oluşturulmasında bilimsel verilerin kullanılmasından çok kısa dönemli çıkarların ve popülist politikaların öne çıkması, günü birlik çözümler aranması, politika yapıcı siyasi çevre ile akademisyenlerin arasındaki iletişim kopukluğu olarak ifade etmektedir.

Ülkemizde, aileye ilişkin hizmetler, Anayasa, Medeni Kanun, TCK, 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 4787 Sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu çerçevesinde şekillenmektedir. Bir anlamda ülkenin aile politikasının temelini bu kanunlar oluşturmaktadır. Bu kanunlar dışında, İş Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Nüfus Planlaması Hakkında Kanun gibi farklı kanunlarda da kadınlara yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Kanunların yanı sıra Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarının ve programlarının bazılarında da ailenin korunması ve aileye yönelik hizmetlerin geliştirilmesi konusu yer almaktadır.

Diğer taraftan, 1989 tarihinde kurulan Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı ülkede bütüncül bir aile politikasının oluşturulması açısından önemli bir adım olarak kabul edilebilir. Ancak, Aile Araştırma Kurumu'nun, kuruluşundan bugüne kadar birtakım değişiklikler yaşanmıştır. 2004 yılına kadar, on yıl yasal dayanaktan yoksun olan Kurumun kuruluş kanunu Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) adıyla 10.11.2004 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilerek, yasallaşmıştır. 5256 Sayılı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Kanunu 13 Kasım 2004 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (www.aile.gov.tr).

Daha önce de değinildiği gibi, ülkemizde aileye ilişkin yasal mevzuat incelendiğinde bütüncül, sistemli aile politikalarına gereksinim olduğunu söylemek mümkündür. Mevcut hizmet ve olanaklarla aileye yeterince ulaşılamamaktadır (Erkan 1992:91). Ek olarak, aileye ilişkin yasal düzenlemeler güçlendirici ve koruyucu bir niteliğe sahip değildir. Daha çok aileye ilgili devlet kurumlarının kurulmasıyla ilgili yasal hükümleri görmek mümkündür. Bir başka deyişle genellikle kurumsal düzeyde kalınmıştır (Acar 2001:164). Örneğin 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un 1.Maddesi b Fıkrası'nda belirtildiği gibi evde yaşayan bireylere karşı şiddet kullanan kişinin "müşterek evden uzaklaştırılarak bu evin diğer eşe ve varsa çocuklara tahsisi ile diğer eş ve çocukların oturmakta olduğu eve veya işyerlerine yaklaşmaması" şartını getirmektedir. Ancak Kanun'un uygulanmasında, şiddet uygulayan kişinin evin geçimini sağlayan kişi olması durumunda diğer aile üyelerinin ekonomik yoksuluklarının karşılanmasına yönelik sosyal yardımlara ilişkin hizmetlerin profesyonel biçimde yürütülmediği görülmektedir. Ayrıca, uzaklaştırma süresi bittiğinde şiddet uygulayan kişinin aynı koşullarda eve dönmesi halinde sorunların yeniden gündeme gelme riski oldukça yüksektir. Oysa şiddete başvuran kişinin tedavi edilmesi, eşler arası sorunların profesyonel yardımla çözümlenmesi gerekmektedir. Aksi halde aile içi sorunların profesyonel olarak ele alınmaması ve sorunların çözümlenmemesi durumunda kişiyi belli bir süre evden uzaklaştırmak yeterli olmayacaktır, kalıcı bir değişiklik yaratmak da mümkün olmayacaktır.

Özetle, ülkemizde her ortamda ve her fırsatta "ailenin toplumun temel taşı" olduğu vurgulanmaktadır. Ancak uygulamalara bakıldığında bu kadar önem atfedilen bir toplumsal kurum için ciddi, bütüncül, geniş kapsamlı ve kompleks uygulamalara olanak sağlayan, farklı disiplinleri bir araya getiren ve sorumlu kılan bir aile politikasının olduğunu söylemek mümkün olamamaktadır. Özellikle son

dönemde yapılan yasal değişikliklerle (Türk Medeni Kanunu'nda olduğu gibi) önemli adımlar atılmıştır. Ancak yasal düzenlemeler, uygulamalarla bütünleşerek aileye etkin yarar sağlaması açısından gerekli kurumsal yapıların kurulmaması nedeniyle istenilen etkiyi yaratamamaktadır.

Her ne kadar sosyal devlet ve sosyal politika anlayışında değişimler ve kısıtlamalar olsa da AB üyesi devletlerde aile politikaları hala etkin ve önemlidir. Bunun temel bir nedeni de bu devletlerin, tarihsel süreç içinde sosyal devlet geleneği ve uygulamaları yaşamış olmalarıdır. Buna karşın bu devletlerdeki aile politikaları pek çok çevre tarafından eleştirilmekte ve ailenin tümünü kapsayan politikaların olmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır (T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü 2006: 29). Bir ülkenin bütüncü ve sağlam ulusal bir aile politikasına sahip olması ailelerin sorun çözme yetkinliklerini ve becerilerini arttırmaktadır. Bu durum ise hem toplumda sağlıklı bireylerin var olmasına hem de kamunun yükünün azalmasına neden olduğu için özellikle önem taşımaktadır (Demirkan 2006: 94).

Ülkemiz açısından düşünüldüğünde henüz güçlü bir ulusal aile politikası olmadığı göz önünde bulundurulursa, var olan sosyal politikalarda da kısıtlamaya gidilmesi ve sosyal devlet anlayışından uzaklaşmanın özellikle aile kurumu açısından son derece tehlikeli olacağı söylenebilir. Arıkan (2005: 121) 'ın da belirttiği gibi, ülkemizde yaşanan yoksulluk, enflasyon, işsizlik, sağlıksız kentleşme gibi çeşitli sorunlar karşısında ailelerin giderek daha fazla etkilendiği ve yaşam kalitelerinin azaldığını söylemek mümkündür. Bu tür sorunların bireyleri ve aileleri daha fazla örselememesi için devlet çok yönlü hizmetler sunmak, doğrudan aileleri hedefleyen politikalar belirlemek durumundadır. Böylelikle gerçek anlamda aile politikalarından söz edilebilir.

Aile politikaları, aile hizmetlerinin oluşturulmasının temelidir. Aile hizmetleri ise amacı ve odağı,

aile içi ilişkileri uyumlu kılmak, aile hayatında pozitif değerleri güçlendirmek, bu birlik içinde üyelerin, özellikle çocukların sağlıklı kişilik gelişimini sağlayacak işlevlerin yerine getirilmesine, aile üyelerinin doyumlu ve mutlu olmalarına, uygun sosyal fonksiyonlara erişmelerine yardımcı olmak biçiminde tanımlanabilir. Bu çerçevede, evlilik, çocuk-ebeveyn ilişkileri, kardeşler arası ve akrabalarla ilişkiler, ailenin bir birim olarak çevresiyle uyumu özel olarak ele alınan konulardır. Kısaca, aile hizmet kurumları aile birliğinin sağlıklı oluşması, sürmesi yönünde destek sağlayan, aile birliğine ilişkin sorunları bilimsel yönden inceleyen, değerlendiren ve çözümlenmeye çalışan kurumlardır. Aile hizmetleri, kamu kurumları, özel kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler tarafından verilebilir. Ancak, aile hizmet kurumları birincil sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Koşar 2001: 84-86). Bu anlamda aile hizmetlerinin öncelikli olarak sosyal hizmet disiplini kapsamında verildiği söylenebilir. Sosyal hizmet disiplini aile kurumunu ve ailenin gereksinim/sorunlarını bir bütün olarak ele alır. Bu bütüncül bakış açısının temel hareket noktası, ailenin ihtiyaç duyduğu kaynak ve hizmetlerden yararlanması, duygu düşünce ve davranışlarında olumlu değişimlerin gerçekleşmesi, kendine güven duygusu geliştirmesi ve sorunlarını tek başına çözebilecek düzeye gelmesidir (Duyan 2003:60; Duyan ve diğ 2008:86). Ancak bu süreçte sorun ya da ihtiyaca yönelik olarak diğer disiplinlerle de ortak çalışmalar yapılması bir anlamda zorunludur.

Sonuç

Dünyadaki ekonomik ve sosyal değişimlere karşın ailenin birey ve toplum açısından önemi farklılaşmakta ancak azalmamaktadır. Hatta, küreselleşen dünya ekonomisi, devlet tarafından sunulması gereken hizmetlerin aile kurumuna devredilmesine (bakım, koruma, sosyal güvence v.b.) böylece devletin sosyal alandaki bakım ve koruma sorumluluğundan bir anlamda "kurtulmasına" oldukça

sıcak bakmaktadır. Bu durumda, aile kurumunun önceki dönemlere göre daha farklı bir bakış açısı ile ele alınmasına, ailenin birey ve toplum için bir sigorta olarak algılanmasına neden olmuştur. Son dönemlerde toplum ve aile hayatına yön veren sosyal politikaların bu bakış açısından şekillendiği görülmektedir. Yabancı ülkelerde ekonomik-sosyal değişimler sosyal politikaları kısıtlamakta ve bireysel sorumluluğu öne çıkartmaktadır. Aile politikalarında ise çocuktan yola çıkarak ailenin korunması ya da risk altındaki ailelerin korunması eğilimi bulunmaktadır. Ancak bu eğilim de ailedeki krizlerin, sorunların ve gereksinimlerin karşılanması konusunda güçlü uygulamaların olmamasına neden olduğu için eleştirilmektedir.

Aile politikaları sosyal politikanın önemli bir aracı ve yansımasıdır. Sosyal politikadaki ele alışlar devletin aileye verdiği önemi yansıtmaktadır. Ailelere yönelik politikaların oluşturulmasında farklı ele alışlar ve sınıflandırmalar bulunmaktadır. Bu çalışmada, Dumon (1991:6)'un aile politikaları hakkındaki sınıflaması temel alınmış ve ülkemizdeki aile politikaları bu sınıflandırma çerçevesinde değerlendirilmiştir. Dumon aile politikalarını, aileyi sürekli gelir sahibi yapacak ekonomik önlemler ve iş bulma (istihdam) politikaları; eğitim ve danışma hizmetleri gibi, aile hayatını geliştirmeye ve rahatlatmaya yönelik hizmetler ve ailenin yerini tutacak veya onun yerini alabilecek önlemler olarak adlandırılan ve aile bireylerinin ayrı ayrı ya da yarı zamanlı olarak yaptığı işleri devralacak hizmetler ile aile dışı kurumsal yapıların oluşturulmasını (kreşler, çocuk yuvaları, koruyucu aile hizmeti, yaşlı bakımı gibi) öngören önlemler olmak üzere üç boyuttan oluşan bir biçimde sınıflandırmıştır.

Dumon tarafından yapılan sınıflandırma açısından ülkemizdeki aile politikaları incelendiğinde, aileyi sürekli gelir sahibi yapacak istihdam politikalarının oldukça kısıtlı olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle son dönemde dünyada yaşanan

ve ülkemizi de etkisi altına alan ekonomik kriz, ülke genelinde istihdam politikalarına olumsuz bir biçimde yansımış, pek çok insan işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Aileler için yapılan sosyal yardımların ise son derece dağınık, geçici ve bğımlı kılıcı olduğu ifade edilebilir. Bu açıdan ülkemizde aileyi ekonomik anlamda destekleyen politikaların olmadığı söylenebilir. Aile hayatını geliştirmeyi hedefleyen eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin oluşturulmasını hedefleyen politikaların da dağınık bir örgütlenme içinde olduğu ve bir çok kesim açısından ulaşılabilir olmadığı görülmektedir. Dumon'un yaptığı sınıflandırmada üçüncü grupta yer alan ailenin yaptığı işleri devralacak kurumların oluşturulması konusunda da bazı sorunlar bulunmaktadır. Yine de bu tür hizmetlerin, aileye yönelik istihdam olanaklarının sağlanması, ailelere danışma ve rehberliğin verilmesi, aile eğitimlerinin yapılması gibi konulara göre daha gelişmiş olduğu söylenebilir.

Ülkemizde ailenin hep çok önemli bir kurum olduğu vurgulanmasına karşın, aile konusundaki politika ve hizmetlerin yeterli olmadığı, konuyu bir bütün olarak ele almadığı, bireysel algılamalara ve toplumsal cinsiyet rollerine duyarlı olmadığı, son dönemlerde yasalarda ciddi ilerlemeler olmasına karşın uygulamadaki eksikliklerin sürdüğü görülmektedir. Özetle ülkemizdeki aile politikaları ağırlıklı olarak sorun ortaya çıktıktan sonra, bu sorunu çözmek bakış açısı ile planlanmaktadır. Bir başka deyişle koruyucu önleyici hizmetler ya hiç yoktur ya da oldukça sınırlıdır. Bu açıdan bakıldığında, aileyi bir bütün olarak ele alan ve koruyucu, güçlendirici bakış açısını içeren politikaların oluşturulması önemli ve gereklidir.

Aile politikalarına dayandırılarak oluşturulan aile hizmetlerinin uygulanmasında ve yürütülmesinde sosyal hizmet temel disiplinlerden birisidir. Sosyal hizmet, aileyi bir bütün olarak ve çevresindeki diğer sistemlerle ilişkisini de dikkate alarak

ele alması nedeniyle aileye ilişkin sorunların çözümünde ve aile ihtiyaçlarının karşılanmasında son derece önemli bir yapı taşıdır. Ancak, ülkemizde, politikalarla da bağlantılı olarak, aile sosyal hizmeti

uygulamaları istenilen düzeyde değildir. Bu durum ise en temelde ailelerin yaşam kalitesini ve dolaşımıyla toplumun sağlıklı bireylerden oluşmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

Kaynaklar

- ACAR, H. (2001). Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde ve Türkiye'de Aile Politikaları. A. Mavili Aktaş, Ç. Arıkan, V. Duyan, S. İl, Ü. Onat, E. Ünlü. (Eds.). 1. *Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu. 2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri içinde* (157-165). Ankara:Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- ARIKAN, Ç. (2005). Türkiye'de Aile Politikası Uygulamalarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme *Aile Danışmanlığı El Kitabı* içinde (117-123). Ankara: SHÇEK Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Aile Hizmetleri Araştırma Uygulama Merkezi (AHUM) Ortak Yayını.
- BARKER, R. (1999). *The Social Work Dictionary* (4th ed). U.S.A.: NASW Press.
- CARLING, A. (2002). *Analysing Families: Morality&Rationality in Policy&Practice*. Florence, U.S.A.: Routledge Press.
- DEMİRKAN, S. (2006). Türk Ailesinin Korunması ve Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşları İle İşbirliğinin Önemi. *Aile ve Toplum*, 3 (9), 91-95.
- DUERR BERRICK, J.,& Full, B. (2005). New Family Policy: How The State Shapes Parent's Lives. In B. Full, (Ed.). *Good Parents or Good Workers?: How Policy Shapes Families' Daily Lives* (1-15). Gordonsville, U.S.A.: Palgrave Macmillan Press.
- DUMON, W. (1991). Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikaları. (M. R. Esengün, Çev.) *Aile ve Toplum* 1 (2), .5-15.
- DUYAN, V. (2003). "Aileye Yönelik Planlı Müdahale Sürecinin Aşamaları" *Toplum ve Sosyal Hizmet*. Cilt:14 Sayı:1 (41-61).
- DUYAN, V. Ö. Ö., Sayar ve M., Özbulut (2008). *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları. Öncü Basımevi: Ankara.
- ERKAN, G. (1992). Kadınların Eşleri Tarafından İstisamarı. *Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 10 (1-2-3), 85-93.
- FAGANI, J. (1998). Recent Changes in Family Policy in France. In D. Eileen, (Ed.). *Women, Work and The Family in Europe* (58-66) London, U.K.: Routledge Press.
- FEATHERSTONE, B. (2004). *Family Life and Family Support-A Feminist Analysis*. Gordonsville, U.S.A.: Palgrave Macmillan Press.
- FOX Harding, L. (1999). Family Values and Conservative Government Policy: 1979-97. In J. Gill (Ed.). *Changing Family Values: Feminist Perspectives* (119-136) Edt: Jagger, Gill. Florence, U.S.A.: Routledge Press.
- GHEMAWAT, P. (2007) The World's Biggest Myth. *Foreign Policy*; Nov/Dec; 163; 52-55 .
- HELD, D., A., McGrew, D., Goldblatt, J., Perraton.(1999) : *Global Transformations – Politics, Economics and Culture*. Oxford : Polity Press.

- HIRDMAN, Y. (1998). State Policy and Gender Contracts. In E. Drew, (Ed.). *Women, Work and The Family in Europe* (36-47). London, U.K.: Routledge Press.
- İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, A. (2004). Küresel Köyün Küresel Aileleri: Küreselleşmenin Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri. 6. *Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı. Küreselleşme, Sosyal Adalet Ve Sosyal Devlet* içinde (239-248). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları.
- KEARNEY, A.T. (2007). The Globalization Index. *Foreign Policy*; Nov/Dec; 163; 68-76.
- KOŞAR GÜRAN, N. (2001). Türkiye’de Aile Hizmetlerinin Geleceği. A. Mavili Aktaş,. Ç. Arıkan, V. Duyan, S. İl, Ü. Onat, E. Ünlü. (Eds.). 1. *Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu. 2000’li Yıllarda Aile Hizmetleri* içinde (83-89). Ankara:Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- PFAU-EFFINGER, B., & GEISLER, B. Political Intervention and Family Policy in Europe and U.S.A. In A. Carling, (Ed.). *Analysing Families: Morality&Rationality in Policy&Practice* (77-110). Florence, U.S.A: Routledge Press.
- PIERSON, J., & THOMAS, M. (1999). *Dictionary of Social Work*. London: Collins Education.
- SALLAN GÜL, S., GÜL, H., ve ERGUN, C. (2004). Kent- sel Yoksulluk ve Aile. IV. *Aile Şurası. “Aile ve Yoksulluk” bildirileri* içinde (627-637). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- SPICKER, P. (2001). *An Introduction to Social Policy: Social Policy, Social Welfare, the Welfare State and the Social Services*.<http://www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/>. 4 Eylül 2007 tarihinde indirilmiştir.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Mü- dürlüğü. (2006). *Aile Yapısı Araştırması 2006*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü’nün Kadın, Aile ve Topluma Yönelik Hizmetleri. <http://www.shcek.gov.tr>. 2 Mart 2007 tarihinde indirilmiştir

Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi

• Dr. İsmet Galip YOLCUOĞLU*

Öz

Her ülke kendi toplumu ve geleceği için korunma gereksinimi duyan az ya da çok sayıda çocuğu için gerekli koruma programları uygulamaktadır. Zamanla küçülen, zayıflayan ve parçalanan ailenin tek başına çocuğu koruyamadığı düşünülmektedir. Sosyal devlet, çocuğun korunmasında kamunun önemi ve rolünün daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Ailesi yanında korunamayan çocuklar için yeni bakım modelleri sunulmalıdır. Çocuğun, aile yanında bakım modeli, toplum-temelli bir çocuk bakımı modeli olarak çocuk koruma sistemi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuk koruma sisteminin çocuk bakım uygulamalarının en önemli uluslararası yasal dayanağıdır. Çocuğun korunması açısından, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Türk Medeni Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu önemli yer tutmaktadır. Türkiye'de bütüncül, kapsamlı ve tüm kurumların etkin entegre olduğu bir çocuk koruma politikasının var olduğunu söylemek olanaklı değildir. Ayrıca, çocuğun korunmasına ayrılan bütçe olanaklarının yetersizliği, uygulamalarda, bilimsel yönetim ve "yönetişim" ilkelerine aykırılıklar, meslek elemanı sayısının yetersizliği temel sorunlar olarak kendini göstermektedir. Türkiye'de çocuk koruma sisteminin ve tüm çocukların korunmasına yönelik uygulamaların geliştirilebilmesi için yeterli toplumsal bilinçlendirmeler yapılmalı, ilgili yasal düzenlemelerin uygulama güçlükleri ve eksiklikleri belirlenmeli ve giderilmelidir. Ayrıca konu daha profesyonel bir anlayışla ele alınmalı, ilgili meslek elemanları ek eğitimlerle güçlendirilmeli, çalışan personele yapılan ödemeler teşvik edici olmalı, personel niteliği yükseltilmeli, tüm aileler eğitilmeli ve çocuk ihmallerinin önlenmesi amacıyla aileler ev ziyaretleri yoluyla denetlenmelidir. Sonuç olarak, Türkiye'de kendi öz ailesi yanında bakımı sağlanamayan, ailesi yanında olmasına karşın ihmal edilen, yoksulluktan dolayı sağlıklı gelişimi risk altında bulunan olumsuz yaşam koşullarında yaşamaya çalışan, buna karşılık korunma kararı bulunmayan, kamunun herhangi bir şekilde ilgi alanında olmayan çok sayıda çocuk bulunmaktadır. Gelişmiş bir ülkede tüm çocukların bakımı ve korunması kamunun ilgi alanında olmalı, kayıt altına alınmalı, denetlenmeli ve çocuklarına bakabilmeleri için ailelere, gereksinim duydukları her türlü destek sağlanmalıdır. Ülkemizde, çocukların korunmasına yönelik uygulamalar ve insan kaynağı zenginliği bu alanda oldukça ileri durumda bulunan ülkelerdeki uygulamalarda varolan karakteristik özellikleri taşımaması çocuk koruma hizmetlerinin etkililiğini zayıflatmaktadır. Ülkemiz çocuk koruma sisteminin geliştirilmesi ve iyileştirilebilmesi için ayrıntılı değerlendirmelere gereksinim bulunmaktadır. Bu makalede de çocuk koruma sisteminin değerlendirilmesi ve iyileştirmeler yapmak için önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk koruma sistemi, çocuk koruma politikaları, yasal düzenlemeler.

Abstract

An Evaluation on Child Protection System in Turkey

Every society apply child protection programme for the children who need protection. It has been realized that the vaning, weakening and decomposing family can not protect the child on its own. The social state has made the role and importance of the public in child protection more clearly understood. New care types should be introduced for the children who can not be protected in the family. Family care has an most important model in the child protection system. Community-based child care has an important place in the child protection system. United Nations Convention on the Rights of the Child constitutes a part of the most fundamental international legal basis of the child protection system and child care practice in Turkey. Furthermore, Turkish Republic Constitution, Turkish Civil Law, Social Services and Child Protection Law No: 2828 and Child Protection Law No: 5395 have a considerable place among the national legal arrangements. It is hard to say that there is an extensive, integral child protection policy in Turkey. Moreover, lack of budgetary funds in this field and contravention to "governance" principles in supervisions, lack of number of social workers staff can be enumerated as the basic problems in this respect. In order to develop foster family practice in Turkey, sufficient presentation and making people conscious should be made, practical difficulties and deficiencies regarding the relevant legal arrangements should be determined and fixed, a professional conception should be adopted, the related professionals should be more professionals should be made more qualified by supplementary trainings, payments effected to the staff should be more encouraging and the families should be educated and supervised. Finally, there are many children in Turkey who are no raised in the family and their own families can not protect them, living in the unsuitable conditions, about whom there is no court protection order for the child and therefore who stays out of public interest. The developed countries care and protection matters of all children who need help should also be inside the public's sphere of interest, they should be formally registered and supervised, and all kinds of the support that child and the family need should be provided. Therefore child protection activities run by administration lack the accepted characteristics of child protection system facilities thus generally thought to be ineffective effort to fight child neglect and abuse. So there is a need for the evaluation of child protection system. Within this frame work, evaluation of child protection system and suggestions for improving system also mentioned.

Key words: Child protection system, child protection policy, legal arrangements.

(*) SHÇEK İstanbul Atatürk Kız Yetiştirme Yurdu Müdürü.

GİRİŞ

Bu makalede Türkiye'deki çocuk koruma sisteminin ayrıntılı biçimde eleştirel bir bakışla değerlendirilmesi, sistemin tüm çocuklar yararına iyileştirilmesi amacı güdülmektedir. Bunun için önce tarihsel perspektifte çocuk sorununa değinilecek, Çocuk Hakları Sözleşmesinin ortaya çıkışı ve Türkiye çocuk koruma sistemine ilişkin değerlendirmeler yapılarak, sistemde yapılması gereken iyileştirmelere ilişkin önerilere yer verilecektir.

'Çocukluğun', insanın gelişim evreleri arasında özel olarak korunması gereken bir dönem olduğu düşüncesi Ortaçağ Avrupa'sında henüz ortaya çıkmamıştı. 17. ve 18. yüzyıllar Avrupa'sında Aydınlanma döneminin ve teknolojik gelişmelerin etkileriyle modern çocukluk anlayışı gelişmeye başlamıştır. Postman (1995)'a göre, ilk kez 19. yüzyılda devletin, çocukların bir koruyucusu olarak yasa yapma hakkı olduğu düşüncesi yeni ve radikal bir fikir olarak ortaya çıkmıştır.

Tüm dünya ölçeğinde var olan sosyoekonomik sorunlardan en çok çocuklar olumsuz etkilenmekte, bazı çocukların temel gereksinimleri karşılanamamakta, sağlıklı bireyler olarak yetişebilmelerinin önünde engeller bulunmaktadır. Zamanla küçülen ve geniş aile desteğinden yoksun kalan bazı ailelerin çocuklarına bakamadıkları durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu çocukların toplumsal sistem tarafından korunması ihtiyaçları söz konusu olmaktadır. Korunması gereken çocuklar olgusu, her toplumun içinde bulunduğu kendine özgü siyasal ve sosyal ortamın, ekonomi politikalarının bir ürünü ve önemli sosyal sorunlardan biri olarak kendini göstermektedir. Bu sorundan etkilenen çocukların profili, sayı ve nitelik bakımından zaman içerisinde değişimlere uğramakta ve sorunu ortaya çıkaran etkiler bağlamında yoğunluğu zaman içerisinde ve ülkedeki konjonktüre göre farklılaşabilmektedir.

Çocuk sorunuyla her zaman yakından ilgili olan sosyal çalışma disiplini, bireylerin yaşadığı topluma bütünleşmelerine, risk gruplarının sorunlarıyla baş edebilme becerisi geliştirmelerine ve ailenin, özellikle çocukların iyilik halinin sürdürülmesine odaklanan bir meslektir. Sosyal çalışmacıların, aile ve çocuk refahı alanındaki öncelikli görevlerinden biri korunması gereken çocuklarla ilgili, kurum bakımı dışında çocuğun yararını ve iyilik halini gözeten, ihmal-istismarı 'önleyici' erken müdahale politikalarının üretilmesine katkı yapmaktır.

Sosyal çalışmanın 'çocuk refahı alanı', kamusal çocuk koruma kurumlarında ihmal-istismar ve kötü muameleye uğradığı rapor edilen çocukların sorunlarına çözüm bulmayı hedefleyen, koruyucu, rehabilite edici hizmetleri içermektedir. Bu alan, sosyal çalışma disiplini açısından her dönemde en temel çalışma alanlarından biri olagelmıştır. Çocuk refahı hizmetleri, korunması gereken çocuklar sorununa çözüm bulabilmek amacıyla ve hızlı gelişmelerin tetiklemeyle, tarihsel süreçte giderek güçlenmiştir. Sosyal çalışmacılar, çocuk koruma sistemi (ÇKS) aracılığıyla çocukların gereksinimlerinin aile ve diğer sosyal kurumlar tarafından karşılanması, sağlıklı yetişmeleri önündeki engellerin kaldırılması konularında, müdahalelerle mesleki rollerini yerine getirirler.

Korunma ihtiyacı olan çocukların sağlıklı gelişimleri önünde birçok engeller göze çarpmaktadır. İnsan gelişimi ekolojisinde; gelişen insan organizmasıyla, yaşayıp büyüdüğü çevre arasındaki etkileşim, aile ve akrabaları içeren 'mikrosistem'; çocuğun aktif rol oynamadığı ancak onun yaşantısını ve gelişimini etkileyen kitle iletişim araçları, komşular, akranlar, sosyal hizmet, okul vb. eğitim kurumları, sağlık, sosyal güvenliğe ilişkin kurumlar ve bütün bu sistemlerin kendi içindeki bağlantılarını sağlayan 'mezzosistem'; kurumların üst düzeyde sosyoekonomik politikaları ile ülkenin ve toplumun inanç, değer ve ideolojilerini içeren 'makro-

sistem' içerisinde çocukların gelişimi olumlu ya da olumsuz yönde değişebilmektedir. Merkezde yer alan çocuk açısından, ekosistemin bu farklı yüzleriyle, aile-akrabalarıyla birlikte uyum içerisinde çalıştığında sistemin dengede olduğu, çocuğun normal gelişimini sürdürdüğü söylenebilir. Çocukla ekosistem arasında uyumun olmaması halinde ise çocuğun gelişimsel dönemleri ve sağlıklı gelişimi açısından çeşitli riskler söz konusu olabilmektedir.

Korunması gereken çocuklar, bir sistem olarak diğer birçok sistemle ilişki ve sürekli etkileşim içerisindeyler. Bu ilişki sistematığı, çocukların yakın aile çevresinden, yaşadığı sosyal çevreye topluma, yasalara ve uygulanan politikalara kadar uzanmaktadır. Bilindiği gibi toplumsal ve ekonomik politikalar, yaşanan çevrenin kültürel değerleri ve aile ilişkileri insan yaşamını şekillendirmekte ve sistemde meydana gelen herhangi bir değişim bir başka alt sistemi ve dolayısıyla sistemin bütününe etkilemektedir. Bu açıdan, sosyal politikadaki değişimler, ebeveynlerden birinin kaybı, aile üyelerinin işini kaybetmesi, boşanma gibi sistemde meydana gelebilecek her türlü değişiklik ve olumsuz durum, çocuğu da aynı şekilde etkileyecektir. Ekolojik sistem kuramının sunduğu yaklaşım açısından, "korunması gereken çocuklar" sorununu açıklayabilecek bir çerçeve şu şekilde oluşturulabilir: Ülkemizde var olan korunması gereken çocuklar sorunu, toplumsal değişme, sosyoekonomik değişmeler, göç, kentleşme, işsizlik ve yoksulluk gibi toplumsal değişmeye yol açan yapısal etmenlerle ailelerin durumu ve özelliklerinin (aile yapısı ve işlevleri vb.) etkileşiminin bir ürünüdür. Toplumsal değişme, göç, kentleşme, işsizlik, ve yoksulluk gibi faktörler hem aileleri etkilemekte hem de onlardan etkilenmektedir.

Çocuğun Korunmasında Yasal Düzenlemeler

Tarihsel perspektif açısından, 1924 yılında Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Atatürk'ün de imza

koyduğu Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ile başlayan süreç II. Dünya Savaşının başlaması ile ke-sintiye uğramış, uluslar arası planda yürütülen çocuk hakları temelli çalışmalar, savaş sonrası kurulan Birleşmiş Milletler (BM) örgütünün önderliğinde sürdürülmüştür. "Dünyadaki çocuklara asgari bir özen gösterilmelidir" ilkesini temel alan "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi", 1959 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilmiştir. 1979 yılında ilan edilen "Dünya Çocuk Yılı"nda başlatılan çalışmalar, 20 Kasım 1989 tarihinde Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)'nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır (Müftü, 1997: 18-19).

ÇHS'nin 3. madde 1. bendine göre; "çocuğu ilgilendiren bütün faaliyetlerde, 'çocuğun yararı' temel düşüncedir". Sözleşmede, her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğu kabul edilmektedir (Madde 27/1). Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu, sahip oldukları olanaklar çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşmektedir. Sözleşmeye taraf devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana-babaya, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri almakla ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygulamakla yükümlüdürler.

ÇHS'nin 9. madde 1. bendine göre, "Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, Taraf Devletler çocuğun; ana babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alırlar. Ancak, ana babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmal edilmesi durumunda ya da ana babanın birbirinden ayrı yaşama-

sı nedeniyle çocuğun ikametgâhının belirlenmesi amacıyla karara varılması gerektiğinde, bu tür bir ayrılık kararı verilebilir. Bu maddenin birinci fıkrası uyarınca girilen her işlemde, ilgili bütün taraflara yapılan işleme katılma ve görüşlerini bildirme olanağı tanınır”. Oysa, Türkiye’de ÇKS’ndeki alan uygulamalarında çoğu zaman çocuğun görüşü alınmadan ailesinden kopartıldığı, kurum bakımına alındığı görülmektedir. ÇHS’nin temel kriterleri, çocuğun yaşama, gelişme ve korunması hakkı, çocuğun öncelikli yararının gözetilmesi, çocuğun görüşünün alınması, ilkelerinin sadece sözde değil uygulamada yerine getirilmesi gerekmektedir.

ÇHS, uluslararası düzeyde çocukların haklarının korunması ve geliştirilmesi bakımından atılan ilerici bir adım olarak, çocuk koruma sistemlerinin de bu felsefeye uygun olarak ‘çocuğun yüksek yararını’ temel alan bir sistem olarak çalışmasını öngörmektedir. Sözleşme, modernitenin tüm yapıları ve değerleriyle hâkim olduğu yirminci yüzyılın ikinci yarısında kabul edilmiştir. ‘Modernlik’, teknolojik, bilimsel gelişmelerin toplumsal kurumlara nüfuz etmesi anlamına gelmektedir. Modern bir çocuk koruma sisteminde de ‘çocukluk’ döneminin, özen gösterilmesi gereken bir dönem olarak ele alınması gerektiği açıktır. Bu açıdan, çocukların korunması, sağlıklı bireyler olarak yetişebilmeleri konusunda ÇHS’de belirtildiği gibi ailenin ve devletin sorumlulukları olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Modern çocuk koruma sistemlerinde, çocuklar ve ailelerin gereksinimleri temel alınarak, sosyal çalışma uygulamalarında özellikle çocuğun iyilik halinin sürdürülmesi konusunda odaklanılmıştır. Sosyal refahın gerçek anlamını bulduğu ve sosyal hizmet örgütlenmelerinin de buna paralel geliştiği modern toplumlarda, tüm çocukların ve ailelerinin iyilik halini desteklemeye yönelik kapsamlı düzenlemeler, ÇHS’nin ruhuna uygun eksiksiz aile ve çocuk politikaları uygulanmaktadır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı, ‘çocuk sorunu’nun ağırlıkla tartışıldığı bir dönem olarak, çocuklarla ilgili tüm dünya ölçeğinde en önemli belge olan Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)’nin ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Sözleşmede, çocuğun yaşatılması, korunması ve gelişimi bakımından ‘aile’, öncelikli kurum olarak ele alınmıştır. Sözleşmenin 5. maddesinde, ana-baba sorumlulukları ve çocuğun aileden kopartılmadan, aile içerisinde desteklenmesinin önemine vurgu yapılmaktadır. Ailenin gereksinimlerini karşılamak, ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesini sağlamak, onların haklarını göz ardı etmeksizin iyi birer ana-baba olduklarını kabul etmek ve kapasitelerini güçlendirmek, temel ilke olarak da çocukların ailelerinden ayrılmasından mümkün olduğunca kaçınmak, ÇHS gereğince devletin görevleri arasında sayılmaktadır.

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41, 58, 60, 61, 65. maddeleri genelde ailenin özelde de çocuğun korunmasını içeren hükümler taşımaktadır. 1982 tarihli T.C. Anayasası’nda çocuk kavramı ailenin içinde ele alınmış, çocuğun ve ailenin devlet korumasında olduğu ifade edilmiştir (Kontaş, 1992). Anayasanın 2. Maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin sosyal devlet olduğuna dair bağlayıcı hüküm yer almakta, bu hüküm Devlete; bireylerin ihtiyaçlarını sağlaması, fakirlik ve eşitsizlikleri asgariye indirmesi, vatandaşların insan onuruna uygun yaşayabilmesi ve yarıncı endişelerinin azaltılması için gerekli önlemleri alması ve hizmetleri vermesi sorumluluğunu yüklemektedir. “Ailenin Korunması” başlıklı 41. maddesine göre; “Aile, Türk toplumunun temelidir ve Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle anne ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alır, teşkilatları kurar” ifadesi yer almaktadır. Sosyal güvenlik hakkını düzenleyen 61. maddede ise, “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır ve bu amaçla gerekli teşkilatı ve tesisleri kurar veya kurdurur” denilmektedir.

Aynı şekilde, 2001 yılında yürürlüğe giren 4722 sayılı Yeni Türk Medeni Kanununun 185. maddesinde “Eşler, aile birliğinin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler” denilmektedir. Çocuğun yerleştirilmesini düzenleyen 347. maddeye göre ise, “çocuğun menfaati ve bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur ve çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa hâkim, çocuğu bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir”.

Ülkemizde planlı kalkınma dönemine 1961 Anayasası sonrasında girilmiştir. Günümüze kadar yapılan dokuz kalkınma planında, korunması gereken çocuklar konusunun nasıl ele alındığına ilişkin ifadeler aşağıda değerlendirilmiştir:

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)’nda, “sosyal hizmetler” başlığı altında, korunması gereken çocuklar konusunda şu tespitler yapılmaktadır: “Sosyal hizmet çalışmaları, çeşitli gönüllü kuruluşlarla kamu kuruluşları tarafından dağıtık ve programsız olarak yürütülmektedir. Bu konuda yetişmiş eleman sayısı da yetersizdir. Korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve yetiştirilmeleri, çocuk suçluluğunun önlenmesi, intibaksız çocuklar ve geri zekâlı çocuklar meselesinin çözümü, çocuk emeğinin kötüye kullanımının önlenmesi, çocuk refahının sağlanması amaçlanacaktır”.

Bu plan döneminde, 1963 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (SSYB)’na bağlı “Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü”nün kurulmuş olması en önemli gelişme olarak göze çarpmaktadır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)’nin 107. sayfasında da, “Kadın, Aile ve Çocuk” başlığında çocuğun korunmasıyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

“Kimsesiz, aile ve yakın çevresinde yaşaması riskli olan çocuklar yönünden aile dışında alternatif bakım

modellerinin geliştirilip yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesindeki 76 adet çocuk yuvası ve 97 adet yetiştirme yurdunda toplam 16.595 korunmaya muhtaç çocuğa hizmet verilmekte olup, ayrıca 421 çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmiş ve 1.730 çocuk da evlat edindirilmiştir. Güçlü bir sosyal güvenlik işlevine sahip olan aileye yönelik destek çalışmalarının kurumsal düzeyde yürütülmesinin önemi, toplumdaki hızlı değişme nedeniyle artmaktadır. Ailenin toplumsal ve ekonomik değişmeye uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirler alınacak, aile bireyleri arasında bağlılık ve dayanışmayı geliştirici ve özendirici politikalara ağırlık verilecektir. Ailenin gelir sürekliliğinin, sağlık ve eğitim hizmetleri ihtiyacının karşılanması ve aileye sosyal güvenlik ve sosyal yardım sağlanması hususunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Çocuk yetiştirme, yaşlı ve engelli üyelerin bakımı konularında aile eğitilerek desteklenecek, aile ile ilgili kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlanacaktır. Çocuk Hakları Sözleşmesinin ilke ve hedeflerine ulaşmak esastır. Çocuğun bakım ve yetiştirilmesinde ideal ve öncelikli ortamın aile olduğu ilkesinden hareketle, özürsüz çocuklar ve korunmaya muhtaç çocukların ailesi yanında korunup yetişmesini sağlamak üzere aileye yönelik sosyal destek programlarına ağırlık verilecektir”.

Bu plan döneminde, 2001 yılında 4722 sayılı Yeni Türk Medeni Kanunu ve 2005 yılında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)’nin yürürlüğe girmiş olması önemli gelişmelerdir.

Kalkınma planlarının ortak vurgusu olarak; korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve yetiştirilmeleri, çocuk refahının sağlanmasının amaçlandığı, ailenin korunmasının öncelikli olarak ele alınacağı ve aile kurumunun her bakımdan güçlendirilerek, kalkınmaya paralel olarak ekonomik ve sosyal yapıdaki değişme ve gelişmelere uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirlerin alınacağı ifade edilmiştir. Korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılmasına yönelik politikaların uygulanma-

sında ilgili bütün kuruluşların etkin işbirliğinin sağlanacağı, kurum bakımı yerine mümkün olduğu kadar aile içinde bakım hedef alınarak hizmetlerin bu yaklaşımla organize edileceği, ailenin güçlendirileceği ilkelerine yer verilmiştir. Ancak, hükümetlerin çocuk sorununa gereken önemi vermemesi nedeniyle yukarıda belirtilen planların çoğu politika uygulamalarında karşılığını bulamamış, sosyal sorunların çözümü konusunda ne yazık ki gerekli ilerlemeler kaydedilememiştir.

Daha önce belirtildiği üzere; “çocuk koruma sistemi” denilince, bir toplumda çocukların ihmal ve istismardan korunması için, çocuğun tam iyilik halinin devamını hedefleyen hizmetlerin organize edildiği yasal ve örgütsel yapıdan bahsedilmektedir. Türkiye’de çocuk koruma sistemi, SHÇEK tarafından biçimlendirilmiştir.

Aydınlanma döneminin etkileriyle modern çocukluk anlayışı gelişmeye başlamış ve 18. yüzyıldan sonra çocuğun korunmasında ailenin yanı sıra devletin de sorumlulukları olduğu anlayışı sonucu etkili olmuş ve bu kavrayış çocuk koruma sistemlerinin yasal ve örgütsel açıdan ortaya çıkmasının zeminini oluşturmuştur. Her ülkenin kendi gelişmişlik düzeyi, ekonomi uygulamaları ve sosyal politikalarının aynı şekilde ÇKS’lerine yansıdığı söylenebilir.

Tarihsel süreçte, ülkelerin gelişmişlik seviyesiyle de bağlantılı olarak çocuk refahı politikaları, yasal ve örgütsel açıdan önemli değişimler geçirmiştir. Çocuğa bakış açısındaki ve çocuk refahı politikalarındaki bu gelişmeler, çocuk koruma sistemlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Günümüzde çocuk koruma sistemleri; devletin çocuk refahı hizmetlerinin organize edildiği, ÇHS gereğince çocuğun ihmal ve istismardan korunması, toplumsallaşması gibi ‘çocuğun yüksek yararını’ temel alan hizmetlerin yürütüldüğü yasal ve örgütsel yapılarıdır. Çocuk koruma sistemleri, ülkelerde yaşanan sosyal sorunlar, göçler, mülteci sorunları, işsizlik ve yoksulluk gibi çocukların iyilik halini tehdit eden

risk faktörleri karşısında, onların gereksinimlerini karşılamak ve çocuk ihmallerini önlemek hedefiyle, çağdaş toplumsal refah sistemlerinde yerlerini almışlardır.

Çocuk koruma sistemi bu amaçlara hizmet ederken, toplumda varolan diğer sosyal sistemlerle de sürekli olarak karşılıklı etkileşim ve işbirliği içerisinde bulunmaktadır. Uluğtekin (1991)’e göre; “kuşkusuz tüm bu sosyal refah sistemleri de içinde buldukları toplumun yapısından, yani toplumdaki üretim ve mülkiyet ilişkileri, teknolojik düzey, siyasal düzen, hukuk düzeni ile demografik koşullardan etkilenir. Başka bir deyişle, gerek sosyal refah sistemi gerekse çocuk koruma sistemi, içinde bulunduğu toplumsal ekonomik yapının bir parçası olarak ondan etkilenir ve onu etkiler. Sistemler arası ve sistemler içi ilişkiler bu genel yapının koşullarınca belirlenmektedir”.

Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi

Sosyal hizmetlerin tek elde toplanması amacını güden 2828 sayılı SHÇEK Kanunu, 1983 yılında çıkartılmıştır. Bu kanunla, dağınık haldeki çocuk koruma hizmetlerinin belirli ölçülerde bir araya toplanması amaçlanmıştır. En büyük yenilikler, yeni kurumun muhtaç kişilere “aile bütünlüğü” içinde parasal ve malzeme olarak sosyal yardımlar sağlaması yetkileriyle donatılması ve korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili hizmetler merkezi idarenin sorumluluğu altında ve tek kurum bünyesinde yürütülmesi anlayışı olmuştur. Bu yeni kuruma, hizmetlerin geliştirilmesi ve düzenlenmesi konusunda geniş bir mevzuat hazırlama yetkisi verilmiştir. Böylelikle 1940’lı yıllardan itibaren çocuğa ilişkin iyi niyetli ancak ağır aksak yürüyen düzenlemeler ve Türkiye çocuk koruma sistemi, hiç değilse çağdaş bir anlayış açısından önemli bir aşamaya ulaşmıştır. Uluğtekin (2001: 17); yasanın önemini belirtmekle beraber, “bu yasanın aileyi ve çocuğu bir arada desteklemeyi amaçlayan yaygın politika ve örgütlenme biçimine sahip olmadığı” eleştirisini getirmiştir.

Aile parçalanmaları, ebeveyn ölümü gibi nedenlerle korunma gereksinimi ortaya çıkan çocuklara yönelik hizmetler sunan SHÇEK, Türkiye'deki çocuk koruma sistemi açısından en önemli düzenleme olan 2828 sayılı kanunla hizmet vermektedir. Bu kanun, aile ve çocuk refahı alanında var olan dağınıklığın belirli ölçülerde giderilmesi amacıyla çıkartılmış ve SHÇEK Genel Müdürlüğü, korunmaya muhtaç çocuklara, ailelere yönelik sosyal hizmetleri planlamak, uygulamak, rehberlik hizmetleri sağlamak, yönlendirmek, koordine etmek ve denetlemekle görevli ve yetkili kılınmıştır. 2005 yılında çıkartılan Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) ile ise özellikle suça sürüklenen çocukların da korunması hedeflenmiş, "çocuğun barınması" ve "danış-

manlıkla" ilgili tedbirlerin uygulanması konusunda SHÇEK yükümlü kılınmıştır.

Çocuk Koruma Sisteminin Niteliği ve Niceliği

SHÇEK'de çalışan toplam personel sayısı 9.111, tahsis edilen kadro sayısı ise 12.634'dür. Kurumun bakım sistemini oluşturan "çocuk yuvaları", 12 yaşından küçük çocukların; "yetiştirme yurtları" ise genellikle 13-18 yaş arası çocukların bakıldığı kuruluşlardır.

Aşağıdaki tabloda, ülkemiz çocuk koruma sistemi oluşturan SHÇEK'e bağlı kuruluşlar ve kapasite durumlarına ilişkin sayılara yer verilmektedir:

Tablo 1: Temmuz 2008 İtibariyle SHÇEK'in Kuruluşlarında Mevcut Kapasite ve Bakılan Kişi Sayısı

Sıra No	Kuruluşun Adı	2008 Temmuz Ayı İtibariyle SHÇEK'na Bağlı Çocuklara ve Ailelere Yönelik Kuruluşların Mevcut Durumu				
		Sayı	Kapasite	Kayıtlı Kişi Sayısı	Faaliyet Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	2008 Yılında Hizmetten Gündüzlü Yararlanan Kişi Sayısı
1	Çocuk Yuvası (0-6)	16	958	1023	544	0
2	Çocuk Yuvası (7-12)	56	3863	4181	2725	0
3	Çocuk Yuvası (0-12)	23	3290	4046	2437	0
4	Sevgi Evi (0-12)	7	660	641	514	0
5	Sevgi Evi (13-18)	3	216	243	194	0
6	Kız Yetiştirme Yurtları	46	2753	3811	2162	0
7	Erkek Yetiştirme Yurtları	64	5078	6491	3584	0
8	Kor.Bak.ve Sos.Reh. Mrk(7-18)	8	182	222	101	0
9	Bakım ve Reh. Merkezi	47	3434	3609	3458	307
10	Kadın Konukevi	23	463	329	329	0
11	Toplum Merkezi	73	0	46676	0	46676
12	Aile Danışma Merkezi	47	0	7423	0	3596
13	ÇOGEM Yatılı	15	440	337	257	0
14	ÇOGEM Gündüzlü	25	0	7251	0	6857
15	ÇOGEM Yatılı - Gündüzlü	3	61	774	0	466
16	Gözlem Evi (İlk Adım İstasyonu)	8	107	907	39	1620
17	Çocuk Evi (0-12)	49	274	225	225	0
18	Çocuk Evi (13-18)	15	103	144	110	0
	GENEL TOPLAM	538	21882	88333	16679	59522

SHÇEK, 2007 Yılı Değerlendirme Raporuna göre, SHÇEK'in bütçesinin % 47'si çocuk ve gençlik hizmetlerine, % 16'sı sosyal yardım hizmetlerine ayrılmaktadır. Rapora göre; "SHÇEK'in faaliyetleri için; 2002 yılında 121 milyon TL olan kurum bütçesi 2007 yılında % 500'den yakın artışla 791.5 milyon TL'ye yükseltilmiştir. Kurum bütçesinin yaklaşık % 30'dan fazlası personel ve SGK giderlerine, % 40'ı mal ve hizmet alımı giderlerine, % 10'dan fazlası sosyal yardımlar, çocuklara verilen harçlıklar, eğitim giderleri olan cari transferler giderlerine ve % 10'u da yatırım, onarım ve kurumların tefrişi gibi kalemlere ayrılmıştır. 2000'li yıllarda sadece 3.000 kişiye aylık 50 TL nakdi yardım verilmiş iken 2006 yılında 27.319 kişiye aylık 200 TL'den fazla olmak üzere 41 milyon TL tutarında aynı-nakdi yardım yapılmıştır". Devletin sosyal hizmetler alanına daha fazla kaynak aktarması yanında, 2000 yılında, kurumda 811 SHU ve 150 Psikolog ve 65 doktor görev yaparken, 2006 itibarıyla bu sayı 1.140 SHU ve 221 Psikolog ve 108 doktora yükseltilmiştir. Ayrıca, kadrolu devlet memuru olarak 106 çocuk gelişimcisi, 913 öğretmen, 115 doktor, 108 fizyoterapist, 504 hemşire, 64 diyetisyen, 398 çocuk eğiticisi, 198 bakıcı anne ile özel hizmet alımı yoluyla çalıştırılan 6329 yardımcı hizmetli geçici statüde çalışan personel kurumda görev yapmaktadır. Ancak personel niceliği ve niteliğinin devletin bu en zor sosyal görevlerinden birisini başarılı bir biçimde yerine getirebilecek bilgi ve donanımda olmadığını söylemek abartılı olmayacaktır.

Nüfusu ülkemizle benzer sayıda olan İngiltere'de sosyal hizmetler alanında çalışan 100 binden fazla sosyal çalışmacı, psikolog meslek elemanı bulunmaktadır. Bu sayıların niceliği bile, ülkemizde sosyal politika uygulama düzeyinde sosyal sorunların çözümü, sosyal hizmetlerin yürütülmesi konusunda ne kadar büyük olanaksızlıklarla karşı karşıya olduğunu gözler önüne sermektedir.

Çocuk Koruma Sisteminde Çocuklara Yönelik Geliştirilen Hizmet Modelleri

a) Kurum Bakımı

Kurum bakımı, çocuğun kendi evinden uzakta olduğu 24 saatlik tam zamanlı bir bakımdır. Bu bakım türü, ülkemiz gibi sosyoekonomik yönden az gelişmiş toplumlarda korunması gereken çocuklar için sunulan en yaygın hizmet türüdür. Nitekim, ülkemizde halen 20.000 çocuk kurum bakımı altında bulunmaktadır. Kurum bakımı, küçük grup evlerinde ya da yatılı kurumlar olan yuva ve yurtlarda verilebilmektedir. Ancak, daha önce de vurgulandığı üzere bu bakım türünün pek çok sakıncaları bulunmaktadır. Öncelikle, çocuklarla birebir ilişkinin yeterli düzeyde kurulamaması, tek tek ilgi, şefkat ve sevgi gösterilmemesi, uyarıcı eksikliği sonucu çocuklarda içe kapanma, yetersiz sosyalleşme problemleri ve davranış sorunları ortaya çıkmaktadır.

SHÇEK'in kurum bakımı sistemini oluşturan "çocuk yuvaları", 12 yaşından küçük çocukların; "yetiştirme yurtları" ise genellikle 13-18 yaş arası çocukların bakıldığı kuruluşlardır. 1997 yılında 572 sayılı KHK ile SHÇEK kanununa eklenen yatılı "çocuk ve gençlik merkezleri" (ÇOGEM)"nde; "ihmal, hastalık, kötü alışkanlık, yoksulluk, terk ve benzeri nedenlerle sokağa düşerek sosyal tehlikelere karşı karşıya kalan veya sokakta çalışan çocuk ve gençlerin rehabilitasyonlarını ve topluma kazandırılmalarını sağlamak" amaçlanmaktadır. Ayrıca, 7 Temmuz 2005'de kanuna eklenen "çocuk evi", toplu kuruluşlar yerine en çok 6-8 çocuğun barındığı ve "sevgi evleri", kuruluş bakımı yerine daha küçük birimlerde, aile ortamına benzer yapılar, küçük müstakil binalarda bakım hizmeti verilen kuruluşlar olarak tanımlanmıştır.

Yapılan birçok araştırma; en iyi kurum bakımının dahi çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimine uygun olmadığını ortaya koymuştur.

Bıyıklı (1982), yetiştirme yurduna yuvadan gelen 7-11 yaş grubundaki çocuklarla, aileleri yanında yaşayan aynı yaş grubundaki çocukları, zihinsel ve psikososyal gelişim alanları açısından karşılaştırmıştır. Düşük sosyoekonomik düzeyde ailesinin yanında kalan 60 çocuk ile kurum bakımı altında bulunan 60 çocuk araştırma kapsamına alınmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda, aileden ve yakın sosyal çevreden yoksun, anne sevgisi ve ilgisi görmemiş, uyaran eksikliği çeken çocukların zihinsel gelişiminin, ailesi yanında kalan çocuklara oranla düşük olduğu bulunmuştur. Toplumsallaşma, sorumluluk, dil gelişimi, bağımsız etkinlik gibi konularda uyum sorunları gözlenmiş ve 7 yaş grubu yuvada kalan çocukların ailesinin yanında kalan çocuklara göre daha geride oldukları saptanmıştır.

b) Koruyucu Aile Hizmeti

Aile parçalanmaları sonucunda, çocuklar bir süre ailesinden ayrılmak zorunda kalabilmektedirler. İşte bu süre içerisinde ailesinden ayrılmaları yönünde karar verilen çocukların, bu süreci kurum bakımı yerine başka bir aile yanında geçirmeleri daha yararlı olacağı düşüncesi, bu bakım türünün geliştirilmesini sağlamıştır. Buradaki amaç, çocukların ailelerinden ayrı oldukları bu zorlu dönemi en asgari zararla, fazla örselenmeden geçirmelerini sağlamaktır. Koruyucu aileler, sosyal çalışmacılar tarafından ayrıntılı sosyal inceleme ve değerlendirmelerle seçilen geçici anne babalardır. Çocukların, kendilerini koruyacak, sevecek, destekleyecek, onlara güven sağlayacak, sosyokültürel ve ekonomik gereksinimlerini karşılayacak bir aileye ihtiyacı olduğu düşüncesi bu uygulamanın temelini oluşturmuştur. Çocukların kendi ailelerince bakım ve korunma olanağı bulamadığı durumlarda, onları kurum bakımına almak yerine bu süreci başka bir aile yanında geçirmeleri ve normal yaşamlarına devam etmelerini sağlamak, çocuğun yararı için en doğru çözüm olarak görülmektedir. Türkiye’de koruyucu aile bakımı, 1961 yılında uygulanmaya

başlamıştır. SHÇEK 2007 Yılı Değerlendirme Raporuna göre, 240 çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmiş, halen, 973 çocuk koruyucu aile yanında bakılmakta olup, 1983 yılından bugüne kadar toplam 4.353 çocuk koruyucu aile hizmetinden yararlandırılmıştır.

Gelişmiş ülkelerde, korunması gereken çocukların % 75’i koruyucu aile yanında bakılmakta iken, Türkiye’de bu oran sadece % 4’dür. Bunun nedenlerinden birinin ÇKS’nde, sosyal çalışmacı sayısının çok yetersiz oluşu sonucu aile ve çocuk değerlendirmesinin gerektiği ölçüde ayrıntılı ve hızlı yapılamaması olduğu düşünülmektedir. Bir diğer neden de SHÇEK tarafından koruyucu ailelere ödenen ücretlerin 300 TL’ye yükseltilmesine karşın, bu toplum temelli bakım hizmetine toplumun gerektiği ölçüde katılım göstermemesidir. Ayrıca, bugünkü yönetmeliğe göre koruyucu aile işlemleri il sosyal hizmetler müdürlüklerince yürütülmekte olup, dosyayı tamamlama ve il müdürlüğüne sunma yetkisi yuva müdürlüklerine verildiği takdirde, bürokrasi azaltılarak, koruyucu aileye yerleştirilen çocuk sayısının artırılabilirliği düşünülmektedir. Çünkü koruyucu aileler, çoğunlukla il müdürlüğü yerine direkt olarak kuruluşlara bu yönde müracaatlarda bulunmaktadır.

c) Evlat Edinme

Evlat edinme, doğal ailesini kaybetmiş olan, sağlıklı koşullar altındaki aileler tarafından yetiştirilmesi mümkün olmayan çocuklar için aile sağlamanın; yasal, sosyal ve psikolojik yöntemidir. Yeni Türk Medeni Kanununun, 305’den 320’ye kadar olan maddelerinde evlat edinmenin çerçevesi çizilmiştir. Buna göre; 30 yaşını dolduran bireyler ve 30 yaşını dolduran, 5 yıllık evli olan çiftler evlat edinebilmektedir. Evlat edinilecek çocuk ve ebeveyn adayı arasında 18 yaş fark olması zorunludur. Türkiye’de her yıl 3.000 evlat edinme müracaatı olmakta, ancak sadece ortalama 500 çocuk aileye yerleştirilebilmektedir. Bunun nedeni İstanbul,

Ankara gibi büyük metropollerde bile sadece birkaç sosyal çalışmacının evlat edinme dosyalarına bakması ve bu nedenle sosyal inceleme ve aile ve çocuk değerlendirmelerinin gerektiği hızda yapılamamasıdır.

SHÇEK Faaliyet Raporuna göre; 2007 yılında 578 çocuk evlat edindirilmiş, 1983 yılından bugüne kadar SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından evlat edindirilen çocuk sayısı 8.940'ı bulmuştur. Derinlemesine aile ve çocuk değerlendirilmesi yapıldığında, bu hizmetin “çocuğun yüksek yararına” yönelik daha işlevsel hale gelebileceği, evlat edindirilen çocuk sayısının artırılabilirliği düşünülmektedir.

d) Çocuğun Aile İçinde Bakımı ve Korunması

Çocuğun aile içinde bakımı ve korunması, toplum-temelli bir hizmet modeli olarak bu makede korunması gereken çocuklara yönelik çocuğun yararını gözeten ideal sosyal çalışma uygulaması olarak ele alınmaktadır.

Tüm anne babalar çocuklarını en iyi biçimde yetiştirmek isterler ancak, ana babaların yaşam koşulları ve yaşam olayları her zaman bunu olanaklı kılmamaktadır. Bazı aileler, aile bütünlüğü dağıldıktan sonra fiziksel, psikolojik, sosyal, ekonomik nedenlerle güçsüz kalarak, sorunlarını çözemez bir hale gelerek çocuklarına bakamayacak duruma düşebilmektedirler. Ailedeki çözülemeyen problemlerden dolayı, çocukları kurum bakımına alındıktan sonra, aileler normal koşullarına döndüklerinde ya da ailelerin gereksinimleri karşılandığında, aileye sosyal çalışma müdahalesi yoluyla “ailenin yeniden birleştirilmesi” çözümü sonucu, çocuklar ailesine dönebilecek ve normal yaşamlarına devam edebileceklerdir. Zaten, çocuk için sosyal çalışmanın temel felsefesi açısından doğru olan yöntem de budur.

2828 sayılı SHÇEK Kanunu'nda yer alan sosyal yardım uygulamaları ile temel gereksinimlerini karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere sosyal yardım sunulmaktadır. 28.09.1986 tarihinde yürürlüğe giren; 29.12.1993, 10.04.1997, 31.03.2005 ve 01.07.2006 tarihlerinde bazı maddeleri değiştirilen “Ayni Nakdi Yardım Yönetmeliği” hükümleri çerçevesinde verilen “sosyal yardım”; yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde yapılan ayni ve nakdi yardımları kapsamaktadır. Bu çerçevede, kişinin asgari yaşam seviyesine ulaşması amacıyla sorununu çözümlenebileceği süreler içinde (6 ay, 1 yıl ve daha uzun süreli) veya geçici nitelikte ve değişen miktarda yardım sağlanabilmektedir.

“Ayni yardım”, yiyecek, giyecek, yakacak, kırtasiye, tıbbi araç-gereç ile rehabilitasyon amaçlı protez araçları gibi sosyal inceleme raporuyla müracaatının ihtiyacına göre verilecek mal ve malzeme yardımı; “nakdi yardım” ise, sosyal inceleme raporu sonucunda müracaatçının ihtiyacına göre verilecek para yardımıdır. Sosyal yardım miktarı ise en yüksek devlet memuru aylığının (ek gösterge dahil) % 40'ıdır. Bu miktar 2009 yılı Temmuz ayı itibarıyla 212.50 TL'dir.

Yönetmeliğe göre, çocuklar açısından ayni nakdi yardımdan yararlanabilecek öncelikli nüfus grupları, korunma kararlı kuruluşta bakılan çocuklardan ailesi yanında bakılabilecek olanlar, korunma kararlı olup yuvaya yerleştirilmek için sırada bekleyen çocuklar, hakkında korunma kararı alınmak talebiyle başvuruda bulunulup korunma kararı alınmaksızın ekonomik destek ile ailesi yanında bakılabilecek

durumda olan çocuklar ve korunma kararı olmamakla birlikte, eğitimine devam etmekte ekonomik güçlükler yaşayan ilk ve orta öğretim öğrencileridir.

Bu kapsamda SHÇEK Genel Müdürlüğü'nde, kurum bakımı altına alınmış olan çocukların tekrar aile veya akraba yanına döndürülmesi 'ailenin yeniden birleştirilmesi' yönünde çalışmalar yapılmaktadır. 2005 yılından sonra; Türkiye çapında 1.839 çocuğun, İstanbul'da ise 222 çocuğun aile ve akraba yanına döndürüldüğü bildirilmektedir (SHÇEK, 2007).

SHÇEK 2007 Yılı Faaliyet Raporuna göre; "bir yıllık sürede, toplam 16.526 çocuğa aynı nakdi olarak sosyal yardım sağlanmıştır. Bunlardan 4.640'ı korunma kararı olan çocuklar, 10.225'i korunma kararlı statüde olup kurum bakımına alınmadan sosyal yardım yapılanlar, 1.661'i ise korunma kararı olmaksızın yardım yapılan çocuklardır". Rapora göre, kurum bakımında yuvada kalan çocukların aylık maliyeti 900 TL, aile yanında desteklenen çocukların maliyeti ise 300 TL'dir. Dolayısıyla aile ve akraba yanında çocuğun desteklenmesi hem 1/3 oranında daha ekonomik, hem de çocuğun sağlıklı kişilik gelişimi için çok daha elverişlidir. Ancak, SHÇEK'de yürütülen uygulamalarda olduğu gibi, aileye sadece para yardımı yapmak yeterli değildir. Ailenin duygusal gereksinimleri, psikososyal sorunlarının çözümü konusunda aile danışmanlığı ve rehberlik hizmetleri geliştirilmeli, aileye sosyal çalışma müdahalesi yoluyla ailenin iyilik halinin devamı sadece maddi bakımdan değil bütün açılardan desteklenmelidir.

Ülkemizin çocuk koruma sistemi olan SHÇEK'te, kurum bakımında bulunan 20.000 çocuğa oranla 2007 yılında 24.340 çocuğa sosyal yardım verilmesi ve SHÇEK'e ayrılan

bütçenin son yedi yılda yedi katına çıkartılması daha önceki dönemlere kıyasla olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Ancak MERNİS verileri temelinde, nüfusun % 8'inin yoksul olduğu hesaplandığında iki milyondan fazla çocuğun halen yoksulluk riski altında yaşadığının tahmin edildiği daha önce de belirtilmişti. Bu rakamın yanında, ÇKS tarafından bir şekilde müdahale edilen toplam 50.000 çocuğun gerçek korunması gereken çocuk sayısının yirmide birini dahi oluşturmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu şekilde bakıldığında, ülkemiz açısından olumlu gelişmelere rağmen çocuk koruma sisteminin ne kadar yetersiz olduğu ve çocuğun korunması konusunda ne kadar büyük eksiklikleri bulunduğu görmek olanaklıdır.

Dolayısıyla ülkemizdeki sosyal politika açısından, 'çocuğun korunması' konusunu devlet politikası haline getirerek, tüm toplumun entegre edileceği, yeterli kaynak ve finansman sağlanan çağdaş bir çocuk koruma sistemi oluşturmak gereksinimi kendini göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Genelci sosyal çalışma uygulaması, gereksinim odaklı (need-based) faaliyet gösteren bir yaklaşım olup sosyal çalışmacılar; mesleki bilgi ve profesyonel değer sistemi aracılığıyla, müracaatçıların gereksinimlerinin ortaya çıkartılmasını sağlarlar. Bu, sosyal çalışmanın temel ilkelerinden biridir. Sosyal çalışmacılar, teorik bilgi temelini kullanarak müracaatçının hissettiği gereksinimlerden başlayıp müracaatçı ile birlikte söylenen ve hissedilen gereksinime yanıt verecek hedefleri belirleyerek, gerekli mesleki müdahaleleri gerçekleştirir. Ashman ve Hull (1999: 40)'a göre; "genelci sosyal çalışma uygulamalarında, ailenin problemleri ancak onun 'gereksinimleri' gözden geçirildikten sonra anlaşılabilir. Sosyal çalışmacının görevi, ailenin sorunla-

rının çözümü için aile üyelerinin neye gereksinim duyduklarını ortaya çıkartarak ilgili kuruma rapor etmektedir”.

Uzun yıllardır ülkemizde, çocukları korumak için, toplum temelli, çocuk yararını gözeten alternatif hizmetler üretilmemiş ve genellikle ‘kurum bakımı’ ön plana çıkartılmıştır. Oysa, araştırma sonuçları kurum bakımının çocuklar için sakıncalı olduğunu ve onların sağlıklı gelişimini engelleyici, örseleyici bir uygulama olduğunu göstermektedir (Güçray, 1981; Bıyıklı, 1982; Ünlü, 1987). Sosyal çalışma disiplini açısından da çocukların korunmasında kurum bakımı tedbirinin, çocukla ilgili başka bir çözüm bulunamadığı durumlarda uygulanabilecek son seçenek olması gerektiği bilinmektedir.

TÜİK, 2007 yılı ‘Yoksulluk Çalışması’ sonuçlarına göre; “2006 yılında dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı 549 TL iken 2007’de bu rakam 619 TL olarak kabul edilmiştir. 13 milyon kişi bu sınırın altında yaşamını sürdürmektedir. 2006 yılında aylık 205 TL olan açlık sınırı, 2007’de 237 TL olarak belirlenmiş ve 539 bin kişi ise sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının altında yaşıyor. 17 milyon 690 bin ailenin 2 milyon 473 bini yoksul durumdadır. Hanehalkı sayısı arttıkça yoksulluk oranı da artmakta olup, yoksul oranı 1-2 kişilik ailede % 10.95; 3-4 kişilik ailede % 8.27, 5-6 kişilik ailede % 17.54, yedi ve daha fazla sayıdaki ailelerde % 41.83 olmuştur. Toplam nüfusun % 0.74’ü gıda yoksulluğu (açlık), % 17.81’i yoksulluk (gıda+gıda dışı), % 1.41’i kişi başı günlük 2.15 doların altında gelire yaşamını sürdürmektedir”.

Yasal düzenlemelerdeki yetersizlikler göz önüne alındığında ülkemizde risk altında yaşayan ‘tüm çocukların korunması’ açısından, önemli eksiklikler olduğu görülmektedir. Çünkü çocukların olumsuz yaşam koşullarının iyileştirilmesi hedefine ulaşılması, sadece ailelerin sorunları artık kronik hale geldikten sonra çocuklar hakkında kurumlara yapılan müracaatlarla değil, ancak hak-temelli bir

kavrayışla olanaklı hale gelebilecektir. Çocukların iyilik halini desteklemeye yönelik daha etkili sosyal politikaların geliştirilmesi ve sosyal çalışma müdahalelerinin yapılması gerektiği açıktır. Çünkü, çocuk-merkezli erken müdahale programları ve gereksinimlerin belirlenmesi ve karşılanması, güçlendirilmeleri yoluyla, risk altındaki çocuklar her türlü ihmal ve istismardan uzak tutulabilir.

Ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde, çocuk koruma sistemini oluşturan politikadaki yetersizlikler, bütçeden bu sisteme ayrılan pay ve tüm çocukların korunmasına yönelik bir anlayış geliştirilememiştir. Örneğin çocuğuyla birlikte yaşayan annelerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için ev kiralanabilmesi, tek ebeveynli ailelere çocukları için asgari gelir desteği gibi kapsamlı uygulamalar bulunmamaktadır. Sadece, çocuk koruma sistemine yansıyan çocuklarla ilgili sorunlara mevcut bütçe olanakları çerçevesinde müdahaleler gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Tüm çocukların gereksinimlerinin belirlenmesi ve karşılanmasına yönelik kapsamlı uygulamalar ne yazık ki 21. yüzyılın ilk çeyreğinde dahi yapılamamaktadır.

Tüm çocukların iyilik halinin devamının sağlanmasını savunan Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), Türkiye tarafından 1990 yılında kabul edilmiş, 27 Ocak 1995 tarih, 22184 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 4058 sayılı kanunla onaylanarak ulusal hukuki bir belge haline gelmiştir. ÇHS’nin uygulanması ve yürütülmesinde koordinatör kuruluş olarak SHÇEK tayin edilmiştir. Sözleşmenin ülkemizde kabulünden sonra, SHÇEK kanununun bazı maddeleri ÇHS’nin ruhuna uygun olarak değişikliklere uğramış, yönetmelik ve yönergelerde sözleşme maddeleri esas alınmıştır. ÇHS ile çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlâki gelişiminde uygun koşulların düzenlenmesi görevi aile kadar toplumun ve devletin de yüklendiği sorumluluğun çerçevesi belirlenmiş ve güvence altına alınmıştır. 2002 ile 2004 yılları arasında gerçekleştirilen yasal

reformlar iç hukuku, ÇHS standartlarına daha da yakınlaştırmış, böylelikle çocuğun hukuksal, toplumsal tüm kurumlar aracılığıyla daha üst düzeyde korunması hedefine bir adım daha yaklaşmıştır.

Ülkemizde çocuk ve aile politikalarındaki yetersizlikler nedeniyle, SHÇEK'te ülke çapında sadece 1.100 meslek elemanı ile sosyal çalışma uygulamaları yürütülmeye çalışılmakta, çoğu zaman ev ziyaretleri dahi yapılmadan düzenlenen sosyal inceleme raporları ile çocuk ve ailesi hakkında kararlar verilmektedir. Ancak gerek politika açısından eksiklikler, gerekse sosyal çalışmacı personel sayısı yetersizliği nedeniyle, değerlendirme sürecine gerekli ağırlığın verilemediği, derinlemesine vaka değerlendirmesi ve görüşmelerin yapılamadığı,

ev ziyaretlerinin bir-iki ay sonra yapılabilirdiği ve bir sosyal çalışmacıya yıllık ortalama 200'ün üzerinde vaka düştüğü söylenebilir. Tüm çocukların korunmasını sağlamaya yönelik politika eksiklikleri nedeniyle yeterince güçlendirilemeyen ve kurumsallaşamayan SHÇEK, kendi olanakları ve gücü ölçüsünde bir takım uygulamalar yapabilmektedir. Oysa gelişmiş ülkelerin çocuk koruma sistemlerinde varolan çocuk ve aile destek programları geliştirilmeli, kurumun insan kaynağı da önemli ölçüde artırılmalıdır. Tüm çocukların korunması, ancak kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütlerinin hepsinin dahil olduğu, etkin bir şekilde işbirliği yapabileceği, birbirine entegre edilmiş bütüncül çocuk ve aile politikalarıyla olanaklı hale gelebilir.

KAYNAKÇA

- ACAR, H. (2006). "Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Değerlendirilmesi: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Örneği". Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- ACAR, B. Y. ve Acar, H. (2002). "Sistem Kuramı- Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Hizmet: Temel Kavramlar ve Farklılıklar". Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Cilt:13, Sayı 1: 29-35.
- AKKAYA, Y. (2002). "Göç, Yoksulluk, Kentsel Şiddet ve İnsan Hakları". Y. Özdek. (Ed.), Ankara: TODAİE, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını.
- ARIKAN, Ç. (2005). Türkiye'de Aile Politikası Uygulamalarına İlişkin Genel Değerlendirme. Aile Danışmanlığı El Kitabı içinde ss: 117-123. Ankara: SHÇEK Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi. Aile Hizmetleri Araştırma Uygulama Merkezi (AHUM) Ortak Yayını.

- BERTALANFFY, V.L. Ecologica Systems Approach. (www.Users.Globalnet.Co.Uk/-Ebstudy/Strategy/Ecosys.Htm).
- BIYIKLI, L. (1982). Yetiştirme Yurduna Yuvadan Gelen 7-11 Yaş Çocukların Zihinsel ve Psiko-Sosyal Gelişimlerinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi). Ankara Üniversitesi.
- BUĞRA, A. ve Keyder, Ç. (Eds). (2006). Sosyal Politika Yazıları. İstanbul: İletişim Yayınları, Yayın No: 9.
- CILGA, İ. (1989). Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları. Ankara: Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü.
- CILGA, İ. (1999). Türkiye'de Çocuk Hakları Çalışmaları. B. Onur (Ed.), Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No: 2.
- ÇENGELCİ, E. (1998). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara.

- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1997). T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını, Ankara.
- Çocuk Koruma Kanunu. (ÇKK). 5395 Sayılı Kanun. 03.07.2005.
- Devlet Denetleme Kurulu (DDK), (2003). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çalışmalarına İlişkin Rapor. Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Aile ve Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.
- DUMANLI, R. (1996). Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutu. Ankara: DPT Uzmanlık Tezi, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayını.
- DUMON, W. (1991). Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikaları. W. Dumon (Der.), T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No. 69, Ankara.
- DUYAN, V. (2003a). Aileye Yönelik Planlı Müdahale Sürecinin Aşamaları. Toplum ve Sosyal Hizmet. Ankara: H.Ü. SHY Yayını, Volume 14(1): 41-61.
- DUYAN, V. (2003b). Sosyal Hizmetin İşlev ve Roller. Toplum ve Sosyal Hizmet. Ankara: H.Ü. SHY Yayını, Volume 14(2): 1-22.
- ERKAN, Ö. (1995). Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma. Ankara.
- GÖKÇE, B. (1971). Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu ile İlgili Tutumun Sosyolojik Mukayeseli Tahlili ve İzahı. Ankara: T.C. SSBYB Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 55.
- GÜÇRAY, S.S. (1989). Çocuk Yuvalarında ve Ailesi Yanında Kalan 9,10,11 Yaş Çocuklarının Öz-Saygı Gelişimini Etkileyen Bazı Faktörler. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- GÜLERCE, A. (1996). Türkiye'de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- HOLLAND, S. (2004). Child and Family Assesment in Social Work Practice. Sage Publications
- İÇAĞASIOĞLU, Ç. A. (2007). Ailelerin Yaşam Kalitelerinin Belirlenmesi: Ankara Örneği. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet anabilim Dalı. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- İKİZOĞLU, M. (2000). Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi. Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma. Ankara, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- İL, S. (2001). Aile Yaşamı ve Gereksinimler. V. Duyan ve A. Mavili Aktaş (Ed.). Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları ss.139-145. Ankara: H.Ü. SHYO Yayını.
- KARATAŞ, K. (1987). Gecekondu Ailelerinin Kentle Bütünleşmesini Engelleyen Nedenler ve Ortaya Çıkan Toplumsal Sorunlar. Hacettepe Üniversitesi. (Yüksek Lisans Tezi).
- KARATAŞ, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile. Toplum ve Sosyal Hizmet. Cilt: 12, Sayı: 2: 87-96.
- KARATAŞ, K. (2007). Türkiye'de Çocuk Koruma sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. Toplum ve sosyal Hizmet. Cilt: 18, Sayı: 2: 7-20.
- KONTAŞ, Y. M. (1992). Çeşitli Ülkelerde ve Türkiye'de Aile Politikası Uygulamaları ve Türkiye İçin Politika Önerileri. Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Politika Genel Müdürlüğü, Araştırma Dairesi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi.
- KORAY, M. (2000). Sosyal Politika. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- KOŞAR, G. N. (1992). Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı. Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara: İLTEK A.Ş. .

- OKAY, C. (1999) Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti: 1917-1923. İstanbul: Şule Yayınları.
- ONAT, Ü. (1994). Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne Başvuran Korunmaya Muhtaç Çocuklar Üzerine Bir Araştırma. 2000'li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi. Bildiriler. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları No: 3, ss. 43-57.
- ÖZBEK, N. (2002). Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet. 1876-1914. İstanbul: İletişim Yayınları.
- POSTMAN, N. (1995). Çocukluğun Yokluğu. (Çev.) K. İnal. Ankara: İmge Kitabevi.
- SHÇEK Çocuk Koruma Sisteminin Değerlendirilmesi. (2006). Nihai Rapor, Sosyal Araştırmalar Merkezi (SAM), Ankara.
- SHÇEK Genel Müdürlüğü 2007 Yılı Faaliyet Raporu.
- SHÇEK Genel Müdürlüğü, 15.11.2004 Tarih ve 200/82 Sayılı Korunma Kararlarının Alınması Kaldırılması, Tertip ve Nakil İşlemleri, Konulu Genelge.
- SHÇEK Genel Müdürlüğü, Web Sitesi.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu. 2828 Sayılı Kanun. Resmi Gazete. 18059, (27 Mayıs, 1983).
- Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları (2004). BM Sözleşmesi Profesyonel Eğitim Kitabı. Sosyal Hizmet Uzmanları Genel Merkezi Yayın No: 07. Çeviren: V. Duyan, Ankara.
- TEZCAN, M. (1990). Toplumsal Değişme ve Aile. Türkiye Aile Yıllığı. Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Türkiye'de Çocuğun Durumu. (1989). DPT Yayını, Ankara.
- ULUĞTEKİN, S. (1993). Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal Hizmet Kuruluşları. M.Ü. Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul.
- ULUĞTEKİN, S. (1993). Çocuk Yuvaları: Uygulamanın Son Araştırmalar Işığında Değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi SHYO Dergisi. 11, 1-2-3: 35-56.
- ULUĞTEKİN, S. (2001). Yirminci Yüzyılda Türkiye'nin Çocukları: Sorunlar ve Beklentiler. Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları: Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. H.Ü. SHYO Yayın. No:8, ss. 7-19, Ankara.
- U.S Child and Family Department, 2008. Web Sitesi.
- U. S. Department of Human Services. (2008). Web Sitesi.
- ÜNLÜ, E. (1987). Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurum Bakımı Örneğinde Sosyal Hizmette Bir Değerlendirme Araştırması. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- U.S. Department of Health and Human Services. (2008). Administration for Children&Families (acf.hhs.gov) Web Sitesi.
- VIVIANA, A. Z. (1985). Pricing The Priceless Child: The Changing Social Value of Children. Newyork.

Lise Birinci Sınıf Öğrencilerinin Sınıf İçi Güven Algılarının Bilgisayar Oynama Durumlarına Göre İncelenmesi¹

- Yrd. Doç. Dr. Oktay AKBAŞ*
- Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul USTA**
- Yrd. Doç. Dr. Recep ÇAKIR***

Öz

Bu araştırmanın temel amacı, lise birinci sınıf öğrencilerinin sınıf içi güven algılarını bilgisayar oyunu oynama durumlarına göre incelemektir. Bu amaçla Kırşehir'de farklı liselerde öğrenim gören 224 öğrenciye sınıf içi güven ölçeği uygulanmıştır. Uygulanan ölçek temel güven, tehdit algılaması ve ifade özgürlüğü isimli üç alt boyuttan oluşmaktadır. Nitel veri toplamak amacıyla açık uçlu sorular kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, genel olarak bilgisayarda oyun oynamanın öğrencilerin temel güven, ifade özgürlüğü ve tehdit algılama alt boyutlarına ilişkin algılarında farklılığa neden olmadığını ortaya koymuştur. Oyun çeşitleri dikkate alınarak yapılan analizde ise strateji, yarış ve futbol oyunlarının bireyin temel güven, ifade özgürlüğü ve tehdit algılarında farklılık yaratmadığı bulunmuştur.

Dövüş ve savaş oyunları, bireyin temel güven ve ifade özgürlüğü algılarına etki etmezken, tehdit algılamalarına etki etmiştir. Sonuç olarak, dövüş ve savaş içerikli oyunları oynayan lise birinci sınıf öğrencileri sınıfta kendilerini daha çok tehdit altında hissetmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Bilgisayar oyunları, sınıf içi güven algısı, tehdit algısı.

Abstract

An Analysis of the Computer Games on the High School Students' Perception of Confidence

The purpose of this research is to determine the effects of the playing computer games on the first grade high school students' perceptions of confidence in-class. To that end, in-class confidence questionnaire consisting of three factors which are basic confidence, freedom of speech, and the perception of threat was conducted to 224 students at different high schools in Kırşehir, Turkey. The results show that playing computer games generally do not cause any differences in the perception of the students relating to the factors. As far as the analysis carried out by considering the types of games, it was found out that strategy, car race, and football games do not cause any differences in the students' perceptions of basic confidence, freedom of speech, and the perception of threat. However, fight and combat games influence the students' perceptions of threat.

Key Words: Computer games, confidence in the class, perceptions of threat.

(1) Bu çalışmanın bir kısmı 3-7 Mart 2008 tarihinde, Las Vegas'da yapılan Society for Information Technology & Teacher Education International Conference Annual isimli toplantıda sunulmuştur.

(*) Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

(**) Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojisi Bölümü.

(***) Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojisi Bölümü.

GİRİŞ

Bilgisayar oyunlarının “Atari”yle başlayan “Tetris”le devam eden gelişim süreci, günümüzde “Counter Strike” gibi şiddet içeren oyunlar ve “Sim”ler gibi bilgisayar insanları ile devam etmektedir. Bilgisayar oyunlarının cep telefonlarıyla, etkileşimli televizyonlarla, internette yalnız ve grup halinde oynanabilir hale gelmesiyle, çocuklar ve gençler oyunlara daha fazla vakit harcamaya başlamıştır. İngiltere de yayınlanan Becta (2006) raporuna göre, bilgisayar oyunları bu gün çocukların, hatta her yaşta insanın boş zamanlarının önemli bir parçası olmuştur. Bu gün “Second Life” (www.secondlife.com) adlı online çoklu kullanıcı oyununun dünya üzerinde 10 milyondan fazla üyesi bulunmakta ve her geçen gün de üye sayısı giderek artmaktadır. Ayrıca yapılan uluslararası konferanslarda örneğin AECT 2009’da bunun için ayrı bir bölüm açıldığı görülmektedir.

Bilgisayar oyunları ilk başlarda eğitimciler ve veliler tarafından önce lüzumsuz iş olarak görülmüş (Schlechty, 2005), günümüzde ise öğrenme sürecinde kullanımı üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (Becta, 2006). Çocukların ve gençlerin oynadığı ve başta macera ve savaş oyunları, ticari oyunlar, strateji oyunları ve akıl yürütme oyunları aynı zamanda profesyonel şirketlerin personel eğitiminde sıkça kullandıkları öğrenme ve alıştırmaya aracı olarak görülmektedir (Alessi ve Trollip, 2001).

Literatürde bilgisayar oyunları ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde oyunların birçok çeşidinin olduğu görülmektedir. Kaptelinin ve Cole (2001) ve Becta (2006) raporuna göre bilgisayar oyunları; aksiyon oyunları, macera oyunları, dövüş ve savaş oyunları, platform oyunları (oyun karakterleri platform üzerinde veya boyunca koşar ve zıplarlar), bilgi oyunları, simülasyon /modelleme /rol oynama oyunları (örneğin, yönetim ve strateji oyunları), alıştırmaya-uygulama (drill and practice)

oyunları, mantıksal oyunlar ve matematik oyunları olarak sınıflandırılabilir. Yavuzer (2007) ise popüler bilgisayar oyunlarının % 80’inin şiddet unsuru içerdiğini belirtmiştir.

Yapılan araştırmalara göre bilgisayar oyunlarının hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğu belirtilmiştir. Bilgisayar oyunlarının öğrenmeyi teşvik etme, öğrenirken eğlendirme, motivasyonu ve ilgiyi artırma, uğraşmayı artırma, bilgiyi hatırlama, tekrar kullanma gibi olumlu, sosyal izolasyona yol açma, şiddet eğilimi artırma, bağımlılık yaratma ve bazı sağlık problemlerine neden olma gibi olumsuz etkileri vardır (Mitchell ve Smith, 2004; Becta, 2006).

Bilgisayar Oyunlarına Kuramsal Bakış

Piaget (Akt. Fengfeng, 2006) oyun ve taklidi çocuğun zihinsel gelişiminde iki çok önemli etken olarak görmektedir. Oyun özümseme, taklit ise düzenleme stratejisi olarak nitelendirilmiştir. Rieber’e göre (1996), oyun genellikle şu dört özelliğe göre tanımlanır: genellikle isteyerek oynanır, içsel güdülenmeyi sağlar, belli oranda etkin, genellikle fiziksel, katılımı sağlar ve hayal etme özelliği ile diğer davranıştan ayrılır.

Çocuklarda ve yetişkinlerde oyun konusunu içeren kapsamlı bir araştırma, oyunun yaşam boyunca öğrenme ve sosyalleşmede önemli bir araç olduğunu göstermiştir (Fengfeng, 2006). Çocukların büyük bir kısmı için “oyun oynamak” önemli bir işittir. Çocuklar için oyunun dünyaya uyum sağlamak, gerçek dünyanın ne olduğunu anlamak, istemediği durumlarla başa çıkmak, dil ve kavram geliştirmek ve gerçek dünyada her zaman hazır bulamadığı uyarıcıları bulmak gibi işlevleri vardır (Bacanlı, 2006). Oyun ve taklidin zihinsel gelişimi sağlayan doğal rolüne bakıldığında, bilgisayar oyunlarının yalnızca eğlence aracı değil, aynı zamanda öğrenme ve sosyal yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olduğu görülmektedir.

Bilgisayar temelli oyun oynama çocuklar için otantik bir ödev olarak düşünülebilir. Araştırmacılar öğrenmeyi otantik ortamlarda gerçekleştirimin önemini vurgulamaktadırlar (Brown ve diğ., 1989; Choi ve Hannafin, 1995; Vanderbilt Biliş ve Teknoloji Grubu, 1990). Öğrencilerin çaba gerektiren ve üstbilişsel destekli süreçlerden geçtiği bir “dikkat” durumu sağlayarak öğretim materyali ile meşgul olmaları önemlidir (Salomon ve diğ., 1991). Dikkatli öğrenme, ortamdaki yalıtılmış öğrenme stratejilerinden kaynaklanan (geleneksel sınıf alıştırmaları gibi) durağan bilgiye kıyasla anlamlı ve yararlı olduğu düşünülen bilgiyle sonuçlanır. Bilgisayar oyunları benzeşik görüntüleme, otantik problem çözme ve anında dönüt sağlayarak deney ve durumlu anlama için gerçekçi bir çerçeve ile etkin öğrenme sağlar (Laurel, 1991; Gee, 2003).

Bilgisayar Oyunlarının Bireyin Motivasyonuna Etkisi

Bilgisayar oyunlarının güdüleyici özelliği literatürde çok iyi kanıtlanmıştır. Örneğin, Randel ve diğ. (1992) benzetişimlerin /oyunların geleneksel öğretim yöntemlerine kıyasla zamana karşı daha fazla direnç gösterdiğini ortaya koymuştur ve 14 araştırmadan 12’si öğrencilerin geleneksel sınıf öğretim yöntemlerine oranla benzetişim ve oyun etkinliklerine daha çok ilgi gösterdiklerini belirtmiştir.

Oyun temelli öğrenmenin konusundaki tanımlar bilgisayar oyununun neden duygusal anlamda ilgi çekici olduğunu açıklamaktadır. Fakat bu ilginin basit bir oyun oynamadan ziyade insanları öğrenmeye motive edip etmeyeceği ve ederse bunun nasıl olacağı konusunda belirsizlikler vardır. Örneğin, Malone (1981) bilgisayar oyunlarını ilgi çekici kılan hayal, merak, mükemmelleştirilmiş çaba, (çabayı yetenek ya da beceri ile birleştirmek), etkileşim, zengin görsellik ve anında dönüt sağlama gibi birkaç unsur saptamıştır. Bu eğlence unsurları bilgi işleme teorisine göre, öğrenenlerin ilgilerini

çekecek ve bunun devamını sağlayacak ve de içsel olarak aksi bir durumda donuk ve önemsenmeyecek bilgiyi işlemeye motive edecektir. Fakat, bu eğlence unsurları aynı zamanda ilgi dağıtıcı birleşenler de olabilirler (Oyen ve Bebeko, 1996). Öğrenciler öğrenmeyle ilgili olmayan fakat güçlü ve hatırlanabilir biçimde sunulan bilgiye dikkatlerini verebilirler. Shimoji ve Watson (1998) oyunların problem çözme becerilerini ne oranda kazandırdığı konusunda endişelerin devam ettiğini ve eğer öğrenciler beceri ve oyunun eğlenceli yönünü ayırt edebilirlerse öğrenmenin gerçekleştiğinin düşünülebileceğini belirtmişlerdir.

Bilgisayar Oyunlarının Bireyin Bilişsel Yapısına Etkisi

Oyunlar genellikle motive edici ya da eğlendirici oldukları için kullanılırlar, fakat oyunların aynı zamanda bilişsel süreçleri başlatma potansiyelleri de vardır. Teknoloji temelli öğrenme alanındaki araştırmacılar, oyunları eğitsel ortamlara dahil etmenin öğrencilerin uygulamalı akıl yürütme, karmaşık problem çözme, çıkarımda bulunma ve tümevarım yapma ve alternatif çözüm yolları üretmek için sembolik haritalar kullanma becerilerini geliştirdiğini belirtmişlerdir. Çoğu oyun uzaysal, sembolik, hareketli olduğu için ve farklı alanlarda ilerleyen şeylere sahip oldukları için, oyunların bilişsel etkisi üzerindeki önceki araştırmalar çoğunlukla uzaysal, sembolik ve dikkat becerileri üzerinde yoğunlaşmıştır (Subrahmanyam ve diğ., 2001).

Dempsey ve arkadaşları (1996) eğitsel oyun konusunda 100 makaleyi incelemiş ve oyunların büyük bir kısmının sözel bilgi çıktılarının tersine yüksek düzeyde zihinsel beceri ve tutum gerektiren öğrenmeyi sağlamayı amaçladıklarını tespit etmişlerdir. Bunun yanı sıra oyunların öğretme, eğlendirme, yeni şeyler araştırmaya yardımcı olma, öz güven geliştirme, var olan becerileri kullanma, var olan becerileri alışkanlık haline getirme, otomatikleştirme, ya da bir tutumu değiştirmeye çalışma

gibi birçok amaca hizmet ettiğini ortaya koymuşlardır. Var olan becerileri kullanma en çok sıklıkla görülen bir davranıştır ve yeni becerileri öğrenme de yakın bir oranla ikinci sıradadır.

Bilgisayar Oyunlarının Bireyin Güven Algısına Etkisi

Bireyin kendini güvende hissedip hissetmeme durumunun bireyin fizyolojik yapısının tümünü, özellikle de beynin çalışmasını etkilediği, yapılan araştırmalarla ortaya çıkarılmıştır. Caine ve Caine (2002) güvensizlik algısının beynin pek çok üst düzey bilişsel işlevlerini etkilediğini ayrıca bireyi öğrenmeden ve problemlere çözüm üretmeden alıkoyabildiğini belirtmektedir. Aynı zamanda bu güvensizlik algısı, yaratıcılık, açık uçlu düşünme ve sorgulama yeteneği gerektiren karmaşık entelektüel görevlerin yerine getirilmesini zorlaştırmaktadır.

Sınıfta güvenilir bir atmosferin sağlanması çağdaş öğretim yaklaşımlarının ön şartıdır. Caine ve Caine (2002) kendini tehdit altında gören bireyin anlam yaratma ve algılama kapasitelerinde azalma görüldüğünü belirtir. Kendini güvensiz bir ortamda algılayan öğrenciler, yaratıcılıklarını ve hayal güçlerini kullanmak yerine, denenerek doğrulukları kanıtlanmış işlem ve düşünce örüntülerini tercih ederler.

Topluluk olarak sınıf, hem toplumun değer ve davranışlarının yaşandığı hem de yeni değer ve davranışların oluşturulduğu yerdir. Sınıf atmosferi toplumsal yapıdan, medyadan, aileden, öğretmen ve öğrencilerden etkilenir. Son yıllarda bilgisayarların kolay ulaşılabilir hale gelmesi ile birçok genç ve çocuk vakitlerinin büyük bir bölümünü bilgisayarda oyun oynayarak geçirmeye başlamıştır. Bilgisayar oyunları ile geçirilen yaşantıların bireyin bilişsel, duyuşsal sosyal davranışlarına etki ettiği bilinmektedir. Özellikle şiddet içeren bilgisayar oyunlarında gösterilen tehdit, işkence, ihanet, öl-

dürme, diğerini hiçe sayma gibi sanal davranışların bireyin duyuşsal davranışlarına nasıl bir etki ettiği bu çalışmanın ana konusu olarak seçilmiştir.

Bilgisayar oyunlarının bireyin duyuşsal davranışlarına etkisi üzerine yapılan çalışmalarda, özellikle şiddet ve saldırı oyunu oynayanlarda kendine güvenin düşüklüğü ve bazı sosyal davranış bozuklukları (Bensley ve Van Eenwyk, 2001) ve sanal dünyadaki davranışları gerçek hayatta taklit etme gibi davranışlar belirlenmiştir (Ellis 1990; Griffiths 2002; Anderson ve Bushman 2001). Roe ve Muijs (1998) ise çalışmalarında, bilgisayar oyunu oynayanların geçici bir uzmanlık ve kendine güven hissi elde ettiklerini, oyunlardaki bu yapay kendine güvenin gerçek sosyal ilişkilerdeki güvenin yerini aldığını belirtmişlerdir. Ayrıca hem erkeklerde ve hem de kızlarda kendine güveni düşük olanların, bilgisayar oyunlarını gerçeklerden kaçış aracı olarak gördüklerini bulmuşlardır. Solomon ve Flores (2001) bireydeki özgüven yoksunluğunun diğer insanlara güvenmeme olarak ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Bu çalışmaların sonuçlarından hareketle özellikle şiddet içeren bilgisayar oyunları oynayanlarda özgüven eksikliği ve dolayısıyla insanlara güvenmeme davranışı göstermeleri beklenebilir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, lise birinci sınıf öğrencilerinin kendilerini sınıfta güvende hissetmeleri ile bilgisayar oyunu oynamaları ve oyun çeşitleri değişkenleri arasındaki ilişki incelenecektir.

Araştırmanın Alt Amaçları

1. Lise birinci sınıf öğrencilerinin sınıf içi güven algıları bilgisayar oyunu oynama durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. Lise birinci sınıf öğrencilerinin sınıf içi güven algıları oynanan bilgisayar oyunlarının çeşidine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

3. Lise birinci sınıf öğrencilerine göre, bilgisayar oyunlarının zihinsel yapılarına ve duygularına etkisi nasıldır?

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma, tarama modelindedir. Bu tür araştırmalarda, bir evren veya örnekleme herhangi bir zamanda meydana gelen olay veya olgular açıklanmaya çalışılır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu çalışma, 2006–2007 eğitim-öğretim yılında Kırşehir Lisesinde öğrenim gören birinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Araştırma kapsamına alınan 224 öğrencinin yaklaşık üçte ikisi (% 61,8) kız, üçte birinden biraz fazlası ise (% 37,8) erkektir. Öğrencilerin yaklaşık üçte ikisi (% 60,9) bilgisayar oyunları oynadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin yüzde 26,7'si dövüş ve savaş, yüzde 32'si araba yarışı, yüzde 24'u strateji, yüzde 24,9'u ise futbol oyunlarını tercih etmektedir. Çalışma grubundaki öğrencilerin yüzde 77,8'i internete girdiğini belirtmiştir. "Bilgisayar oyunları benim için vazgeçilmezdir." ifadesine ilişkin olarak öğrencilerin yüzde 57,8'i "tamamen katılıyorum" ve "katılıyorum" seçeneklerini işaretlemişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak Akbaş (2005) tarafından geliştirilen sınıf içi güven ölçeği kullanılmıştır. Otuz dört maddeden oluşan sınıf içi güven ölçeği "Tamamen katılıyorum", "Katılıyorum", "Kararsızım", "Katılmıyorum", "Hiç katılmıyorum" şeklinde puanlanan likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin yapı geçerliliği çalışması için yapılmış faktör analizi sonuçları ölçeğin üç boyutlu olduğunu göstermiştir. Boyutlar temel güven, tehdit algısı ve ifade özgürlüğü olarak isimlendirilmiştir. Birinci boyutta 25, ikinci boyutta 5, ifade özgürlüğü boyutunda ise 4 madde bulunmaktadır.

Seçilen örneklemin büyüklüğünün yeterli olup olmadığını belirlemek için Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) testi, dağılımın normalliğini belirlemek için ise Bartlett testi yapılmıştır. Kaiser değeri 0.85, Bartlett değeri ise .000 anlamlılık düzeyinde 2255.54'dür. KMO değerinin 1'e yaklaşması ölçeğin çok iyi olduğunu, $p < .05$ küçük olduğunda ölçeğin hassas olduğunu gösterir (Brace ve Diğ., 2003: 294). Ölçeğin Cronbach-alpha güvenilirlik katsayısı her iki uygulamada 0.92 bulunmuştur. Bu değer ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu gösterir.

Araştırmada nitel veri toplamak amacıyla "Oyun oynarken ne hissediyorsunuz? Lütfen açıklayınız., Oyun oynadıktan sonra kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Lütfen açıklayınız., Oynadığınız oyunların zihninize etkisi nasıldır? Lütfen açıklayınız." sorularını içeren bir form kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin anlamlandırılmasında ortalama (\bar{x}) ve standart sapma (SS) hesaplanmıştır. Ölçekle elde edilen verilerin öğrencilerin bilgisayarda oyun oynama durumuna göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla bağımsız gruplar için *t*-testi yapılmıştır. Görüşler arasında anlamlı farklılık olup olmadığı .05 seviyesinde test edilmiş ve anlamlılık (*p*) değeri kullanılmıştır. Toplanan nitel veriler Strauss ve Corbin'in (1998) içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizinde kodlama, temaların bulunması, verilerin kod ve temalara göre organize edilmesi aşamaları kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

BULGULAR

Alt amaçlara ilişkin bulgular aynı tabloda ölçeğin alt boyutları dikkate alınarak verilmiştir. Tablo 1'de öğrencilerin bilgisayar oyunları oynama durumlarının ölçeğin temel güven boyutuna etkisi incelenmiştir.

Tablo 1. Lise Birinci Sınıf Öğrencilerinin Bilgisayarda Oyun Oynama Durumlarına Göre “Temel Güven” Boyutuna İlişkin Puanlarının t-Testi Sonuçları

Oyun Çeşidi	Oyun Oynama Durumu	N	\bar{x}	S	Sd	t	p
Genel Oyun	Evet	137	3.41	.64	222	.56	.58
	Hayır	87	3.36	.50			
Dövüş ve Savaş	Evet	60	3.30	.61	222	-1.35	.18
	Hayır	164	3.42	.58			
Araba yarışı	Evet	72	3.44	.60	222	.87	.38
	Hayır	152	3.36	.58			
Strateji Oyunları	Evet	54	3.35	.62	222	-.56	.58
	Hayır	170	3.40	.58			
Futbol Oyunları	Evet	56	3.47	.69	222	1.23	.22
	Hayır	168	3.36	.55			

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin oyun oynama durumlarına göre temel güven boyutu ortalaması oyun oynayanlarda ($\bar{x} = 3.41$), oynamayanlarda ise ($\bar{x} = 3.36$)'dir. Ortalamalar arasındaki farklılığı tespit etmek amacıyla yapılan t-testinde anlamlı fark çıkmamıştır ($t_{(222)} = .56$, $p > .05$). Araştırma kapsamına alınan lise birinci sınıf öğrencilerinin sınıf içi güven algıları ile bilgisayarda oyun oynayıp oynamama durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 1'de görüldüğü gibi dövüş ve savaş içerikli oyunları oynayanların temel güven boyutuna ilişkin ortalaması ($\bar{x} = 3.30$), oynamayanların ise ($\bar{x} = 3.42$)'dir. Her iki ortalama arasındaki farklılığı belirlemek amacıyla yapılan t-testi anlamlı çıkmamıştır ($t_{(222)} = -1.35$, $p > .05$).

Yarış oyunu oynayanların temel güven alt boyutuna ilişkin ortalaması ($\bar{x} = 3.44$), oynamayanların ise ($\bar{x} = 3.36$)'dir. Yapılan t-testi sonucunda, öğrencilerin yarış oyunları oynama durumlarının onların temel güven boyutuna ilişkin görüşlerinde

anlamlı düzeyde farklılığa neden olmadığı ortaya çıkmıştır ($t_{(222)} = -.87$, $p > .05$).

Tablo 1'de verilen bulgular incelendiğinde, araştırma kapsamında yer alan öğrencilerin strateji oyunları oynama durumları ile temel güven boyutuna ilişkin puan ortalamaları sırasıyla ($\bar{x} = 3.35$, $\bar{x} = 3.40$) olduğu görülmektedir. Öğrencilerin ilgili boyuta ilişkin ortalamaları arasında farklılığı ortaya çıkarmak amacıyla yapılan t testi anlamlı çıkmamıştır ($t_{(222)} = -.56$, $p > .05$).

Bilgisayarda futbol oyunu oynama ile temel güven konusunda en yüksek ortalama ($\bar{x} = 3.47$) ile futbol oyunu oynayan öğrencilere, en düşük ortalama ise ($\bar{x} = 3.40$) ile oynamayan öğrencilere aittir. Yapılan t-testi, öğrencilerin futbol oyunu oynama durumlarının onların temel güven boyutuna ilişkin algılayışlarında anlamlı farklılığa neden olmadığını göstermiştir ($t_{(222)} = 1.23$, $p > .05$).

Elde edilen bulgular, bilgisayarda oyun oynamanın ve bilgisayar oyunu çeşitlerinin öğrencilerin

temel güven boyutuna ilişkin algılarında farklılığa neden olmadığını ortaya koymuştur. Öğrenciler sınıf içindeki özgürlüğü, huzuru, yardımseverliği, nezaket ve saygı vb. gibi temel güven davranışlarını benzer şekilde algıladıkları söylenebilir.

Öğrencilerin bilgisayarda oyun oynama ve oynadıkları oyunların çeşitlerinin onların tehdit algılarına etkisi tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Lise Birinci Sınıf Öğrencilerinin Bilgisayarda Oyun Oynama Durumlarına Göre “Tehdit Algılama” Boyutuna İlişkin Puanlarının t-Testi Sonuçları

	Oyun Oynama Durumu	N	\bar{x}	S	Sd	t	P
Genel	Evet	137	2.56	.77	222	-.006	.99
	Hayır	87	2.56	.73			
Dövüş ve Savaş	Evet	60	2.75	.72	222	2.30	.02
	Hayır	164	2.49	.76			
Araba yarışı	Evet	72	2.58	.72	222	.36	.72
	Hayır	152	2.54	.65			
Strateji Oyunları	Evet	54	2.67	.72	222	1.29	.19
	Hayır	170	2.52	.76			
Futbol Oyunları	Evet	56	2.57	.75	222	.21	.83
	Hayır	168	2.55	.76			

Tablo 2’de görüldüğü gibi, genel olarak bilgisayarda oyun oynama durumuna ilişkin ortalamalar oynayanlar ve oynamayanlar için ($\bar{x} = 2.56$)’dir. Öğrencilerin bilgisayar oyunu oynama durumlarının tehdit algılama boyutuna ilişkin görüşleri arasında farklılığa neden olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan t-testi, anlamlı çıkmamıştır ($t_{(222)} = -.006$, $p > .05$).

Dövüş ve savaş oyunu oynayanların tehdit algılama alt boyutuna ilişkin ortalaması ($\bar{x} = 2.74$), oynamayanların ise ($\bar{x} = 2.48$)’dir. Yapılan t-testi sonucunda, öğrencilerin dövüş ve savaş içeren oyunları oynama durumlarının onların tehdit algılama boyutuna ilişkin görüşlerinde anlamlı düzeyde farklılığa neden olduğu ortaya çıkmıştır ($t_{(222)} = -2.30$, $p < .05$).

Tablo 2’de verilen bulgular incelendiğinde, araştırma kapsamında yer alan öğrencilerin araba yarışı oyunları oynama durumları ile tehdit algılama boyutuna ilişkin puan ortalamaları sırasıyla ($\bar{x} = 2.58$, $\bar{x} = 2.54$) olduğu görülmektedir. Öğrencilerin boyuta ilişkin ortalamaları arasında farklılığı ortaya çıkarmak amacıyla yapılan t-testi anlamlı çıkmamıştır ($t_{(222)} = .36$, $p > .05$).

Strateji oyunu oynayanların tehdit algılama alt boyutuna ilişkin ortalaması ($\bar{x} = 2.67$), oynamayanların ise ($\bar{x} = 2.51$)’dir. Yapılan t-testi sonucunda, öğrencilerin strateji oyunları oynama durumlarının onların tehdit algılama boyutuna ilişkin görüşlerinde anlamlı düzeyde farklılığa neden olmadığı ortaya çıkmıştır ($t_{(222)} = -1.29$, $p > .05$).

Öğrencilerin bilgisayarda futbol oynama durumlarına göre tehdit algılama boyutuna ilişkin puanları ortalamaları içinde en yüksek ortalama ($\bar{x} = 2.57$) ile futbol oyunu oynayan öğrencilere, en düşük ortalama ise ($\bar{x} = 2.55$) ile oynamayan öğrencilere aittir. Yapılan t-testi, öğrencilerin bilgisayarda futbol oyunu oynama durumlarının onların tehdit algılama boyutuna ilişkin algılayışlarında anlamlı farklılığa neden olmadığını göstermiştir ($t_{(222)} = .21, p > .05$).

Bulgulara dayalı olarak, dövüş ve savaş içerikli oyunları oynayan lise birinci sınıf öğrencilerinin sınıfta kendilerini daha çok tehdit altında hissettikleri ifade edilebilir. Genel olarak oyun oynama ve diğer oyun çeşitlerini oynama sınıf içinde tehdit algısı boyutuna ilişkin olarak farklılığa neden olmamıştır. Tablo 3'de bilgisayar oyunlarının bireyin sınıfta ifade özgürlüğü algısına etkisi incelenmiştir.

Tablo 3. Lise Birinci Sınıf Öğrencilerinin Bilgisayarda Oyun Oynama Durumlarına Göre “İfade Özgürlüğü” Boyutuna İlişkin Puanlarının t-Testi Sonuçları

	Oyun Oynama Durumu	N	\bar{x}	S	Sd	t	p
Genel	Evet	137	3.43	.51	222	.97	.33
	Hayır	87	3.35	.62			
Dövüş ve Savaş	Evet	60	3.40	.47	222	.14	.88
	Hayır	164	3.39	.58			
Araba yarışı	Evet	72	3.42	.47	222	.40	.69
	Hayır	152	3.39	.59			
Strateji Oyunları	Evet	54	3.49	.54	222	1.44	.15
	Hayır	170	3.37	.55			
Futbol Oyunları	Evet	56	3.45	.50	222	.82	.41
	Hayır	168	3.38	.56			

Araştırma kapsamına alınan lise birinci sınıf öğrencilerinin ifade özgürlüğü alt boyutuna ilişkin ortalamaları oynayanlar için ($\bar{x} = 3.43$), oynamayanlar için ise ($\bar{x} = 3.35$)'tir. Öğrencilerin genel olarak kendilerini sınıfta ifade etme davranışlarını içeren ifade özgürlüğü boyutuna ilişkin ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farklılık yoktur ($t_{(222)} = .97, p > .05$).

Lise birinci sınıf öğrencilerinin dövüş ve savaş oyunu oynama durumuna ilişkin ortalamaları birbi-

rine oldukça yakındır. Bu tür oyunları oynayanların ortalaması ($\bar{x} = 3.40$), oynamayanların ise ($\bar{x} = 3.39$)'dür. Yapılan t-testi, öğrencilerin bilgisayarda dövüş ve savaş oyunu oynama durumlarının onların ifade özgürlüğü boyutuna ilişkin algılayışlarında anlamlı farklılığa neden olmadığını göstermiştir ($t_{(222)} = .14, p > .05$).

Öğrencilerin bilgisayarda araba yarışı oyunları oynama durumlarına göre ifade özgürlüğü boyutuna ilişkin puanları ortalamaları içinde en yüksek

ortalama ($\bar{x}=3.42$) ile bu tür oyunları oynayan öğrencilere, en düşük ortalama ise ($\bar{x}=3.39$) ile oynamayan öğrencilere aittir. Öğrencilerin bilgisayarda araba yarışı oynama durumları, onların ifade özgürlüğü boyutuna ilişkin algılayışlarında anlamlı farklılığa neden olmamaktadır ($t_{(222)}=.40, p>.05$).

Strateji oyunu oynayanların ifade özgürlüğü alt boyutuna ilişkin ortalaması ($\bar{x}=3.49$), oynamayanların ise ($\bar{x}=3.37$)'dir. Yapılan t-testi sonucunda, öğrencilerin strateji oyunları oynama durumlarının onların ifade özgürlüğü boyutuna ilişkin görüşlerinde anlamlı düzeyde farklılığa neden olmadığını ortaya koymuştur ($t_{(222)}=1.44, p>.05$).

Araştırma kapsamında yer alan öğrencilerin futbol oyunları oynama durumları ile ifade özgürlüğü boyutuna ilişkin puanlarının ortalamaları sırasıyla ($\bar{x}=3.45, \bar{x}=3.38$)'dir. Öğrencilerin ilgili boyuta ilişkin ortalamaları arasında fark olup olmadığını ortaya çıkarmak amacıyla yapılan t testi sonucunda anlamlı fark çıkmamıştır ($t_{(207)}=.82, p>.05$).

Tablodan, bilgisayarda oyun oynama durumunun öğrencilerin sınıf içinde ifade özgürlüğü algılarına etki etmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin oynadığı oyunların çeşitleri de onların sınıf içinde ifade özgürlüğü algısında farklılığa neden olmamaktadır. Öğrencilerin tümü bilgisayarda oyun oynama durumları dikkate alınmaksızın, düşüncelerini ifade etme, hata yapmaktan korkmama ve kendini olduğu gibi gösterme gibi davranışlara orta düzeyde sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Bu kısımda "Lise birinci sınıf öğrencilerine göre bilgisayar oyunlarının zihinsel yapılarına ve duygularına etkisi nasıldır?" alt amacına yönelik olarak elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Aşağıda öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplardan hareketle oluşturulan matris görülmektedir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerden 67 tanesi açık uçlu sorulara cevap vermiştir. Verilen

cevaplardan hareketle yukarıdaki matris oluşturulmuştur. Bazı öğrencilerin görüşleri temalarla ilişkilendirilmediğinden toplam öğrenci sayısına ulaşılamamaktadır.

Hissedilen duygular temasına ilişkin olarak öğrencilerin cevapları genel olarak "eğleniyorum" ya da "kendimi oyunun içinde hissediyorum" şeklinde iki ana grupta toplanabilir. Bu temaya ilişkin olarak hissedilen duygular ise "eğlenme" ve "zevk alma" "heyecan" ve "hırs" duygularıdır. Bu duygular oyun oynarken eğlendiğini ve kendini oyun içinde hissettiğini belirten öğrenciler için ortaktır. Açık uçlu sorulara cevap veren öğrencilerin yaklaşık yarısı oyun oynarken eğlendiğini ifade etmiştir.

Oyundan sonra hissedilen duygular temasına ilişkin görüşler üç grupta incelenebilir. Birinci grupta oyundan sonra kendini "mutlu", "rahatlamış" hissedilen öğrenciler, ikinci grupta "oyunun etkisinde kalan" ve "bittiğine üzülenler", üçüncü grupta ise kendini "yorgun" hissedilenler vardır. Rahat ve mutlu hissedilen öğrencilerin görüşlerine örnek olarak "Çok iyi, stresten uzak ve tutkulu olurum." ve "Muradına ermiş gibi hissediyorum." verilebilir. Oyunun etkisinde kalanların duygularına aşağıdaki ifadeler örnek olarak verilebilir. "Oyun oynadıktan sonra dışarı çıkınca ya da yürüyünce kendimi oyun içinde hissediyorum. Yarış oyunlarından sonra koşma hissi uyanıyor.", "Bilgisayar oyunu oynadıktan sonra içimden hiçbir şey yapmak gelmiyor. Aklim oyunda kalıyor." Üçüncü grupta olanların oyun sonrası duygularına ise "Yorgun hissediyorum, bir halsizlik oluyor." ve "Başım ağrıyor" ifadeleri örnek olarak verilebilir. Öğrencilerin yaklaşık yarısı oyundan sonra mutluluk ve rahatlama hissettiğini belirtmektedir.

Bilgisayar oyunlarının zihinsel etkisi temasına ilişkin bulgular incelendiğinde, öğrencilerin görüşlerinin üç grupta incelenebileceği görülmektedir. Birinci grupta olanlar oyunun etkisinin belirli bir süre devam ettiğini belirtmiştir. Zihne bir etkisi

Tablo 4. Öğrencilerin Açık Uçlu Sorulara Verdikleri Cevaplardan Hareketle Oluşturulmuş Matris

Temalar	f	Örnek görüşler
1.Oyun oynarken hissedilen duygular		
1.1 Eğlenme	32	<i>Kendimi iyi hissediyorum. Sadece eğleniyorum. Mutluluk ve kazanma hırsı hissediyorum. Heyecanlanıyorum.</i>
1.2 Oyunun içinde hissetme	12	<i>Sanki oyunun içindeymişim gibi hissediyorum çok heyecanlanıyorum Oyunun içinde hissediyorum, heyecan ve stres de var. Oyunun içinde hissediyorum ve beni rahatlatıyor. Kazanma hırsı içinde oluyorum.</i>
2.Oyundan sonra hissedilen duygular		
2.1 Mutluluk ve rahatlama	33	<i>Çok iyi, stresten uzak ve tutkulu olurum. Muradıma ermiş gibi hissediyorum. Ohh çekiyorum. Kendimi çok mutlu hissediyorum</i>
2.2 Oyunun etkisinde kalma	18	<i>Oyun oynadıktan sonra dışarı çıkınca ya da yürüyünce kendimi oyun içinde hissediyorum. Yarış oyunlarından sonra koşma hissi uyanıyor. Araba yarışı oynadığımda etkisinde kalıp bunları günlük hayatta uygulama eğilimi gösteriyorum. Bilgisayar oyunu oynadıktan sonra içimden hiçbir şey yapmak gelmiyor. Aklım oyunda kalıyor. Bir süre oyunun etkisinde kalıyorum.</i>
2.3 Yorgunluk	10	<i>Yorgun hissediyorum, bir halsizlik oluyor. Yorgun, bir şeyler yapmış gibi hissediyorum. Başım ağrıyor.</i>
3. Oyunların zihinsel etkisi		
3.1 Oyunun etkisinin devam etmesi	32	<i>Savaş ve adam öldürme bir şekilde devam ediyor. Dövüşler, savaşlar ve oyundaki hayvanları kesme devam ediyor. Oyun bittikten sonra 1-2 saat sanki yine oynuyormuş gibi oluyorum. Bazen savaş oyunu oynadığımda onu rüyamda görüyorum, savaşıyorum. Oynadığım oyunlar zihnimde kalıcılık yaratıyor. Zihnimde kalıcılık yaratmazsa zaten bir daha oynamam. Dikkat dağıtabiliyor. Ders esnasında aklıma gelebiliyor. Bazen oyundaki bir şey aklıma takılıyor.</i>
3.2 Etkinin olmaması	16	<i>Bir etkisi yok. Zihnimde oynuyorum ve bitiyor. Zihnimi fazla etkilediğini düşünmüyorum. Zihnime hiçbir etkisi yok.</i>
3.3 Fayda	6	<i>Bazı İngilizce kelimeleri hatırlıyorum. Ehliyet alırken işime yarar.</i>

yok diyenler ise ikinci grupta toplanmıştır. Üçüncü grupta toplananlar ise oyunların faydalı etkilerine vurgu yapmıştır. Oyunların etkisinin belirli bir süre devam ettiğini belirtenler çoğunluktadır. Bu grupta bulunan öğrencilerin görüşlerine örnek olarak aşağıdakiler verilebilir. “Dövüşler, savaşlar ve oyundaki

hayvanları kesme devam ediyor.”, “Oyun bittikten sonra 1-2 saat sanki yine oynuyormuş gibi oluyorum. Bazen savaş oyunu oynadığımda onu rüyamda görüyorum, savaşıyorum.” ve “Bazen oyundaki bir şey aklıma takılıyor ve onu düşünüyorum.”

Zihnime etkisi yok diyenlere ise örnek olarak “Bir etkisi yok. Zihnimde oynuyorum ve bitiyor.” ve “Zihnimi fazla etkilediğini düşünmüyorum.” görüşleri örnek olarak verilebilir. Son grupta bulunan öğrenciler ise bazı İngilizce kelimeleri hatırladıklarını ve ehliyet alırken oyunda geliştirdikleri becerilerin işe yarayacağını belirtmiştir. Görüş belirten öğrencilerin yaklaşık yarısı oyunun etkisinin birkaç saat devam ettiğini ve kalıcılık yarattığını yazmıştır.

Öğrencilerden elde edilen verilerin analizi sonucunda; bir grup öğrenci oyun oynarken eğlendiğini, rahatladığını ve oyunların zihinsel etkisinin olmadığını ifade etmiştir. Bir başka grup öğrenci ise kendini oyunun içinde hissettiklerini, oyunun etkisinde kaldıklarını ve oyunun etkisinin birkaç saat devam ettiğini belirtmiştir. Oyunun etkisinde kalan grupta bulunan öğrencilerin oynadığı oyun çeşidine bağlı olarak gerçek yaşamı yorumlama ve algılamada oyunun etkisinde kalabilecekleri söylenebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada, lise birinci sınıf öğrencilerinin sınıf içi güven algıları bilgisayar oyunu oynama durumları ve oyun çeşitlerine göre incelenmiştir. Bunun için hem nicel hem de nitel veriler toplanmıştır. Elde edilen bulgular, genel olarak bilgisayarda oyun oynamanın ve oyun çeşitlerinin öğrencilerin temel güven ve ifade özgürlüğü alt boyutlarına ilişkin algılarında farklılığa neden olmadığını ortaya koymuştur. Öğrencilerin bu alt boyutlardaki algılarına bilgisayar oyunlarının çeşitleri de etki etmemektedir. Sınıf içi güven ölçeğinin tehdit algılaması alt boyutuna ilişkin olarak yapılan değerlendirmeler ise, dövüş ve savaş oyunları oynayan öğrencilerin kendilerini sınıftaki diğer öğrencilere göre daha çok tehdit altında algıladıklarını ortaya koymuştur. Strateji, yarış ve futbol gibi oyunları oynayanların tehdit algılamalarında bir farklılık görülmemiştir. Nitel veriler ise, bilgisayar oyunu oynayan bir grup öğrencinin kendini oyunun içinde hissettiğini, oyunun etkisinde daha çok kaldığını ve oyunun bilişsel

süreçlerine daha uzun süre etki ettiğini göstermiştir.

Bu sonuçtan hareketle, dövüş ve savaş oyunlarının yapısından kaynaklanan temkinli olma, arkayı kollama, sürekli rekabet içinde olma ve diğerinden zararlı davranış bekleme gibi sanal davranışlar, bu tür oyunları oynayanlar tarafından gerçek yaşama da aktarıldığı söylenebilir. Bensley ve Van Eenwyk (2001) şiddet ve saldırı oyunu oynayanlarda kendine güvenin düşüklüğü, bazı sosyal ve agresif davranış bozukluğu, (Ellis 1990; Griffiths 1999; Anderson ve Bushman, 2001) ise bu tür oyunlar oynayanlarda sanal dünyadaki davranışları gerçek hayatta taklit etme eğilimi rapor etmişlerdir. Roe ve Muijs (1998) ise oyun çeşidi belirtmeden; fazla bilgisayar oyunu oynayanların genel anlamda topluma karşı daha az pozitif davranış gösterme ve toplumsal yalnızlık içinde olma gibi davranışlar gözlemlemişlerdir. Genel olarak bilgisayar oyunu oynamanın içe dönüklük, düşük empati ve düşük kadınsal özellikler ortaya çıkardığına dair araştırma bulguları da vardır (Griffiths 2002). Bütün bu sonuçlara rağmen (Bensley ve Van Eenwyk, 2001) bilgisayar oyunlarının şiddete yol açması ile ilgili, Glissov ve diğerleri (1994) ve Colwell ve diğerleri (1995) ise, bilgisayar oyunu oynayanların oynamayanlara oranla daha az sosyal olduklarına dair fazla delil bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak; baş döndürücü bir şekilde hızla gelişen oyun teknolojisinin eğitim alanını etkilemesi kaçınılmazdır. Bilgisayar oyunlarının öğrencilerin üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğu pek çok araştırmada belirtilmiştir. Özellikle de örneklem sayısı artırılarak şiddet içeren oyunların bireyin zihinsel yapısına, sosyalleşmesine, güven algısına, gerçek yaşamdaki davranışlarına etkisinin araştırılmasına devam edilmelidir. Ayrıca ailelerin oyunların kapsamı ve oyun seçimi konusunda bilinçlendirilmeleri çocuklarına doğru rehberlik etme ve onları tehlikesiz aktivitelere yönlendirmede faydalı olabilir.

KAYNAKLAR

- AKBAŞ, O. (2005). Lise birinci sınıf öğrencilerinin sınıf içi güven düzeylerinin belirlenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 275-292.
- ALESSI, S. , TROLLIP, S. (2001). *Multimedia for learning*. methods and development. Trollip & Associates, Inc.
- ANDERSON, C.A., BUSHMAN B.J. (2001). Effects of violent video games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal and prosocial behavior: a meta-analytic review of the scientific literature. *Psychological Science*, 12(5), 353-359.
- BENSLEY, L., VAN EENWYK, J. (2001). Video games and real-life aggression: review of the literature. *Journal of Adolescent Health*, 29, 244-257.
- BACANLI, H. (2003). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Becta Report, (2006). Engagement and motivation in games development processes. www.becta.org.uk. adresinden 01 Ekim 2007 tarihinde erişilmiştir.
- BRACE, N., KEMP, R., SNELGAR, R. (2003). *A guide to data analysis using SPSS for windows*. New York: Palgrave Macmillan.
- BROWN, J. S., COLLINS, A., DUGUID. P. (1989). Situated cognition and the culture of learning. *Educational Researcher*, 18(1), 32-42
- CAINE, R.N., CAINE, G. (2002). *Beyin temelli öğrenme*. (Çeviri Editörü: Gülten Ülgen) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- CHOI, J. L., HANNAFIN. M. (1995). Situated cognition and learning environments: Roles, structures and implications for design. *Educational Technology Research and Development*, 42(2), 53-69.
- COLWELL, J., GRADY, C., RHAITI, S. (1995). Computer games, self-esteem and gratification of needs in adolescents. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 5, 195-206.
- DEMPSEY, J.V., RASMUSSEN, K., LUCASSEN, B. (1996). Instructional gaming: implications for instructional technology. *Paper presented at the annual meeting of the Association for Educational Communications and Technology*, Nashville, TN.
- ELLIS, J. (1990). Computer games and aggressive behavior: a review of the literature. *Educational Technology*, (2), 37-40.
- GEE, J.P. (2003). *What video games have to teach us about learning and literacy*. New York: Plagrave Macmillan
- GLISSOV, P., SIANN, G., DURNDELL, A. (1994). Chips with everything: personal attributes of heavy computer users. *Educational Studies*, 20(3), 367-377.
- FENGFENG, K. (2006). *Computer based game playing within alternative classroom goal structures on fifth graders' math learning outcomes: cognitive, metacognitive and affective evaluation and interperation*, Unpublished Doctoral Dissersation, Graduate School of Education, Pennsylvania State University
- GRIFFITHS, M.D., (2002). Research note – excessive online computer gaming: implications for education. *Journal of Computer Assisted Learning*, 18(3), 379-380.
- KAPTELININ, V., COLE, M. (2001). *Individual and collective activities in educational computer game playing*. In T Koschmann and R Hall (eds) CSCL2 Carrying forward the conversation. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 303-316

- LAUREL, B. (1991). Computer as theatre. Boston, MA: Addison-wesley Longman Mcmillan.
- MITCHELL, A., SMITH, C. S. (2004). The use of computer and video games for learning. *A review of the literature Learning and Skills Development Agency*
- MALONE, T.W. (1981). What makes computer games fun? *Byte*, 6, 258-277.
- OYEN, A. S., BEBKO, J. M. (1996). The effects of computer games and lesson contexts on children's mnemonics strategies. *Journal of Child Psychology*, 62(2), 173-189.
- SCHLECHTY, P. C. (2005). *Okulu yeniden kurmak*. (Çeviren: Yüksel Özden). Nobel Yayın Dağıtım. Ankara
- STRAUSS, A., Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- RANDEL, J., Morris, B., Wetzal, C. D., Whitehall. B., (1992). The effectiveness of games for educational purposes: *A Review Of Recent Research. Simulation & Gaming*, 23(3), 261-276.
- RIEBER, L.P. (1996). Seriously considering play: Designing interactive learning environments based on blending of microworlds, simulations and games. *Educational Technology, Research and Development*, 44(1), 43-58.
- ROE ,K., MUIJS, D. (1998). Children and computer games – a profile of the heavy user. *European Journal of Communication*, 13(2), 181–200.
- SALOMON, C., PERKINS, D.N., GLOBERSON, T. (1991). Partners in cognition: Extending human intelligence with intelligence Technologies. *Educational Researcher*, 20(3), 2-9.
- SOLOMON, R.C., FLORES, F. (2001). *İş dünyasında, politikada, ilişkilerde ve yaşamda güven yaratmak*. (Çeviren: Ahmet Kardam) İstanbul: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Yayınları.
- SHIMOJI, M., WATSON, J. (1998). Conditional dominance, rationalizability and game forms. *Journal of Economic Theory*, 83 (2).
- SUBRAHMANYAM, K., GREENFIELD, P., KRAUT, R., GROSS, E. (2001). The impact of computer use on children's and adolescents' development. *Journal of Applied Development Psychology*, 22,7-30.
- The Cognition and Technology Group at Vanderbilt, (1991). Anchored instruction and its relationship to situated cognition. *Educational Researcher*, 19(6), 2-10.
- YAVUZER, H. (2007). İnternette büyüyen yeni kuşaklar. *Türkiye Özel Okullar Birliği Bülteni*, 5(15).
- YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kapkaç Suçundan Hüküm Giyen Yetişkinlerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi*

• Dr. Elif GÖKÇEARSLAN ÇİFCİ**

Öz

Bu çalışmada, kapkaç suçundan hüküm giymiş ve 18 yaşından büyük kişilerin, sosyo-demografik özellikleri ve sapma davranışlarla ilişkisi incelenmiştir. Araştırmada karma model (nitel ve nicel araştırma yöntemi) kullanılmıştır. Araştırma verileri, 17 ceza infaz kurumunda bulunan, kapkaç suçundan hüküm almış 61 hükümlü ile görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Araştırmaya katılanların yaş ortalaması 26.6, ortalama kardeş sayısı 5.5'tir. Ailelerin büyük çoğunluğu göç etmişlerdir. Genelde büyük kentlerde yoğun suç aktivitesi olan mahallelerde yaşamaktadırlar. Hükümlüler ve aile üyeleri düşük eğitimlidir. Aile üyeleri ve diğer akrabaları arasında da suç işleyen kişiler vardır. Suça yönelmesinde aileden uzaklaşma, sorunlu aile içi disiplin yöntemleri, boşanma, ölüm vb. nedenlere dayalı aile parçalanmaları önemli bir yer tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kapkaç, hırsızlık, gasp, sapma davranışı, riskli davranış.

Abstract

The Analysis Adults Of Purse-Snatching Convicts In Terms Of Socio-Economic Characteristics And Deviant Behaviors

In this study, the convicts who were sentenced due to purse-snatching were analyzed in terms of socio-economic characteristics and their deviant behaviors. In study it is used mixed model study (Qualitative and Quantitative Method). Study data was collected through interviews with 61 convicts from 17 penal institutions who were sentenced because of purse-snatching crime. Average of the convicts who took part in the study was 26.6; average sibling number was 5.5. 72% of these convicts had never got married. Families of the majority of the convicts had migration experience. They generally lived in areas in big cities which have a high crime activity level. The convicts and their families are low-educated. There are people who committed crime also among family members and other relatives. In tendency to crime of these people, family break-ups due to secession from the family, problematic domestic discipline methods, divorce, death etc have a significant role.

Key Words: purse-snatching / mugging, robbery, extortion, deviant behavior, risky behavior.

(*) Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD'da yapılmış "Kapkaç Suçundan Hüküm Giyenlerin, Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyal Dışlanma Süreçleri, Suç ve Diğer Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi" isimli Doktora tezinin bir bölümünden derlenmiştir.

(**) Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

Giriş

Türkiye’de hızlı kentleşmenin etkisiyle kentlerde yaşayan nüfus giderek artmaktadır. Anadolu’nun birçok bölgesinden, kırdan kente doğru yaşanan göç olgusu, kentlerin demografik yapısını değiştirmektedir. Bu süreç içinde aile yapısında ve işlevlerinde önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Ailedeki değişim parçalanma, aile içi iletişimin zayıflaması vb sorunlara neden olmaktadır. İşsizlik, yoksulluk vb. ekonomik sorunların da zorlamasıyla ortaya çıkan kent suçları her geçen gün daha çok dikkat çeker hale gelmiştir.

Son yarım yüzyıldır yaşanmakta olan düzensiz kentleşme özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerin daha da büyümesine neden olmuştur. Büyük umutlarla kentlere göç eden bireyler ve aileleri, kentlerde yoksulluk, işsizlik, kültürel çatışma vb. pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bununla birlikte ulaşmayı bekledikleri eğitim ve sağlık hizmetleri başta olmak üzere pek çok kamu hizmetinden de yoksun kalmaktadırlar. Yaşadıkları toplumsal dışlanma yüzünden kente uyum sağlamak zorlanan bireylerden bazıları çeşitli sapma davranışlarına yönelebilmektedirler.

Kente uyumda ve kentle bütünleşmede belirleyici etkileri olan işsizlik ve yoksulluk (Karataş, 1987) ile suç işleme davranışı arasında belirgin bir ilişki olduğu kanıtlanmıştır. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, suç işleyip hapse girenleri meslek grubuna göre gruplandırmıştır. Çalışmada, en çok suç işleyen grubun işsizler olduğu belirlenmiştir (Adli Sicil ve İstatistikler, 2004). Özellikle kentlerin yüksek oranda suç işlenen bölgelerinde mala karşı işlenen suçların yoğun olduğunu gösteren çalışmalar vardır (Moris, 1971: 72-73; akt: Erkan, 2002: 192). Mala karşı suçlar arasında “hırsızlık, yağma, yol kesme, adam kaldırma, yağma, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal, suç eşyasını satın almak ve saklamak, hakkı olmayan yerlere tecavüz, ibadethane ve mezarlara

zarar verme, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, taksirli iflas, karşılıksız yararlanma” yer almaktadır (Bıyıklı, 2005). Mala karşı suçlardan biri olan kapkaç suçu Türkiye’de 1994 yılından itibaren görülen yeni bir suç türüdür ve bu suç türü 2005 yılında yenilenen TCK’da* “kapkaç” kelimesi ile yer almıştır.

Bu çalışmada Türkiye’de yeni bir suç türü olan kapkaç suçundan hüküm giyenlerin sosyo demografik özellikleri ve sapma davranışlarla ilişkisi incelenmiştir.

Kapkaç Suçu

Kapkaç suçu ülkemizde, daha çok büyük kentlerin kalabalık sokaklarında, toplumun gözü önünde yaşanmakta; bu nedenle “sokak suçu” olarak da kabul edilmektedir. Kapkaç suçu, hiç beklemediği bir anda, bir kişinin, yabancı birisinin saldırısına uğrayarak, üzerindeki eşyasının (çanta, cüzdan, cep telefonu, değerli takılar vb) alınması şeklinde işlenmektedir. Bu suçu işleyen bireyin amacı bir an önce nakit paraya ya da hemen nakde dönüştürülebilecek mala ulaşmaktır. Nakit paraya hızlı bir şekilde ulaşma, bu suçu diğer suçlardan ayıran en önemli özelliklerden birisidir. Bu suçu işleyen birey (ler) her şeyi göze almaktadırlar. Amacına ulaşmak için karşısındaki kişinin yaralanmasına ve hatta ölümüne neden olabilmekte; buna karşılık da kendisine yönelebilecek bir “toplumsal linç” göze alabilmektedir.

Benzer özelliklere sahip olan yankesicilik suçunda, suç işleyen kişi, bu suçu belirli bir beceri sergileyerek mağdura fark ettirmeden işlemekte iken kapkaç suçunda mağdurun üzerindeki eşya açıkça alınmaktadır. Bu suçun bir diğer önemli özelliği ise suçun gerçekleştirilebilmesi için failin sahip olması gereken bazı becerilerin bulunmasıdır. Örneğin bu suçu işleyen failin çok hızlı davranması gerekmektedir.

(*) Türk Ceza Kanunu bundan sonra TCK olarak kısaltılmıştır.

tedir. Bu nedenle kapkaç suçu daha çok çocuk ve gençler tarafından işlenmektedir.

Dünya’da ve Türkiye’de Kapkaç Suçunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

1972 yılında kapkaç suçu ile ilgili ilk gazete haberi yayınlanmaya başlanmış ve yerel basın bu haberi hangi isimle vereceğini bilememiş, emniyet teşkilatı da sıra dışı olan bu suç türünü tanımlamaya çalışmıştır. O dönemde Amerika’daki eğitiminden yeni dönen bir emniyet görevlisinin bu suçun Amerika’da “Kapkaç (purse-snatching / mugging)” olarak tanımlandığını belirtmesi üzerine bu tür suçlara bundan sonra “kapkaç” denilmeye başlanmıştır. Daily Mirror gazetesi ise bu haberi baş sayfasında “Şiddetli kışkırtan yeni suç. ABD ile ortak kelime: Kapkaç” olarak yer vermiştir. Daha sonra bu suç Amerika’da ve İngiltere’de metrolarda ve sokaklarda sık sık görülmeye başlanmıştır (Thompson, 1998). Kapkaç suçunun giderek yaygınlaşmasıyla birlikte, yeni bir suç olup olmadığı ile ilgili tartışmalar başlamıştı. Yapılan çalışmalarda kapkaçın 100 yıldan daha kısa bir süre önce, Londra sokaklarında ortaya çıktığını göstermektedir (Thompson, 1998).

Kapkaç suçu Türkiye’de ilk ortaya çıktığı dönemlerde yankesicilik suçları içinde değerlendirilmekteydi. Bu suç birçok istatistikte yankesiciliğin içine eklenmesine karşın Türkiye’de kapkaç suçuna ilişkin yazılı ilk istatistikler 1994 yılına kadar uzanmaktadır. Bu istatistikler 1994 yılında İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır (Sürel, 2005). Kavgacı ve Erzurumoğlu ise 1998 yılında bu suçu bilimsel düzeyde tanımlayan ilk araştırmacılar. Araştırmacılara göre sokak çocuklarına sahip çıkacak kurumların yetersizliği sebebiyle, çocuklar geçimlerini ya yiyecek ve giyecek atıkları ile ya da hırsızlık, dilencilik, kapkaççılık (özellikle yaşlı kadınların çantalarının çalınması) ve benzeri suçlarla temin etmektedirler (1998: 54). Kapkaç suçunun toplumda tanınması ise bu suçun

medya tarafından yoğun olarak işlenmesi ile paralellik göstermektedir. 2004 yılı verileri incelendiğinde 18 yaş altında kapkaç suçu işleyenlerin sayısı 1013, 18 yaş ve üstü kapkaç ve yankesicilik suçu işleyenlerin sayısı ise toplam 16. 790’dır (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2005). 2006 yılında ise kapkaç olayları yüzde 70 artarak 12 bin 154’e yükselmiştir (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2007).

Suçta Yönelme Nedenleri

Bu çalışmanın örneklemi kapkaç suçundan hüküm giyen yetişkinlerdir. Ancak kapkaç suçu 10’lu yaşlardan itibaren işlenen bir suç türüdür. Bu nedenle suça yönelme nedenleri özellikle çocuk suçluluğu bağlamında açıklanmıştır. Çocuğun suça yönelmesinde başta aile olmak üzere, yaş, cinsiyet, akran özellikleri, yaşanılan çevrenin çok büyük etkisi vardır.

Cinsiyete göre; erkeklere oranla kadınların daha az ve daha hafif suçlar işlediği bilinmektedir (Johnson ve Pandina, 1991; Kelly, 1974; Norland ve Shover 1977; Simons ve diğerleri, 1980’den Akt. Seydlitz ve Jenkins, 1998: 79; Rutter, Giller, Hagell, 1998 8-9). Özellikle hırsızlık ve benzeri suçlarda yaş önemli ve belirleyici bir faktördür. Hafif düzeydeki sapma davranışları (arabaları çizme, çivi ve diğer bazı maddeleri yola koyma vb) daha büyük yaştaki ergenler tarafından çok az sergilenmekte iken, madde kullanımı çocuklar büyüdükçe artmaktadır. Bununla birlikte yaşın suçluluk üzerindeki etkisi, cinsiyet ve suçun türüne göre değişkenlik göstermektedir. Kadınların suç davranışları erkeklerden farklı olarak, 13 yaşından 16 yaşına doğru sabit/düzenli bir artış göstermektedir. Erkeklerin suç davranışı ise orta-ergenlikte tepe noktasına ulaşmaktadır (Clark ve Haurek, 1966; Gold, 1970; Seydlitz, 1990’den Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998). Suça itilen çocuklar yaklaşık olarak 13-14 yaşları arasında ilk suçlarını işlemişlerdir (Rutter, Giller, Hagell, 1998: 35; Ögel, 2007). Suç niteliğindeki davranışların, ergenlik dönemlerinde yo-

ğunlaşmasının nedeni, artan yaş ile birlikte anne baba denetiminin giderek azalması, ergenin arkadaşlarıyla daha yakın bir ilişki içine girmesi ve arkadaşların ergenin yaşamında giderek daha fazla önem kazanmasıyla ilgili olabilmektedir (Delikara 2002:147).

Yapılan araştırmalarda *sosyo-ekonomik faktörlerin* suç işleme ve anti-sosyal davranışlar konusunda önemli bir risk faktörü olduğu açıkça görülmektedir (Rutter, Giller, Hagell, 1998: 35; Seydlitz ve Jenkins, 1998; Muncie, Hughes ve McLaughlin, 2002; Ögel, 2007). Bununla birlikte araştırmalarda, anne baba sevgisinin yokluğu, anne baba tarafından reddedilme, disiplin konuları (sert/kaba anne baba disiplini ve suiistimal, gevşek disiplin ve disiplin uygulamalarının azlığı), aile içi uyumsuzluk ve şiddet, tek ebeveynli ailede anne/baba ile kurulan ilişkinin kalitesi, hükümlüler tarafından önemli unsurlar olarak belirtilmektedir (Tennyson, 1967: 57-60; Seydlitz ve Jenkins, 1998; Farrington, 2004:426-427).

Ailenin nedensel bir faktör olarak çocuk suçluluğuna etkileriyle ilgili araştırmalarda 1980'lere kadar üzerinde odaklanılan ve tek boyutlu bir kavram olarak değerlendirilen 'çocukların anne babalarına olan bağları' kavramıydı. Anne babalara bağlılık, çocukların anne babaları hakkındaki duyguları ya da anne babalarının duygularına ilişkin algıları, suça yönelik davranışları azaltmakta, hatta anne babalara bağlı olma sadece suça yönelik genel davranışları azaltmakla kalmayıp sürekli, ciddi suçlar işleyenlerin tahmin edilmesine yönelik güçlü bir yordayıcı faktör olarak görülmektedir. (Cernkovich ve Giardiano, 1987; Laub and Sampson, 1988; Liska and Reed, 1985; McCord, 1991; Messner ve Krohn, 1990; Wiatrowski, Griswold ve Roberts, 1981; Wright ve Wright, 1994; Gold, 1963'den Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998).

Suçta yönelmenin nedenlerini belirlemeye yönelik olarak yapılan görüşmelerde *akran etkileri*

hükümlüler tarafından en çok bahsedilen ikinci konu olmuş, güncel araştırmalarda suça yönelmiş akranlarla ilişkinin suçluluğun en iyi yordayıcısı olduğu ortaya çıkmıştır (Yavuzer, 1987: 47; Uluğtekin, 1991; Seydlitz ve Jenkins, 1998: 70; Cankurtaran Öntaş, 2004; Gültekin Akduman, 2007: 109). Akran etkisinin, 13 yaşlarında başladığı, ergenliğin ortasında daha önem kazandığı ve 17 yaşında en üst seviyeye ulaştıktan sonra hızlı bir şekilde düştüğü ortaya çıkmıştır (Warr, 1993a'den Akt: Seydlitz ve Jenkins, 1998: 65).

Okul iklimi ve okul yapısının, suçluluğun azalması ve artmasıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Akademik başarı ve okula yönelik tutumun (okula karşı sorumluluk ve okula bağlılık) suçluluğun azalmasına neden olurken, akademik tercih, disiplin, okulu bırakma ve okul dışına itilmenin ise suçluluğu artıran durumlar olduğu işaret edilmektedir (Seydlitz ve Jenkins, 1998; Rutter ve diğerleri, 1998: 77; Seyhan Bahar, 2006: 31-32; Gültekin Akduman, 2007:110; Ümit, 2007). Bununla birlikte okula karşı sorumluluk duymayan öğrencilerin duyanlara oranla daha fazla suça bulaşmış olduğu, öğrenim ve meslek hayatına ilişkin yüksek gayelerin suçluluğu azalttığı ancak öğrenim hayatına ilişkin hayal kırıklıklarının asi olmayı ve suçluluğu artırdığı belirlenmiştir. Okulu daha az seven ve okula daha az bağlı olan öğrencilerin okulu seven ve bağlı olan öğrencilere oranla daha fazla suça bulaşmış olduğu, okuldan dışlanma algısının ve okul yetkililerine öfke duymanın suçluluğu artırdığı görülmektedir (Kaplan ve diğerleri, 1982; Seydlitz ve Jenkins, 1998;71).

Yaşanılan toplumsal çevre de suça yönelmede önemli bir faktördür. Mahallelerinde daha çok sorun algılayan erkeklerin daha yüksek oranda suça yönelik davranışlarda buldukları belirlenmiştir. Mahallenin suça olan etkisine aile, göç, ekonomik problemler gibi değişkenlerin yüksek oranda etkisinin olduğu görülmüştür (Conger ve diğerleri,

1991; Laub ve Sampson, 1988; Sampson ve Laub, 1994; Sommers ve Baakin, 1994'den Akt. Seydlitz ve Jenkins, 1998: 73).

Sosyo-ekonomik durum ile suçluluk arasındaki ilişki konusunda oldukça sıcak tartışmalar bulunmaktadır. Bazı araştırmalarda sosyo-ekonomik durum ile suçluluk arasında ilişki olduğu, düşük sosyo-ekonomik durumdaki ergenlerin ciddi ve tekrar eden suçlar içinde yer aldığı belirtilmesine karşın, bazı araştırmalarda zıt yönde sonuçlar bulunmuş, sosyo-ekonomik durumun geç ergenlik dönemindeki erkeklerin suç davranışlarıyla olumlu yönde ilişkili olduğu, yine aile gelirleriyle sapma davranışları arasında pozitif yönde etkinin olduğu saptanmıştır (Barnes ve diğerleri, 1994: 185).

Sapma Davranışlar ve Suç İlişkisi

Toplumda belirli bir normalitenin ötesine geçen "anormal" olarak değerlendirilir. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak sınırların ötesine geçmeyi alışkanlık haline getirenler ise "sapmış" (deviant) olarak damgalanır. Kişinin sapmış davranışının görüldüğü duruma ise "sapma" denilmektedir. Suç ve suçluluk bir sapma davranışıdır. Sapma, toplumda var olan kuralların ihlal edilmesidir. Her suç bir sapma davranışıdır. Çünkü suç işleyen birey toplumsal normlardan sapmıştır (Arıkan, 1986: 123).

Suç sapma davranışı olarak ifade edilirken okuldan kaçma, evden kaçma, kendini yaralama, intihar girişiminde bulunma, bağımlılık yapıcı madde ve alkol kullanma, olumsuz arkadaş çevresi edinme gibi davranış ve tutumlar da sapma davranışı olarak sayılabilir (Feimi, 1998: 78). Bu araştırmada tek başına sapma davranış olan suç işleme davranışı ile ilişkisi olduğu düşünülen diğer sapma davranışlarının varlığı da incelenmek istenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmada karma model (mixed model study) kullanılmıştır. Karma model çalışmaları, pragmatist paradigmanın ürünüdür ve araştırma sürecinin farklı aşamalarında nitel ve nicel yaklaşımları birleştirmektedir (Tashakkori ve Teddlie, 1998: 13-18). Kapkaç suçundan hüküm giyenlerle görüşmek amacıyla 10 ilde toplam 17 ceza infaz kurumuna gidilmesi ve ceza infaz kurumlarındaki görüşme olanaklarının sınırlı olması (bir hükümlü ile birden fazla görüşme olanağının olmaması ve araştırmacının sınırlı olanakları nedeniyle bir kez gidilen kente tekrar gidilememesi) nedeniyle nitel ve nicel veriler birlikte toplanmıştır. Bu nedenle Creswell (1994)'in bahsettiği tasarım tiplerinden "yöntemlerin harmanlanması" yoluyla veriler toplanmıştır. Araştırmanın sosyo-demografik özelliklere ilişkin bölümleri için nicel veri toplama aracı kullanılırken, sapma davranışlara yönelme nedenleri bölümünde yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla veri toplanmıştır. Her bir görüşme yaklaşık iki saat sürmüştür. Görüşme saatlerindeki sınırlılık ve her bir görüşmenin yaklaşık iki saat sürmesi nedeniyle gün içerisinde en fazla 3 kişi ile görüşülebilmektedir. Hükümlüler ile görüşmeler, ceza infaz kurumlarının psiko-sosyal yardım servisi uzmanlarının ve kurum idaresinin uygun gördüğü yerlerde (psiko sosyal serviste, revirde, sınıfta ya da görüş odasında) gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler sırasında hükümlüden öncelikle yaşamını anlatması istenmiş ve hükümlünün verdiği cevaplara göre görüşme sırasında nitel ve nicel desene uygun veriler toplanmıştır.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı kapkaç suçuna yönelen tutuklu ve hükümlülerin sosyo-demografik özellikleri ile sapma davranışlarla ilişkilerinin araştırılmasıdır.

Yukarıda belirlenen genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Kapkaç suçuna yönelen hükümlülerin sosyo-demografik özellikleri nedir?

Kapkaç suçuna yönelen hükümlülerin suç ve diğer sapma davranışlarla ilişkileri nasıldır?

ÇALIŞMA EVRENİ

Hükümlülerin dosyalarında yeterli bilginin olmaması nedeniyle nitelikli hırsızlık suçundan hüküm giyenlerin bulunduğu ceza infaz kurumlarına ön bilgi formu gönderilerek kapkaç suçundan hüküm almış kişiler belirlenmiştir. Buna göre Türkiye genelinde 11 ilde bulunan 17 ceza infaz kurumunda (CİK) (Afyon Dinar BTOKC (Kapalı) CİK, Afyon E Tipi Kapalı CİK, Antalya E Tipi Kapalı CİK Burdur E Tipi Kapalı CİK, Çanakkale E Tipi Kapalı CİK, Gaziantep E Tipi Kapalı CİK, İstanbul Bayrampaşa Kapalı CİK, İstanbul Kartal H Tipi CİK, İstanbul Metris CİK, İstanbul Kastamonu E Tipi Kapalı CİK, Ümraniye E Tipi Kapalı CİK, İzmir BTOIC (Kapalı) CİK, Kastamonu Bozkurt K1 Tipi Kapalı CİK, Kayseri BTOIC (Kapalı) CİK, Kocaeli 1 Nolu F Tipi Yüksek Güvenlikli CİK, Kocaeli C Tipi Kapalı CİK, Kocaeli Karamürsel K2 Tipi Kapalı CİK) toplam 61 kişi ile görüşme olanağı bulunmuştur. Araştırmada üç aşamada veriler toplanmıştır. Veri toplama sürecinde ikinci ve üçüncü aşamada veri toplama araçları aynı zamanda uygulanmıştır. İlk aşamada Ön Bilgi Formu ile kapkaç suçundan hüküm giymiş kişiler belirlenmiş, ikinci ve üçüncü aşamada derinlemesine görüşme sırasında sosyo-demografik özelliklere ilişkin form ile kapkaç ve sapma davranışlar arasındaki ilişkileri keşfetmeye yönelik **yarı yapılandırılmış görüşme formu** kullanılmıştır. Her bir görüşme yaklaşık 2 saat sürmüştür. Araştırmada kullanılan **ön bilgi formundan** ve **sosyo demografik özellikler bilgi formundan** elde edilen nicel bilgiler SPSS 11.5 paket programı yardımıyla çözümlenmiştir. Araştırmanın nitel verileri ise Nvivo 7 paket programı yardımı ile çözümlenmiştir.

BULGULAR

Görüşme yapılanların tamamı erkektir. Hükümlüler, az da olsa kadınların da kapkaç suçu işle-

diklerini; ancak genellikle erkek arkadaşlarıyla bir araya gelerek kapkaç yaptıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan hükümlülerin üçte birinden biraz fazlası (%36,1) 27-31 yaş arasında iken üçte birlik bölümü (%32,8) 22-26 yaşlarında, yaklaşık dörtte birlik bir bölümü (%23) ise 18-21 yaşları arasında, yaklaşık onda birlik bir bölümü (%8,1) ise 32-34 yaşları arasındadır. Hükümlülerin yaş ortalaması 26,5'tir. Otuz dört yaşından daha büyük kişilere ulaşılammış olması kapkaç suçunun ağırlıklı olarak çocukluk ve genç yetişkinlik döneminde işlendiğinin de bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Görüşme yapılan 30 yaş üzerindeki kişiler ise son dönemlerde kapkaç yapmadıklarını, daha küçük yaşlarda işledikleri suçların cezasını yattıklarını belirtmişlerdir.

Görüşülen hükümlülerin büyük çoğunluğu (%72. 1) hiç evlenmemiştir. Araştırmaya katılan hükümlülerin tamamına yakını genç yetişkinlik döneminde iken bu dönemin (bir gelişim görevi olan) evlenme görevini gerçekleştirmediklerini şu sözlerle ifade etmişlerdir:

"Abla şu halimizle bize kim kız verecek. Cezaevine girip çıkıyoruz. Anlamaz mı adamlar benim gayrimeşru olduğumu... Ama kız arkadaşım oldu da evlenmedim. Birlikte ev tutuk, yaşadık. Bu âlemde tanıştığımız kızlar da bizim gibi, bize hayır gelmez onlardan..." (5 numaralı görüşmeci, Kartal Ceza İnfaz Kurumu).

İfadelerden de anlaşılacağı gibi hükümlülerin büyük çoğunluğu evlenmemiş olsa da bazılarının birlikte yaşadığı kız arkadaşları olmuştur. Kız arkadaşlarının da genelde kendi çevrelerinden olduğu belirtilmiştir. Genelde aile desteğinden uzak olan hükümlüler, çevrelerinde güvенеbilecekleri, yaşamın zorluklarını paylaşabilecekleri insanlara gereksinim duyduklarını dile getirmişlerdir. Evli olmayan hükümlüler de bir gün mutlaka yuva kurmayı istediklerini ifade etmişlerdir.

Anne babaları ile hükümlülerin doğum yerleri arasında farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Anne ve babalar, birinci sırada Güneydoğu Anadolu Bölgesi (anne %26,2, baba %29,4), ikinci sırada Karadeniz Bölgesi (anne %21,2, baba %21,2), üçüncü sırada ise Doğu Anadolu Bölgesi (anne %18,1, baba %13,1) ve Marmara Bölgesi (anne %18,1, baba %13,1) doğumludur. Hükümlülerin ise, anne babalarından farklı olarak ilk sırada Marmara Bölgesi (%36), ikinci sırada Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%31,5), üçüncü sırada ise Ege Bölgesi (%9,8) doğumlu olduğu görülmüştür.

Göç durumlarına göre hükümlülerin yaşam deneyimlerinde farklılaşma olduğu görülmektedir. Yaşam deneyimleri; ailesi hükümlü doğmadan önce göç edenler, hükümlü doğduktan sonra göç edenler ve hükümlü gencin ailesi olmadan tek başına göç etmesi şeklinde farklılaşmaktadır.

Hükümlülerin büyük bir bölümü ailelerinin kendileri doğmadan önce göç etmiş olduğunu belirtmiş göç nedenlerini ise şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Babam on iki, on üç yaşındayken Kars Ardahan’dan gelmiş, yerleşmiş, çalışmış İstanbul’da, ondan sonra, öyle işte, bir evlilik yapmış, askere gitmiş, eşinden ayrılmış, sonra annemle tanışmış, evlenmiş, biz dünyaya gelmişiz. İstanbul’da doğmuşuz” (32 numaralı görüşmeci, Çanakkale Ceza İnfaz Kurumu).

Hükümlülerin bir bölümü ise aileleri ile birlikte büyük kente göç etmişlerdir. Onlardan bazıları da göç öykülerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Bismil’de doğdum. Diyarbakır’a geldim 8-9 yaşlarında. Daha sonra ağabeylerim, dayılarımla birlikte çektik İstanbul’a geldik” (22 numaralı görüşmeci, Antalya Ceza İnfaz Kurumu).

Hükümlülerin bir bölümünün ailesi kan davası nedeniyle İstanbul’a göç etmiştir. Araştırmaya katılanların tamamına yakını yaşadıkları semtleri,

“suça yönelen kişilerin yaşadığı, uyuşturucu maddenin kolay bulunduğu, ekonomik durumu düşük kişilerin oturduğu” semtler olarak tanımlamışlardır. İstanbul’da yaşayan hükümlülerin, kamuoyunda suç oranının fazla olarak bilindiği Tarlabaşı, Esenler, Bağcılar, Fatih gibi semtlerde yoğunlaştıkları, diğer illerde yaşayan hükümlülerin de yine o ilde suç oranının fazla olarak bilindiği semtlerde yaşadıkları görülmektedir. Yüksek suç aktivitesi olan yerleşim yerlerinde suç, bulaşıcı olabilir. O mahallede büyüyen kişiler için suç eylemi sosyalleşmenin bir parçası olarak kabul görmekte ve bu nedenle suç aktivitesi yaygın bir hale gelmektedir. Çünkü işlenen suçun yaşanılan bölgede sosyal bir cezası yoktur (Sah, 1991; Cook and Goss, 1996; Sampson, Raudenbush and Earls, 1997; Schrag and Scotchmer, 1997; Akt. Duncan and Hirschi, 2001: 655).

Kapkaç suçundan hüküm giyenlerin eğitim durumları incelendiğinde, araştırmaya katılanların yarısının ilkokuldan sonra eğitim almadıkları görülmektedir. Hükümlülerin %26,2’si ilkokul mezunu, %24,6’sı ilkokul terk, %23’ü ortaokul terk, %9,8’i ise ortaokul mezunudur. İlköğretim eğitiminin zorunlu olduğu ülkemizde okur-yazar olmayanların oranı ise %11,5 gibi azımsanmayacak bir orandadır. Yalnızca bir hükümlü üniversiteye kadar okuma imkânı bulmuş fakat üniversiteyi bitirememiştir. Bu gencin anne-babasının da üniversite mezunu olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (2002) verilerine göre, hırsızlık suçlarından hüküm giyenlerin %70’i ilkokul mezunu iken okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise %7’dir.

Hükümlüler ergenlik döneminde macera arayışının da etkisi ile arkadaşlarıyla bir araya gelerek araba kullanmakta, kahveye ve eğlence yerlerine (disko, bar gibi) gitmekte, başıboş bir şekilde kentin pek çok mekânında dolaşmaktadırlar.

Aileyle İlişkin Bulgular

Hükümlülerin kardeş sayıları, aile yapısı hakkında önemli bir göstergedir. Görüşülen hükümlüler arasında 1-3 arası kardeşe sahip olanlar, yoğunluğu oluşturmaktadır. Görüşülen kişiler en az bir kardeş, en çok 15 kardeşe sahiptir. Ortalama kardeş sayısı ise 5,5'tir. Emniyet Genel Müdürlüğü (2004) tarafından yapılan bir araştırmada ise gözüaltına alınan kişilerin ortalama olarak 5 kardeşe sahip olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğunun anne-babası hayattadır. (annelerin %83,6'sı, babaların ise %78,7'si hayatta). Hükümlülerin yarısından fazlasının (%50,8) anne babası evlilik birlikteliği ile yaşamaktadır. Yaklaşık dörtte birlik (%23) bir bölümünün ise anne ve babası boşanmıştır.

Anne babanın eğitim durumu incelendiğinde hükümlülerin %80,3'ünün annesi ev hanımıdır. Babaların ise %32,8'inin işçi, %13,1'inin emekli, %42,6'sının ise yüksek öğrenim gerektirmeyen işlere (tamirci, çifti, kahveci, şoför, kasap, boyacı) sahip olduğu, sadece % 6,6'sının ise işsiz olduğu görülmektedir.

Aile İçi Disiplin Yöntemleri: Disiplin yöntemleri içerisinde yer alan fiziksel şiddet uygulama, çocuğun evden uzaklaşmasına ve ailesi ile bağının kopmasına neden olmaktadır. Görüşme yapılan hükümlülerin yarısından fazlası (%59,3) çocukluk döneminde, babası tarafından şiddet görmüştür. Hükümlülerin sadece %10,2'sinin anneleri tarafından, %22,4'ünün de ağabey, kardeş veya ablası tarafından sıklıkla şiddet gördüğü ortaya çıkmıştır. Hükümlülerin %34,5'inin babaları da annelerine sık sık şiddet uygulamaktadır.

"Biz en ufak şeylere sopa yedik. İşte ne bileyim, babam boynumuza zincir vurdu. Dayak falan, yeter dedik, sonunda evden kaçmaya başladım...O zaman 12-13 yaşındaydım. Evden kaçmaya başla-

dım yakalandım, dayağı yedim, gene kaçtım. Öyle öyle her seferinde buralara geldik. ." (11 numaralı görüşmeci, Metris Ceza İnfaz Kurumu).

Görüşülen hükümlülerin üçte birinden fazlası (% 36,7) akrabalarının, % 21,7'si kardeşlerinin, % 15'i ise babalarının tutuklanma/hüküm giyme deneyimleri olduğunu bildirmişlerdir. Suç işleyen akrabaların tutuklanma/hüküm giyme nedenlerinin ise hırsızlık, cinayet, uyuşturucu satıcılığı olduğu, suç işleyen kardeşlerin yarısından fazlasının hırsızlık, yaklaşık dörtte birinin yaralama, suç işleyen babalarında da yarısından fazlasının yaralama nedeniyle yaşamlarının bir döneminde tutuklu ve hükümlü oldukları ifade edilmiştir.

Sapma Davranışlara İlişkin Bulgular

Ailesi ile birlikte, ilkokul çağlarında, büyük kente göç eden hükümlülerin, büyük kente geldikten sonra okul başarısında düşüş olduğu ve belli bir süre sonra okula gitmek istemediği, okuldan uzaklaştığı görülmektedir.

"Hocayla kendi aramda olan bir şeyden dolayı, çocuktuk o zaman, bir şey anlattı güldüm. Bana bir tokat vurdu, o gün bu gün onun dersine girmedim" (52 numaralı görüşmeci, Kocaeli F Tipi Ceza İnfaz Kurumu)

Hükümlülerin dörtte üç (%78,7)'ünden fazlasında, kendini yaralama davranışına rastlanmıştır. Hükümlülerin bir bölümü, ailelerine yaşattıkları üzüntüden dolayı kendine zarar vermişlerdir. İslahvi veya çocuk (sübyan) koğuşu yaşantısı olan hükümlüler o dönemlerde çok yoğun olarak kendini yaralama davranışını gerçekleştirdiklerini, koğuştaki lider konumundaki kişinin, sorun yaratan bir çocuk olduğunda onu ranzaya bağlayarak her tarafını jiletle kestiğini anlatmıştır. Çocukluk dönemlerinde kendini yaralama davranışının korkusuz ve güçlü olmanın bir göstergesi olduğu anlaşılmaktadır. Lider konumundaki kişinin kendisini hiç korkmadan

kesmesi, saygı duyulacak bir davranış olarak görülmektedir.

Hükümlülerin tamamına yakınının elinin üzerinde, bas parmağı ile işaret parmağı arasında, üç nokta dövme vardır. Bu davranış, *kendini yaralama davranışının* bir başka biçimidir. Hükümlüler açısından bu dövmenin anlamı “görmedim”, “duymadım”, “bilmiyorum” dur. Suça yönelen çocuklarla ilgili yapılan çalışmalarda, kendini yaralama ve üç nokta dövmenin polisler için karşı “körüm, sağırım, dilsizim” yani “beni konuşturamazsın” mesajı veren bir sembol olduğu ve bu anlamıyla gruba aidiyet (sadakat) nişanı niteliğini taşıdığı vurgulanmaktadır (Cankurtaran Öntaş, 2004; Baykara Acar, 2007; Ümit, 2007).

Hükümlülerin tamamı *bağımlılık yapıcı maddeler ve alkol kullanmaktadır*. Hükümlüler, evden kaçma davranışının geliştiği ve sokak yaşantısını öğrenmeye başladıkları dönemde, merakı ve bir grup tarafından kabul edilme isteğiyle, bağımlılık yapıcı maddeler kullanmaya başlamışlardır. Görüşme yapılan hükümlülerin büyük çoğunluğu, birden fazla bağımlılık yapıcı madde kullanmıştır. Bunların içinde en yaygın kullanılanlar esrar ve haplar (ecstasy ve LSD) dir.

“Para çalmanın dışında fırsat bulduğum zaman içki içiyorum, esrar hap kullanıyorum. Arkadaşlarımla hep ya gazinoda ya bardaydık...” (51 numaralı görüşmeci, Kocaeli F Tipi Ceza İnfaz Kurumu).

Araştırmaya katılan hükümlülerin *arkadaş çevreleri* kendileriyle benzer özellikler taşımaktadır. Hükümlülerinin arkadaşlarının tamamı daha önce suç işlemiş, tutuklanmış, hüküm giymiş, kendileri gibi bağımlılık yapıcı maddeler kullanmışlardır. Hükümlülerin tamamına yakını (%95,1) yaşamlarında, her hangi bir olay karşısında *risk alabileceklerini* ifade etmişlerdir. Kapkaç suçunun da risk almayı gerektirdiği düşünüldüğünde, hükümlülerin

yaşamda da risk alma davranışı göstermeleri, bu durumla uyumlu gözükmektedir.

Hükümlülerin büyük bir çoğunluğu ön ergenlik döneminde, 12-13 yaşlarında suç ile tanışmış, yaklaşık olarak 16 yaşlarına doğru ise yakalanarak ilk cezaevi deneyimlerini yaşamışlardır. Çocukluklarından itibaren defalarca suç işleyen hükümlülerin, suç davranışının süregelenleştiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Hükümlüler ve aileleri büyük kentlere, ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Karadeniz Bölgesinden göç etmişlerdir. Hükümlüler, doğrudan ya da dolaylı olarak yaşadıkları göç deneyiminden yoğun olarak etkilenmişlerdir. Kente tutunma çabası içerisinde, hükümlüler ve aileleri tarafından, kırsal alanda bireysel ve toplumsal güç olarak görülen faktörler ortadan kalkmıştır.

Güçlü olmak adına kabul edilen değerler arasında, hangi yolla olursa olsun zengin olmak yer almaktadır. Zengin olma hayali, hükümlülerin içinde yaşadıkları toplumsal kesimlerde, kabul edilen bir değer ve ulaşılmak istenen bir hedef haline gelmiştir. Anomi kuramında da belirtildiği gibi toplumda, genel olarak kabul gören zengin yaşamlara ulaşma hedefini, yasal yollar ile gerçekleştirme olanağı bulamayan hükümlülerin, yasadışı yollara başvurarak toplumsal amaçlara ulaşmayı arzuladıkları ortaya çıkmıştır. Hükümlüler, günün birinde “gayrimeşru alemin kralı” olma hayali ile toplumsal hedeflere ulaşmak istemektedirler.

Her kentte, suç ve diğer sapma davranışlar açısından, farklı düzeylerde riskli mahalle ve semtler bulunmaktadır. Araştırma kapsamında yer alan hükümlüler de riskli olarak kabul edilebilecek semtlerde yaşamaktadırlar. Bu semtler aynı zamanda Burgess (1974)'in Sosyal Düzensizlik Kuramında belirtilen geçiş bölgesi özelliği göstermektedir. Bu kuramla da açıklanabilecek araştırma verileri doğ-

rultusunda hükümlülerin neredeyse tamamının, düşük sosyo ekonomik düzey semtlerde yaşamaları nedeniyle toplumsal dışlanmışlık duygusu içinde oldukları görülmektedir. Daha çok yüksek suç aktivitesinin bulunduğu semtlerde yaşayan hükümlülerin, dışlanmışlıklarına yönelik yüksek farkındalık düzeyinde olduğu görülmüştür.

Hükümlüler, çocukluk dönemlerinde, aile üyeleri tarafından, çok boyutlu bir istismar yaşamışlardır. Bir aile içi disiplin yöntemi olarak kabul gören davranışlar, hükümlülerin, zaman içerisinde evden uzaklaşmalarında etkili olmuştur.

Hükümlülerin evden uzaklaşmalarına neden olan bir diğer faktörün ise aile içerisinde yaşana boşanma ve ölüm olayları olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar, çocukların suça yönelmelerinde etkili olan pek çok araştırma verileri ile benzerlik göstermektedir.

Hükümlülerin yaşadıkları bölgelerde, çocuklara yönelik serbest zaman değerlendirici hiçbir aktivitenin olmaması, çocukların yaşamında sokağın ağırlığını artırmıştır. Sokağa yönelmede arkadaş etkisi önemlidir. Eğitimden uzaklaşarak sokağa yönelen çocukları çeşitli iş kollarında çalışmaya yönlendiren aileler, bu yolla çocukları sokağın olumsuz etkilerinden koruyabileceklerini düşünmüşlerdir.

Hükümlüler, çocukluk dönemlerinde, düşük akademik başarı, okula ilişkin motivasyon kaybı, aile içerisinde yaşanan olumsuzluklar ve okul içi ve dışındaki arkadaşlarının olumsuz etkisi gibi nedenlerle okuldan uzaklaşmışlardır.

Okula uyumda yaşanan sorunlar, çevredeki arkadaş grubunun olumsuz etkisi ve toplumsal hedeflere ulaşmadaki imkansızlığın farkedilmesi ile hükümlülerin, çocukluk dönemlerinde, Anomi Kuramında da vurgulanan gerilimi azalmak için bir seçim yapmaya yönelmelerine neden olmuştur (Merton, 1957:135-137; Korkmaz ve Kocadaş, 2006:138-139).

Ailelerinden kaçarak büyük kente gelen hükümlüler, kente tutunmak amacıyla çok kısa bir süre içerisinde suça yönelmişlerdir. Kaçarak büyük kentlere gelen çocukları tespit etme ve suça yönelmelerini engelleyici hizmetlerin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Hükümlüler, çocukluk dönemlerinde yöneldikleri suç davranışını bir tür oyun olarak algılamışlardır. Bu durum çocuğun davranışının, kendi çevresinde olumlu yönde pekiştirilmesine ve kalıcı hale gelmesine neden olmuştur.

Çocukların 18 yaşına kadar işledikleri suçlar (hırsızlık vb.) nedeniyle tutuklevlerinde/ cezaevlerinde tutulmaları, suç davranışının pekiştirilmesine ve yeni suç türlerinin öğrenilmesine neden olmuştur.

Hükümlülerin tamamı bağımlılık yapıcı maddelerden en az birini kullanmaktadır.

ÖNERİLER

Bu araştırma ile kapkaç suçundan hüküm giyen hükümlülerin sosyo-demografik özellikleri ve sapsma davranışlarla ilişkileri incelenmiştir. Yetişkin hükümlülerle yapılan görüşmelerle, kapkaç suçunun, yaşamlarının hangi döneminde işlendiği, önceki ve sonraki suç deneyimleri tartışılmıştır. Hükümlülerin çocukluk dönemlerinden bu güne kadar geçirdikleri süreçlere ilişkin öneriler aşağıda yer almıştır:

Büyük kentlere yaşanan iç göçün nedenleri ve göç edenlerin sosyal hizmet ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla araştırmalar yapılmalıdır.

Toplumda, zengin olmayı her türlü değer üzerine çıkararak anlayışın yerine, daha insancıl değerlerin yerleşmesi amacıyla, eğitim ve medya aracılığıyla, toplumsal bilinci ve değer sistemini yeniden inşa edecek etkinliklere ağırlık verilmelidir.

Kente göçle gelen birey ve ailelerine yönelik kente uyum sürecini başarıyla tamamlayabilmeleri

amacıyla çeşitli danışmanlık ve sosyal destek hizmetleri geliştirilmelidir.

Her kentin sosyal riskler haritası çıkartılarak, örneğin İstanbul Tarlabaşı, Esenler, Fatih, İzmir Yeşilyurt, Ankara Altındağ gibi bölgelerde sosyal hizmet kurumlarının sayısı artırılmalı, niteliği yükseltilmelidir.

Kentlerde semtlerin gelişmişlik farklılıkları ortadan kaldırılmalıdır.

Çocukların aile içerisinde doğru disiplin yöntemleri kullanılarak yetiştirilmelerini sağlamak amacıyla her mahallede, özellikle çöküntü bölgelerinde "aile danışma merkezleri, toplum merkezleri" türünden birimler kurulmalıdır. Bu birimlerde ailelere, toplum kaynaklarına ulaşma, aile içi iletişim kanallarını doğru kullanma gibi konularda danışmanlık yapılmalıdır.

Boşanma ya da ölüm olaylarının yaşandığı, risk altındaki ailelerin tespit edilmesi ve bu ailelere gereksinim duydukları sosyal hizmetlerin götürülmesi gerekmektedir.

Kentin dezavantajlı bölgelerinde yaşayan halkın eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere ücretsiz ve kolayca ulaşabilme olanakları sağlanmalıdır.

Yoksulluğun yoğun olarak bölgelerde yaşayan çocuklara yönelik serbest zaman faaliyetleri geliştirilmelidir.

Okullarda rehberlik hizmetleri artırılmalı ve okuldan kaçan, düşük akademik başarı gösteren, akranlarıyla zayıf ilişkiler kuran çocuklar, tespit edilmeli ve bu çocuklar ve ailelerine yönelik sosyal hizmet müdahaleleri oluşturulmalıdır.

Ailesinden kaçarak büyük kente gelmeye çalışan çocukları engellemek amacıyla yaşadıkları illerde ve büyük kentlerde bulunan otobüs terminaleri ve tren garlarında "çocuk tespit" birimleri oluşturulmalıdır. Bu birimlerde çalışacak sosyal hizmet uzmanları, ailesinden kaçan çocukların tespiti, çocukların aileye döndürülmesi, ilgili sosyal hizmet birimiyle iletişime geçme gibi koruyucu ve önleyici hizmetler sunulmalıdır. Her semtte kurulacak çocuk ve gençlik merkezleri ya da toplum merkezlerinde, çocuğun kaçma davranışını önlemeye yönelik hizmetler geliştirmelidir.

Suçta yönelen çocuklar için, yaş dönemi özelliklerini de dikkate alan, özel rehabilitasyon hizmetleri geliştirilmelidir.

Mahkemelerden tedbir kararıyla ya da başka sebeplerle serbest bırakılan çocuklar ve ailelerine uzun süreli sosyal hizmet programları sağlanmalıdır.

18 yaşından küçüklerin işledikleri suçlara karşılık özgürlüklerinin kısıtlanması, ilk akla seçenek olmamalıdır. Suçta yönelmiş çocuklar için daha çok denetimli serbestlik ve yardım hizmetleri tercih edilmelidir.

Çocuğun suç davranışından uzaklaşması, doğru davranış kalıplarını öğrenmesi, madde bağımlılığından kurtulması amacıyla uzun süreli bir treatment modeli geliştirilmelidir.

Topluma yönelik, medya ile işbirliği içerisinde, kapkaç mağduru olmayı engelleyecek bilgilendirme programları yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKSOY, A. (2007). Tutuklu ve hükümlü ergenlerle Türkiye’de yapılan çalışmaların gözden geçirilmesi, Kültegin Ögel(Ed), *Riskli davranışlar gösteren çocuk ve ergenler: alanda çalışanlar için bilgiler*, İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği:331-344.
- BARNES, G.M. ve diğerleri (1994). Family influence on alcohol abuse and other problem behavior among black and white adolescents in a general population sample, *Journal of Research on Adolescence*, 4, 183-201
- BIYIKLI, H. (2005). Yanlış kullanılan suç sözcükleri, Müessir Fiil-Darb, yağma-gasp. 10 Ekim 2006 da alınmıştır, web üzerinde <http://www.caginpolicisi.com.tr/8/9-10.htm>
- BURGESS, E. (1974). *The Chicago area project*, The Basic Writings of Ernest W. Burgess, ed. By. Bogue, Donalt J. Chicago: University of Chicago Press.
- CRESWELL, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approach*. Thousand Oaks, California: Sage Publications. Second edition.
- DELİKARA, İ. (2002). Ergenlerin akran ilişkileri ile suç kabul edilen davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. Ankara: 1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, 147.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi, (2006). 2006 yılı asayiş olayları. 10 Ocak 2007’de alınmıştır, web üzerinde http://www.egm.gov.tr/akkm/akkm_web/asayis.htm
- Emniyet Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi, (2007). 2005-2006 yılı asayiş olayları.5 Mayıs 2007’de alınmıştır, web üzerinde http://www.egm.gov.tr/akkm/akkm_web/asayis.htm
- Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları (2004), *Kapkaç olaylarına analitik bakış*, Mustafa Gülcü(Ed), Ankara
- Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları (2004), *Suç ve suçlu profili (3-4)*, Ed:Mustafa Gülcü, Ankara
- ERKAN, R. (2002). *Kentleşme ve sosyal değişme*. Ankara: Bilim Adamı Yayınları.
- FARRINGTON, D. P. (2004) Understanding and preventing youth crime,. John Muncie, Gordon Hughes, Eugene McLaughlin (Eds), *Youth Justice: Critical Readings*, London: Sage Publications:425-430.
- GÜLTEKİN AKDUMAN, G. (2007) Suça karışan 12-15 yaş grubundaki çocuklarda akran istismarı ve kendilik algısının karşılaştırılması olarak incelenmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi (Çocuk Gelişimi ve Eğitimi) Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KAPLAN, H.B., STEVEN, M.S. and ROBBINS, C. (1982) Application of a general theory of deviant behavior: self-deroation and adolescent drug use, *Journal of Health and Social Behavior*, 23, 274-294.
- KARATAŞ, K. (1987) Gecekondu ailelerinin kentle bütünleşmelerini engelleyen nedenler ve ortaya çıkan toplumsal sorunlar: Korunmaya muhtaç çocuk sorunu nedeniyle Ankara Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne başvuran gecekondu aileleri üzerine bir araştırma, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KAVGACI, H. İ. ve BAYRAM E. (1998). Sosyolojik açıdan çocuk ihmali, suiistimali ve suçluluğu, *Polis Dergisi*, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayını, 4(149).
- KORKMAZ, A. ve KOCADAŞ, B. (2006) *Toplumsal Sapma: Sapmanın Teorik Temelleri*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- MUNCIE, J. , HUGHES, G. , and MCLAUGHLIN, E. (2002). *Youth justice: critical readings*, London: Sage Publication.

- ÖGEL, K. (2007). "Risk" kavramının tanımı, Kültegin Ögel (Ed), *Riskli Davranış Gösteren Çocuk ve Ergenler: Alanda Çalışanlar İçin Bilgiler*, (ss:13-25), İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği Yayını.
- ÖNTAŞ CANKURTARAN, Ö. (2004). Çocuk hakları ve sosyal hizmetin güçlendirme yaklaşımı açısından suça yönelen çocuk polis ilişkisi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- RUTTER, M., GILLER, H., HAGELL, A., (1998). *Antisocial Behavior By Young People*, Cambridge University Press.
- SEYDLIZT, R. ve JENKINS, P. (1998) "The influence of families, friends, schools and community on delinquent behavior", *Delinquent Violent Youth Theory and Interventions*, 53-97.
- SEYHAN, K. ve BAHAR, H.İ. (2006). *Çocuk Suçluluğu, Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu*, Ed.: Şule Erçetin, Ankara: Hegem Yayınları.
- SÜREL, A. (2007). Kişisel Görüşme (15. 03. 2007 tarihli görüşme), (Emniyet Genel Müdürlüğü)
- TASHAKKORI, A. ve Teddlie, C.(1998). *Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches*, Applied Social Research Methods Series, Sage Publications, London.
- TENNYSON, R.A. (1967). Family Structure and Delinquent Behavior, Malcolm W. Klein (Ed), *Juvenile gangs in context: theory, research and action*, Prentice-Hall.
- THOMAS, M. and PIERSON, J. (1999). *Dictionary of social work*. London: Colins Educational,.
- THOMPSON, K. (1998). *Moral Panics*. Florance: Routledge
- Türkiye İstatistik Kurumu, Yoksulluk Araştırması, 2002.
- ULUĞTEKİN, S. (1985). Suçlu çocuklara ilişkin ıslah sisteminde kurumsal bakım ve çağdaş tretman modelleri. *Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 4(2-3).
- ULUĞTEKİN, S. (1991). *Hükümlü çocuk ve yeniden toplumsallaşma*, Ankara.
- ULUĞTEKİN, S. (1994). *Çocuk mahkemeleri ve sosyal inceleme raporları*, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- ÜMİT, E. (2007). *Mekandan imkana: Çocuk suçluluğunun habitusu, Ceza Ehliyet İlişkisi*, Ankara: Ankara Barosu Yayınları.
- YAVUZER, H. (1998). *Çocuk ve suç*, 9. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Evde Yaşayan Yaşlıların Huzurevinde Yaşamaya İlişkin Görüşleri

- Doç. Dr. Fatma ARPACI*
- Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY*

Öz

Bu araştırma evde yaşayan yaşlıların huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi amacı ile Ankara'da evde yaşayan 400 yaşlı üzerinde yürütülmüştür. Çalışmanın yapıldığı sırada bugüne kadar bir huzurevini ziyaret etmeyen yaşlılar % 78.2 oranındadır. Yaşlıların % 34.0'ü huzurevi ücreti pahalı gelmezse huzurevinde yaşamayı düşünmektedir. Yaşlıların sağlık durumlarına göre hareket güçlüğü ($F=5.342$, $p<0.01$) olduğunda huzurevinde yaşamayı düşünmesi eğitim durumundan etkilenmektedir. Yaşlıların idrar inkontinansı ($F=3.998$, $p<0.01$) ve fekal inkontinansı ($F=3.997$, $p<0.01$) olduğunda huzurevinde yaşamayı düşünmesi yaşa bağlı olarak anlamlı çıkmaktadır. Anlamlı farklılık 65 ve daha küçük yaştakilerle 81 ve daha büyük yaştaki yaşlılar arasındadır. Yaşlıların sosyal durumlarına göre eğitim düzeyi yükseldikçe huzurevinde yaşamayı düşünmelerinin arttığı belirlenmiştir ($p<0.01$). Yaşın etkisi incelendiğinde ise, yaşlıların bakacak yakını olmadığına huzurevinde yaşamayı düşünmesi ($F=2.761$, $p<0.05$) önemli bulunmuştur. "Ailem beni istemediğinde" ($t= 3.03$, $p<0.01$) ve "kendimi tek başıma hissettiğim zaman" ($t= -2.27$, $p<0.05$) ifadeleri çocuk sahibi olma durumuna göre farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, huzurevi, huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşler.

Abstract

Opinions of the Elderly Living at Home on Living at Nursing Homes

This research was carried out to study the opinions of the elderly living at home on living at nursing homes over 400 elderly in the city of Ankara. The rate of the elderly who had not visited to a nursing home up to the time when the current study was conducted was 78.2%. 34.0% of the elderly thought that they would be able to live at nursing homes provided that it was inexpensive. According to the health status of elderly, the fact that he thinks to live in the nursing home in the case of movement difficulties ($F = 5342$, $p < 0.01$) is affected by the status of education. When the urinary incontinence ($F = 3998$, $p < 0.01$) and fecal incontinence ($F = 3997$, $p < 0.01$) of elderly were the case, thinking in the nursing home was regarded as significant depending on age. Significant differences were at the ages of 65 years of age and younger and at the age of 81 and older among the elderly. It was found that as the level of education of the elderly increased depending on their social status, the number of those thinking to live at a living home increased ($p < 0.01$). When the effects of age were examined, the fact that the elderly thought to live in a nursing home ($F = 2761$, $p < 0.05$) was found significant. The expressions of "When my family does not want me" ($t = 3.03$, $p < 0.01$) and "when I feel alone" ($t = -2.27$, $p < 0.05$) varied according to the state of having children.

Key Words: Elderly, nursing home, opinions on living at a nursing home.

(*) Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, Aile Ekonomisi ve Beslenme Eğitimi Bölümü, Aile Ekonomisi Eğitimi Anabilim Dalı.

GİRİŞ

Günümüzde ülkemizde yaşlı nüfus, toplam nüfus içinde hala küçük bir dilimi oluşturmaktadır. Yarınlarda yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 10 düzeyini geçebilecektir. Yaşlıları koruduğu varsayılan geniş aile, toplumumuzdan artık silinerek, yerini çekirdek aileye bırakmaktadır. Çocuklarını yetiştirmiş anne-babadan oluşan küçük ailede, eşlerden birinin ölümü sonucu sağ kalanın, çocuklarından birinin ailesine eklenmesi genellikle yeni sorunlar doğurmaktadır. Çocuklar, yaşamları boyunca rol model ve arkadaş olarak gördükleri anne-babadan birine bakamamaktan dolayı yıpranmaktadır. Bu sorunları çözmenin yolu öncelikle yaşlılara yönelik çağdaş sosyal refah kurumlarının geliştirilmesidir. Bu bağlamda yaşlıların sorunu ailesiz, kimsesiz, terk edilmiş kimselerle sınırlı değil; değişen aile yapısı, barınma olanakları, kentsel yaşam ve çalışma yaşamının oluşturduğu yeni bir biçim almaktadır. Sorunu geleneksel dayanışma bağları ile değil yeni refah kurumları ve bunların kuralları ile çözmek gereklidir. Özellikle iş olanakları nedeniyle kente göçün yoğun olduğu illerde yaşlılar kırsal alanda önemli bir sorun haline gelmiştir. Uygun olmayan yaşama koşulları, alt yapı ve içme suyu olanakları, yoksulluk, kimsesizlik, sağlık hizmetlerinin sunumunda ve erişiminde yetersizlik gibi pek çok sorunla yüz yüzedir (Çetin ve Çakır, 2005:340; Kalınkara, 2009:168).

Yaşlıların nerede yaşayacağı konusunda aile üyelerinin tutumlarının oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu iyi bilinmektedir (Lam vd., 1996:10). Yaşlı barınması için ilk hedef yaşlıların alışık olduğu çevrede ve kendi evinde yaşamını devam ettirmesidir. Ev insanların yaşamında önemlidir ve sosyal yönü olan bir mekândır, sosyal temasın önde gelen merkezidir. Bu sosyal temas merkezinin işlevini hiçbir başka ortam yerine getiremez. Evinde insan kendi efendisidir, ne istiyorsa onu yapabilir. Her ne kadar şimdiye kadar geleneksel olarak yaşlı bakı-

mını çocuklar ve yakınlar üstlenmişse de metropol alanlarında ve büyük kentlerde artık bu mümkün olamamaktadır. Yaşlıların sağlığı bozuldukça ve hareketliliği azaldıkça ihtiyacına daha uygun bir yaşama mekânı sağlama konusu gündeme gelir. Yaşlıların barınma sorununa bir diğer çözüm alternatifi ise, yaşlıların kurumsal yapılarda desteklenmesi, hizmet verilmesi ve bakılmasıdır. Bu kurumsal yapılar huzurevleri, bakımevleri ve hastanelerdir. Bu tür kurumsal yapılarda, yaşlıların yaşam akışı belirli ölçü ve düzeylerde bir kuruma bağımlı ve bazı kuralları olan bir toplumsal yaşantı içerisinde devam etmek zorundadır (Koşar, 1996:100-101; Pakdil, 2001:42-43; Türel, 2009:278).

Geleneksel Türk aile yapısında yaşlıların aile içindeki otoriter yapısı, ev içindeki statüsü ve yaşlı bireye diğer aile üyelerinin ve toplumun bakış açısı yaşlıların kurumsal bir yapıya gidişini bir çeşit "felaket" olarak sunmaktadır. Türkiye'de son yıllara kadar kurumsal bir yapıda yaşamını devam ettirme durumundaki yaşlıların ailesi tarafından sahip çıkılmadığı, o yaşlıların terk edilmiş, yalnız ve mutsuz olacağı adeta bir ön kabuldür. Ancak bilgi toplumuna ayak uydurmaya çalışan Türk aile yapısı büyük aileler olmayı kırsal alanlarda dahi terk ederek son on yıllarda çekirdek aileye dönüşmüştür. Hatta çekirdek aile de hızlı yaşam temposu, ekonomik koşullar, para-zaman-eşya üretim/tüketim alışkanlıklarının değişmesi ile ferdiyete görünümündedir. Bireyin ailenin önünde yer almaya başladığı bu yeni Türk aile yapısında yaşlılar babadan oğla geçen aile içi iktidarı ve gücü bırakmakta zorlanmakla beraber, yeni koşullara ayak uydurmakta ve kurumsal yapıları tercih etmektedir (Alkan Bala vd., 2005:59).

Yaşlı kurumları ülkemizde halen bir yardım kapsamında ele alınmaktadır. Devlete bağlı huzurevi olarak nitelenen kurumların çoğu, kente ulaşım bağlantısı zayıf, bağış arsalar üzerinde kurulmuş, paylaşımlı odalardan oluşan tek tip binalardır. Özel

sektöre ve bazı vakıflara ait nitelikli kurumlar da sadece kaliteli mekân ve yemek sunmaktadır. Buraya gelen yaşlılar ev ortamından uzak bir sürü kurallara uyum sağlamak zorunda kalmaktadırlar (Türel, 2001:32; Türel, 2009:280). Yaşlı bakımevleri ve hastanelerin de sadece büyük kentlerde bulunması, buralardan yararlanmak isteyen yaşlıların, buldukları çevreden ve arkadaşlarından uzaklaşmak zorunda kalmaları olumsuz olmaktadır. Ayrıca yaşlılar alıştıkları yaşam tarzından, hastane veya karavan tipi bir tek oda yaşamına geçmek istememektedirler (Türel, 2009:280).

Huzurevi yaşının yıllardır alışık olduğu aile ortamından sonra, günlük yaşamını sürdürdüğü bir kurumsal oluşumdur ve bu kurum, yaşının sosyal yaşamının da büyük bir kısmını oluşturur (Arpacı, 2005:117). Huzurevleri yaşlıların neredeyse tüm günlük ihtiyaçlarının karşılandığı ve onların evleri olan yaşam mekânlarıdır. Genelde, huzurevi kavramı, batı ülkeleri ve ülkemizde çok benzer anlamlar taşımakta ve bu kurumlarda yaşının tüm gereksinimleri, kendine bakımı, oda temizliği, yemeği, vb. ihtiyaçları yanında, sosyal-rekreasyonel, sağlık (kontrolü) ve tedavi gibi tüm olanaklar sağlanmaktadır. Bu bağlamda huzurevi pek çok zaman, bir yaşının son durağı, son “evi” konumundadır (Pakdil, 2001:43). Bununla birlikte burasının başkaları tarafından sevk ve idare edilmesi ve burada uyulması gereken bazı kuralların ve kısıtlamaların bulunması yaşının daha önceki yaşantısı ile çelişkilidir. Huzurevinde, bireyler açısından fiziksel ve sosyal çevreye daha fazla bağımlılık ve uyum söz konusudur. Bireylerin alışkanlıkları, yaşam biçimleri, tercihleri ve mekân kullanım şekilleri vb. birçok husus burada belirli ölçülerde standartlaştırılmak durumundadır. Huzurevinin “ev” gibi olması istenir. Ancak yaşayan sayısı, sosyal yapısının heterojenliği, kurumun ekonomik koşulları, tesisin fiziksel büyüklüğü dolayısıyla bu amaca ulaşmak pek de kolay olmamaktadır (Pakdil, 2001:44).

YÖNTEM

Bu çalışma evde yaşayan yaşlıların huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi amacı ile planlanmıştır. Ankara’da evde yaşayan yaşlılardan tesadüfî olarak belirlenen 400 yaşlı birey araştırmaya alınmıştır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde anket formu kullanılmıştır. Anket formu konu ile ilgili kaynaklardan yararlanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır (Lam vd., 1996; Kwok vd., 1998). Elde edilen veriler SPSS 13.0 (for Windows) paket yazılımından yararlanılarak analiz edilmiştir. Araştırmaya alınan yaşlılara ilişkin demografik özelliklerin mutlak ve yüzde değerlerini gösteren tabloları oluşturulmuştur. Daha sonra yaşlıların huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesinde yaşının eğitim durumunun ve yaş durumunun etkisi varyans analizi (One-Way ANOVA) ile araştırılmıştır. Değişkenler arasındaki anlamlı farklılık 0.05 ya da 0.01 düzeyinde yorumlanmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarının anlamlı çıktığı durumlarda, farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe Testi uygulanmıştır. Yaşlıların huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesinde yaşının cinsiyeti, çocuk sahibi olma ve sosyal güvencesi olma durumunun etkisi ise t testi ile araştırılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Yaşlılara İlişkin Demografik Özellikler

Araştırma kapsamına alınan yaşlıların % 39.0’u 65 yaşında ya da daha küçük yaştaadır. Yaşlıların % 22.0’si 66-70, % 16.3’ü 71-75, % 12.7’si 76-80 ve % 10.0’u da 81 yaşında ya da daha büyük yaştaadır. Kadın yaşlıların oranı % 49.7 olup, geriye kalanlar (% 50.3) erkektir. Yaşlıların % 45.0’i okuryazar ya da ilkökul mezunu ve % 10.0’u yüksekökul mezunudur. Yaşlıların % 59.8’i evli olup, evli yaşlıların % 18.8’i 35 yıl ve daha kısa süreden beri evlidir, % 35.2’si ise 45 yıl ve daha uzun süreden beri evlidir.

Büyük çoğunluğu (% 92.3) çocuk sahibi olan yaşlıların, % 51.0'i eşi ile birlikte ve % 20.0'si de oğlu ve

gelini ile birlikte yaşamaktadır. Yaşlıların % 75.5'i kendi evinde yaşamaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Yaşlılara İlişkin Demografik Özellikler

Yaş			Evlilik süresi		
	Sayı	%		Sayı	%
- 65	156	39.0	- 35	45	18.8
66-70	88	22.0	36-40	52	21.8
71-75	65	16.3	41-45	58	24.2
76-80	51	12.7	46-50	43	18.0
81 +	40	10.0	51 +	41	17.2
	400	100.0		239	100.0
Cinsiyet			Çocuk sahibi olma durumu		
Kadın	199	49.7	Var	369	92.3
Erkek	201	50.3	Yok	31	7.7
Eğitim durumu			Birlikte yaşadığı kişi		
Okuryazar değil	104	26.0	Yalnız	62	15.5
Okuryazar / ilkokul	180	45.0	Eşiyle	104	51.0
Orta dereceli okul	76	19.0	Eşi ve çocukları ile	25	6.3
Yüksek okul	40	10.0	Oğlu ve gelini ile	80	20.0
			Kızı ve damadı ile	22	5.5
			Kardeş vb. yakını ile	6	1.7
Medeni durumu			Yaşadığı yer		
Evlili	239	59.8	Kendi evi	302	75.5
Bekâr	9	2.2	Kira	52	13.0
Dul	138	34.5	Kira ödemedemeden bir	46	11.5
Ayrı yaşıyor	14	3.5	yakınının evi		
TOPLAM	400	100.0	TOPLAM	400	100.0

Tablo 2'de görüldüğü gibi sosyal güvencesi olmayan yaşlılar % 16.0 oranında olup, % 84.0'ünün sosyal güvencesi vardır. Yaşlıların % 70.5'i fiziksel faaliyetlerini kendisi yapmakta, % 26.5'i fiziksel faaliyetleri için yardım almakta, % 3.0'ü ise hiç yapmamaktadır. Sağlık sorunu olan yaşlılar % 70.3 oranındadır. Yaşlıların % 54.3'ünün diyeti vardır. Yaşlılıkta ortaya çıkan yetersizlikler çoğu zaman

hastalıklara da neden olmaktadır. Evde ya da kurumda yaşasın pek çok yaşlıda sağlık sorunu görülmektedir. Ersoy vd. (2005)'de huzurevinde yaşayan yaşlıların % 85.3'ünün herhangi bir sağlık sorunu ve % 56.4'ünün de diyeti olduğunu, ancak yaşlıların çoğunluğunun huzurevinde sağlık bakımı ve diyet gereksinimlerinin karşılandığını saptamışlardır.

Tablo 2. Yaşlıların Sosyal Güvencesi Olma, Fiziksel Faaliyet, Sağlık Sorunu Olma ve Diyet Durumu

Sosyal güvencesi olma durumu			Sağlık sorunu olma durumu		
	Sayı	%		Sayı	%
Var	336	84.0	Var	281	70.3
Yok	64	16.0	Yok	119	29.7
Fiziksel faaliyet durumu			Diyet durumu		
Bağımsız	282	70.5	Var	217	54.3
Yardım alıyor	106	26.5	Yok	183	45.7
Hiç yapamıyor	12	3.0			
TOPLAM	400	100.0	TOPLAM	400	100.0

Araştırmanın yapıldığı sırada bugüne kadar bir huzurevini ziyaret eden yaşlılar % 21.8 oranında olup, yaşlıların çoğunluğu (% 78.2) bugüne kadar bir huzurevini ziyaret etmemiştir. Diğer deyişle hiç huzurevi görmemiştir. Yaşlıların % 44.5'i bugüne kadar bir huzurevini ziyaret etmeyi düşünmüştür, % 55.5'i ise bir huzurevini ziyaret etmeyi düşün-

memiştir. Yaşlıların % 34.0'ü huzurevi ücreti pahalı gelmezse huzurevinde yaşamayı düşünebileceğini ifade ederken, % 66.0'sı düşünmeyeceğini ifade etmiştir (Tablo 3). Kwok vd.'ne (1998) göre de yaşlıların çoğunluğu bu güne kadar bir huzurevini ziyaret etmemelerine rağmen ¼'ü huzurevini ziyaret etmeyi düşünebileceklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 3. Yaşlıların Bugüne Kadar Bir Huzurevini Ziyaret Etme, Ziyaret Etmeyi Düşünme ve Huzurevi Ücreti Pahalı Gelmezse Huzurevinde Yaşamayı Düşünme Durumları

Yaşlıların bugüne kadar bir huzurevini ziyaret etme durumları	Sayı	%
Ziyaret etti	87	21.8
Ziyaret etmedi	313	78.2
Yaşlıların bugüne kadar bir huzurevini ziyaret etmeyi düşünme durumları		
Ziyaret etmeyi düşündü	178	44.5
Ziyaret etmeyi düşünmedi	222	55.5
Huzurevi ücreti pahalı gelmezse huzurevinde yaşamayı düşünme durumları		
Huzurevinde yaşamayı düşündü	136	34.0
Huzurevinde yaşamayı düşünmedi	264	66.0
TOPLAM	400	100.0

Yaşlıların huzurevinde Yaşamaya İlişkin Görüşleri

Yaşlıların sağlık durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri

Yaşlıların sağlık durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri incelendiğinde; % 51.8'inin hareket güçlüğü olduğunda, % 79.5'inin idrar inkontinansı olduğunda (idrarını tutamadığın-

da) ve % 78.5'inin fekal inkontinansı olduğunda (gaitasını tutamadığında) huzurevinde yaşamayı düşündüğü görülmektedir. Yaşlıların % 80.0'i sık sık düşüp kolunu bacağını kırma durumu olduğunda, % 73.8'i sık sık hastalanıp hastaneye gitme gerektiğinde ve % 65.3'ü de zihinsel karışıklığı olduğunda huzurevinde yaşamayı düşünebileceğini ifade etmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Yaşlıların Sağlık Durumlarına Göre Huzurevinde Yaşamaya İlişkin Görüşleri

Yaşlıların sağlık durumları	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Hareket güçlüğü olduğunda	207	51.8	193	48.2
İdrar inkontinansı olduğunda	318	79.5	82	20.5
Fekal inkontinansı olduğunda	314	78.5	86	21.5
Sık sık düşüp kolunu bacağını kırma durumu olduğunda	320	80.0	80	20.0
Sık sık hastalanıp hastaneye gitme gerektiğinde	295	73.8	105	26.2
Zihinsel karışıklığı olduğunda	261	65.3	139	34.7

Tablo 5. Yaşlıların Sağlık Durumlarına Göre Huzurevinde Yaşamaya İlişkin Görüşlerine Eğitim Durumunun Etkisi

Yaşlıların sağlık durumları	Kareler toplamı	Kareler ortalaması	F	p	Scheffe
Hareket güçlüğü olduğunda	3.885	1.295	5.342	0.001**	1-2,1-3
İdrar inkontinansı olduğunda	1.371	0.457	2.836	0.038*	
Fekal inkontinansı olduğunda	1.489	0.496	2.977	0.031*	1-2
Sık sık düşüp kolunu bacağını kırma durumu olduğunda	1.029	0.343	2.158	0.093	
Sık sık hastalanıp hastaneye gitme gerektiğinde	0.294	0.098	0.504	0.680	
Zihinsel karışıklığı olduğunda	0.065	0.022	0.095	0.963	

**p<0.01 *p<0.05 Sd = 3

1: Okuryazar değil

2: Okuryazar/İlkokul

3: Orta dereceli okul

4:Yüksekokul

Kwok vd. (1998) Hong Kong'da yaşlıların aile desteği olduğu sürece ve fiziksel hastalıkları ortaya çıkmadığı sürece huzurevinde yaşamayı düşünmediklerini saptamışlardır. İçli (2009) huzurevi düşüncesinin yaşlıları huzursuz ettiğini, huzurevinde yaşama düşüncesine sıcak bakmadıklarını, yaşlıların elden ayaktan düşüp, çok mecbur kalmadıkça huzurevinde yaşamayı düşünmediklerini ifade etmektedir. Birey hangi yaşta olursa olsun, evim diyebileceği bir mekâna gereksinimi vardır. Yaşadığı mekâna ve çevreye ait olmak ister. Huzurevlerinde yapılan mülakatlarda tek kişilik odada yaşayanlar, odalarına evim demekte ve kurum arkadaşlarını oda yerine evine davet etme deyişi kullanmaktadır (Türel 2001).

Yaşlıların sağlık durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri üzerinde eğitim durumunun etkisi incelendiğinde; yaşlının hareket güçlüğü olduğunda huzurevinde yaşamayı düşünmesi ($F=5.342$, $p<0.01$) ifadesi ile eğitim durumu arasında ilişki görülmektedir. Yaşlının hareket güçlüğü olduğunda huzurevinde yaşamayı düşünmesinde hem okuryazar olmayanlarla okuryazar ya da ilkökul mezunu yaşlılar, hem de okuryazar olmayanlarla orta dereceli okul mezunları arasında ilişki vardır. Yaşlının idrar inkontinansı olduğunda huzurevinde yaşamayı düşünmesi ($F=2.836$, $p<0.05$) de istatistiksel olarak önemli bulunmuştur. Ancak gruplar arasında farklılık bulunmamıştır. Yaşlının fekal inkontinansı olduğunda huzurevinde yaşamayı düşünmesi ($F=2.977$, $p<0.05$) eğitim durumundan etkilenmektedir. Buna göre okuryazar olmayanlarla okuryazar ya da ilkökul mezunları diğerlerine göre daha bu sorunu yaşadığında huzurevinde yaşamayı düşünmektedirler. Diğer ifadelerde gruplar arasında farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$).

Yaşlıların sağlık durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri üzerinde yaşın etkisi incelendiğinde ise, yaşlının idrar inkontinansı ol-

duğunda ($F=3.998$, $p<0.01$) ve fekal inkontinansı olduğunda ($F=3.997$, $p<0.01$) huzurevinde yaşamayı düşünmesi anlamlı çıkmaktadır. Anlamlı farklılık 65 ve daha küçük yaştaki yaşlılarla 81 ve daha büyük yaştaki yaşlılar arasındadır. Yaşlıların sağlık durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri yaşlının cinsiyeti, çocuk sahibi olma ve sosyal güvencesi olma durumuna göre t testi ile incelenmiştir. Ancak yaşlının sağlık durumuna göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri üzerinde yaşlının cinsiyeti, çocuk sahibi olma ve sosyal güvencesi olma durumunun etkisinin olmadığı bulunmuştur ($p>0.05$).

Arat ve Özcan'a göre (2005) huzurevi sakinlerinin büyük bir bölümü huzurevlerinde değil de kendi evlerinde ya da akrabalarında yaşamak istediklerini, huzurevlerinde kendilerini rahat hissetmediklerini ve huzurevlerine alışamadıklarını belirtmişlerdir. Huzurevleri, yalnız kalmış, terkedilmiş, kendine yetemeyen yaşlı insanların toplumdansoyutlandığı yerler gibi algılanmaktadır. Huzurevlerine yüklenen bu tanımlama değiştirilmelidir. İdeali, bakıma muhtaç olan yaşlı insanların aileleri tarafından bakılmaları, kimsesiz yaşlı insanlar için huzurevi benzeri kurumlar oluşturulmalıdır.

Yaşlıların sosyal durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri

Yaşlıların sosyal durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri incelendiğinde; % 51.3'ünün ailesi onu istemediğinde, % 61.0'inin bakacak yakını olmadığı ve % 53.3'ünün kendi kendine bakmadığında huzurevinde yaşamayı düşündüğü anlaşılmaktadır. Yaşlıların % 87.3'ü kendini tek başına hissettiği zaman, % 97.3'ü çevre ile iletişim sorunu yaşadığında ve % 93.8'i de sosyal faaliyetlere katılmak istediğinde huzurevinde yaşamayı düşünebileceğini ifade etmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Yaşlıların Sosyal Durumlarına Göre Huzurevinde Yaşamaya İlişkin Görüşleri

Yaşlıların sosyal durumları	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Ailem beni istemediğinde	205	51.3	195	48.7
Bakacak yakınım olmadığında	244	61.0	156	39.0
Kendi kendime bakamadığımda	213	53.3	187	46.7
Kendimi tek başıma hissettiğim zaman	349	87.3	51	12.7
Çevre ile iletişim sorunu yaşadığımda	389	97.3	11	2.7
Sosyal faaliyetlere katılmak istediğimde	375	93.8	25	6.2

Yaşlıların sosyal durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri üzerinde eğitim durumunun etkisi incelendiğinde; "ailem beni istemediğinde" ($F=7.774$, $p<0.01$) ifadesinde hem okuryazar olmayanlarla yüksek okul mezunu yaşlılar, hem de okuryazar ya da ilköğretim mezunu olanlarla yüksek okul mezunları arasında ilişki olduğu ve eğitim düzeyi yükseldikçe huzurevinde yaşamayı düşünmenin arttığı belirlenmiştir ($p<0.01$). Diğer ifadelerde ilişki saptanmamıştır (Tablo 7). Ersoy

vd. (2005) ise huzurevlerinde yaşayan yaşlıların sosyal durumlarının eğitim durumuna göre değiştiğini bulmuşlardır.

Yaşlıların sosyal durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri üzerinde yaşın etkisi incelendiğinde ise, yaşının bakacak yakını olmadığında huzurevinde yaşamayı düşünmesi ($F=2.761$, $p<0.05$) istatistiksel olarak önemli bulunmuştur. Ancak yaş grupları arasında farklılık

Tablo 7. Yaşlıların Sosyal Durumlarına Göre Huzurevinde Yaşamaya İlişkin Görüşlerine Eğitim Durumunun Etkisi

Yaşlıların sosyal durumları	Kareler toplamı	Kareler ortalaması	F	p	Scheffe
Ailem beni istemediğinde	5.524	1.841	7.724	0.000**	1-4, 2-4
Bakacak yakınım olmadığında	0.947	0.316	1.326	0.265	
Kendi kendime bakamadığımda	1.291	0.430	1.734	0.160	
Kendimi tek başıma hissettiğim zaman	0.388	0.129	1.161	0.324	
Çevre ile iletişim sorunu yaşadığımda	0.102	0.034	1.277	0.282	
Sosyal faaliyetlere katılmak istediğimde	0.187	0.062	1.064	0.364	

** $p<0.01$

Sd = 3

1: Okuryazar değil

2: Okuryazar/ilköğretim

3: Orta dereceli okul

4: Yüksek okul

bulunmamıştır. Yaşlıların sosyal durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri yaşlının cinsiyeti ve sosyal güvencesi olma durumuna göre t testi ile incelenmiştir. Ancak yaşlının sosyal durumuna göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşle-

ri üzerinde yaşlının cinsiyeti ve sosyal güvencesi olma durumunun etkisinin olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$). Ersoy vd.'ne (2005) göre de huzurevinde yaşayan yaşlıların cinsiyeti ve sosyal durumları arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Tablo 8. Yaşlıların Sosyal Durumlarına Göre Huzurevinde Yaşamaya İlişkin Görüşlerine Çocuk Sahibi Olma Durumunun Etkisi

Yaşlıların sosyal durumları	Var $\bar{X} \pm SD$	Yok $\bar{X} \pm SD$	t	p
Ailem beni istemediğinde	1.50±0.50	1.22±0.42	3.06	0.002**
Bakacak yakınım olmadığında	1.39±0.48	1.32±0.47	0.80	0.424
Kendi kendime bakamadığımda	1.45±0.49	1.58±0.50	-1.31	0.190
Kendimi tek başıma hissettiğim zaman	1.11±0.32	1.25±0.44	-2.27	0.023*
Çevre ile iletişim sorunu yaşadığımda	1.02±0.15	1.06±0.24	-1.31	0.190
Sosyal faaliyetlere katılmak istediğimde	1.05±0.23	1.12±0.34	-1.59	0.112

** $p<0.01$

* $p<0.05$

Sd = 398

Var $N=369$

Yok $N=31$

Yaşlıların sosyal durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri üzerinde çocuk sahibi olma durumunun etkisi incelendiğinde; “ailem beni istemediğinde” ($t= 3.03$, $p<0.01$) ve “kendimi tek başıma hissettiğim zaman” ($t= -2.27$, $p<0.05$) ifadeleri çocuk sahibi olma durumuna göre değişiklik göstermektedir. “Bakacak yakınım olmadığında” ifadesinde çocuk sahibi olanlar (1.39), olmayanlara göre (1.32) daha yüksek ortalama puana sahiptir. Bu durum yaşlının bakacak yakını olmadığında çocuğunun kendisine bakmasını huzurevinde yaşamaya tercih ettiğini göstermektedir. Diğer ifadelerde çocuk sahibi olma ve olmama arasında istatistiksel anlamda fark bulunmamasına karşın ortalama puanlar sosyal durumlarına göre huzu-

revinde yaşamayı düşünen yaşlıların çocuk sahibi olmayan yaşlılar olduğunu ortaya koymaktadır (Tablo 8).

Geliri kendi başına yetmeyen bir yaşlı için, çocuklarının yanına gitme ve kuruma gitmeden farklı bir seçim söz konusu olmamaktadır. Kurumlarda yatağa bağımlı yaşlılarla, dinç ve sağlıklı durumdakilere aynı tarz hizmet sunulmaktadır. Bu durumda yaşlıya, yatağı dışında özel bir mekânı olmayan, yemek, temizlik ve ısınma ile ilgili hizmetlerden öte gidemeyen bir yaşam ortamı verilmektedir. Yaşlı evlerinin tercih edilmeme, hatta “Allah düşürmesin” deyişi kullanılmasının nedeni de buradan kaynaklanmaktadır (Türel 2001).

Lam vd. (1996) sağlıklı yaşlılara kıyasla hasta yaşlıların huzurevinde yaşamasına katılımcıların % 22.7'sinin kuvvetle katıldığını ve % 57.5'inin katıldığını saptamışlardır. Yaşlıların huzurevinde yaşamalarına ilişkin tutumlarda yaşlının fiziksel ve davranışsal durumunu içeren sosyal faktörler ile çalışmaya katılan bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, yaşam deneyimi ve yaşlı bakımı konusundaki önceki deneyimlerinin önemli etkilerinin olduğunu belirlemiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Evde yaşayan yaşlıların huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi amacı ile planlanan bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; çalışmanın yapıldığı sırada bugüne kadar bir huzurevini ziyaret eden yaşlılar az olup, yaşlıların çoğunluğu bugüne kadar bir huzurevini ziyaret etmemiştir, diğer deyişle hiç huzurevi görmemiştir. Yaşlıların ancak yarıya yakını bugüne kadar bir huzurevini ziyaret etmeyi düşünmüştür. Huzurevi ücreti pahalı gelmese bile yaşlılar, huzurevinde yaşamayı düşünmemektedir.

Yaşlıların sağlık durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri üzerinde eğitim durumunun etkili olduğu; yaşlının hareket güçlüğü olduğunda huzurevinde yaşamayı düşünmesinde hem okuryazar olmayanlarla okuryazar ya da ilkökul mezunu yaşlılar, hem de okuryazar olmayanlarla orta dereceli okul mezunları arasında ilişki olduğu görülmektedir. Yaşın etkisi incelendiğinde ise, yaşlının idrar ve fekal inkontinansı olduğunda huzurevinde yaşamayı düşünmesi anlamlı çıkmaktadır. Yaşlıların sağlık durumuna göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri üzerinde yaşlının cinsiyeti, çocuk sahibi olma ve sosyal güvencesi olma durumunun etkisinin olmadığı bulunmuştur. Yaşlıların sosyal durumlarına göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri üzerinde eğitim durumunun etkili olduğu, ailesinin yaşlıyı istememesi durumunda eğitim düzeyi yükseldikçe yaşlıda huzurevinde

yaşamayı düşünmenin arttığı belirlenmiştir. Yaşın etkisi incelendiğinde ise, yaşlının bakacak yakını olmadığı huzurevinde yaşamayı düşünmesi önemli bulunmuştur. Yaşlıların sosyal durumuna göre huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri üzerinde yaşlının cinsiyeti ve sosyal güvencesi olma durumunun etkisinin olmadığı; çocuk sahibi olma durumunun etkisi incelendiğinde ise bakacak yakını olmadığı çocuğunun kendisine bakmasını huzurevinde yaşamaya tercih ettiği görülmektedir. Diğer ifadelerde ortalama puanlar sosyal durumlarına göre huzurevinde yaşamayı düşünen yaşlıların çocuk sahibi olmayan yaşlılar olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusun giderek arttığı gerçeği ve yaşlılık konusundaki sosyal değişim, yeni bakış açıları ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan biri de huzurevinde yaşamaya ilişkin olumlu tutumların geliştirilebilmesidir. Bu bağlamda yetişkinler yetişkinliğin sonlarından itibaren kendilerini yaşlılık dönemine hazırlamalı, yaşlılıkta bakım ve nerede yaşanacağı konusunda bireylere eğitim verilmelidir. Yetişkinlere ve yaşlılara yönelik olarak huzurevleri tanıtılmalı, bireylerin huzurevlerini ziyaret etmeleri ve huzurevi ortamını görmeleri sağlanmalıdır. Böylece bu yetişkinler yaşlandığı zaman belki de huzurevinde yaşamaya olumsuz olarak bakmayacaktır. Huzurevleri ise yaşlıların ön yargısız gidebileceği bir yer olmalıdır. Huzurevleri yaşlının fiziksel bağımlılık durumuna göre çeşitlenmeli, bağımsız, sağlıklı ve dinç yaşlılar ile bakım gereksinimi olan yaşlıların tüm gereksinimlerini karşılamalıdır. Eğitimsiz, eğitilmiş, üst, orta ve alt gelir yaşlı grubu için değişik seçenekler sunulmalıdır. Huzurevi odaları ev atmosferinde, yaşlının kişisel eşyalarının bulunduğu, hatıra eşyalarını ve değerli şeylerini sergileyebileceği bir yer olmalıdır. Yaşlı huzurevinde kendi işlerini idare edebilmeli, sosyal, dinsel ve toplumsal faaliyetlere katılabilir. Zaman zaman odasında kısa süreli yatılı misafir kabulüne imkân sağlanmalıdır. Huzurevine

gelen yaşlının ailesi ile ilişkisinin kesilmeyeceği, terk edilmediği, ailesinin sorumluluğu üzerinden atmadığı ve suçluluk duyulmaması gerektiği ifade

edilmeli ve bu hem yaşlıya hem de ailesine hissettirilmelidir.

KAYNAKLAR

- ALKAN BALA, H., CANAN, F. ve KORUMAZ, M. 2005. Yaşlılar evi üzerine mimari proje stüdyosunda elde edilen deneyimler. III. Ulusal Yaşlılık Kongresi. İzmir. s.157-162.
- ARAT, Y. ve ÖZCAN, K. 2005. Kentsel mekânda huzurevleri yer seçimi kararları üzerine ilkesel bir yaklaşım "Dr. İsmail Işık huzurevi örneği; Konuya, Türkiye". III. Ulusal Yaşlılık Kongresi. İzmir. s.315-338.
- ARPACI, F., (2005), Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık, Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- ÇETİN, D. ve ÇAKIR, D. 2005. Yaşlıların fizyolojik, psikolojik ve sosyo-ekonomik gereksinimlerine bağlı yaşlı yurtları tasarım önerileri. III. Ulusal Yaşlılık Kongresi. İzmir. s.339-348.
- ERSOY, Ali Fuat, TOKYÜREK, Şadan., ARPACI, Fatma ve AYBALA Demirci. (2005). Huzurevlerinde yaşayan yaşlıların yaşam kalitesi. III. Ulusal Yaşlılık Kongresi. İzmir. s.379-390.
- LAM, T.P., CHİ, I., PİTERMAN, L., LAM, C.L.K., and Lauder, I. (1996). Community attitudes to institutional care of the aged in Hong Kong. Hong Kong Medicine Journal. 2:10-17.
- TÜREL, G. 2001. Yaşlılar için kentte konut. I. Ulusal Yaşlılık Kongresi. Ankara. s.19-32.
- TÜREL, G. 2001. Yaşlılar için sunulan kentsel servisler. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi. 1(1):25-34.
- TÜREL, G. 2009. Yaşlılıkta kente katılım. V. Ulusal Yaşlılık Kongresi. Sivas. s.277-285.
- İÇLİ, G. 2009. Yaşlılar ve yaşlılığın değerlendirilmesi Denizli ili üzerine niteliksel bir araştırma. V. Ulusal Yaşlılık Kongresi. Sivas. s.191-202.
- KALINKARA, V. 2009. Dünyada demografik değişim dinamikleri: Yaşlı nüfus artışının yaratacağı sosyal-kültürel ve ekonomik sorunlar. V. Ulusal Yaşlılık Kongresi. Sivas. s.163-171.
- KOŞAR, N. 1996. Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refah Alanı. Şaka Matbaacılık. Ankara. s.00-110.
- KWOK, T., LUK, J.K.H., LAU, E., and WOO, J. (1998). Attitudes of old people towards old age homes in Hong kong. Archives of Gerontology and Geriatrics. 27.89-96.
- PAKDİL, F.A. 2001. Yaşlılar için mekan ve huzurevi tasarımı. I. Ulusal Yaşlılık Kongresi. Ankara. s.41-48.

Aşiret, Akrabalık ve Sosyal Dayanışma: Geleneksel Hayatı Yönetme Biçimi

• Yrd. Doç. Dr. Şevket ÖKTEN

Öz

Büyük bir bölümünü kuzenler arası evliliğin oluştuğu akraba evlilikleri, Ortadoğu toplumlarında ve Türkiye’de yaygın olarak Güneydoğu Anadolu bölgesinde görülmektedir. Aşiret bağının birçok alanda etkili olmaya devam ettiği bölgede, akrabalık; bireyleri kuşatan geniş bir tutunum düzeneği ve sosyal dayanışmanın temel bağlamıdır. Toplulukların, büyük oranda gerçek ya da hayali “kanbağı”na dayalı akrabalıklar üzerine kurulduğu bölgede geleneksel yapının etkilediği alanların başında aile ve evliliğe ilişkin kurallar gelmektedir.

Akrabalığın çok önemli olduğu ve babasoylu dayanışma ilkesi temelinde örgütlenmiş olan aşiret düzeninde, dayanışma soy içi evliliği teşvik etmekte olup, bu tercihin başında amca çocuklarının evliliği gelmektedir. Bölgede yoğun olarak görülen bu evliliğin teşvik edilmesinde, siyasal, ekonomik, toplumsal ve yöresel birden fazla faktörün rol oynadığı ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kanbağı, akrabalık, soy örgütlenmesi, dayanışma.

Abstract

Tribe, Kinship And Social Solidarity:
The Way Of Governing The Traditional Life

The Southeastern part of Turkey is a region where marriages are commonly arranged between cousins, a way of marriage which is common in Middle Eastern societies and Turkey. The kinship which is still a persistent pattern of relationship in many spheres of life in the regions is a structure keeping the individuals together and a way of social solidarity. The communities in the region are mostly based on either real or imagined kinship in which the rules related to the family and marriage are mostly influenced by the tradition.

In patriarchal tribal set in which kinship interaction is too important, solidarity encourages marriages within the tribe. It is clear that there are several local and social factors together with power relations and financial ones supporting this custom.

Key Words: Kinship, blood relation, organization of genealogy, solidarity.

(*) Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

1. Konu ve Amaç

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, sosyo-ekonomik ve kültürel açılardan diğer bölgelerle gösterdiği farklılıklar dolayısı ile sosyal bilimlerin ilgisini çeken bir bölgedir. Ekonomik olarak az gelişmiş, toprak mülkiyeti dağılımı dengesizliği ile aşiret-ağalık gibi geleneksel kurumların etkinliği bakımından diğer bölgelerle belirgin farklılıklar gösteren bölge, sosyal bilimlerin ilgisine sürekli bir biçimde mahzar olmuştur.

Bu ilginin içinde ağırlığı oluşturan ve modernleşme kuramlarını benimsemiş araştırmaların, daha çok kalkınma sorunu ile ilişkili olarak bölgenin gelişmesine “modernleşme” penceresinden bakmış ve kalkınmanın bu süreçteki rolüne eğilmiştir. Bu kuramları benimseyen çalışmaların çoğunun çıkış noktası, -modernleşme kuramlarının çoğunda olduğu gibi- “geleneksel” ve “modern” toplumlar arasındaki temel ayrıma dayanmaktadır. Buna göre; gelenekselden modernliğe doğru düz bir çizgi üzerinde sıralanan toplumlar farklı evrelerden geçerek ilerler. Modernliğin yerleşmesiyle geleneksel değerlerin yok olması sonucu oluşacak sıkıntıları yeni yerleşen yapıların çözeceği iddia edilir.

Türkiye’de bölge ilgili çalışmalara bakıldığında, modernleşmeci bu yaklaşımların aile, evlilik ve akrabalık konularında daha yoğun bir şekilde geçerli olduğu görülmektedir. Modernleşme kuramını benimseyen bu çalışmalarda genelde birey sayısı temelinde ele alınan ailenin geniş aileden çekirdek aileye doğru evrilmesi üzerinde durulmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu tarz aile çalışmalarında, çekirdek aile tipinin yaygınlaşması, geleneksel toplumdan modern sanayi toplumuna geçiş ile açıklanmaktadır.

Bu görüşteki pek çok yazar endüstrileşme ve kentleşme ile çağdaş çekirdek aile arasında evrensel bir bağlantı olduğunu ileri sürer. Uzmanlaş-

manın geliştiği sanayi toplumlarında daha önce aile tarafından yerine getirilen birçok işlevin başka kurumlarca üstlenildiğini savunan bazı modernleşmeci yazarlar, sanayileşme ile geniş aileden çekirdek aileye doğru, bir evrim çizgisi varsayar. Oysa dünyanın pek çok yerine ait bulgular, aile biçimi ve aile yapısındaki değişiklikleri toplumun ekonomik gelişmesine paralel olarak endüstrileşme, kentleşme sürecine bağlayan bu çok yaygın görüşü desteklememektedir (Timur 1972:9-11).

Birey sayısı bağlamında bölgedeki egemen aile biçimine bakıldığında, geleneksel toplumsal yapısından dolayı geniş ailenin daha yaygın olabileceği yönündeki yaygın kanaatin tersine, bölgede de çekirdek aile yapısının daha yaygın olduğu görülmektedir. Bölge genelinde yapılan araştırmalarda çekirdek aile oranı %60’ın altına düşmemiştir (GAP İdaresi 1996: 17; Sencer 1993:263). Sulamaya açılmış Şanlıurfa-Harran köylerinde yapılmış bir çalışmada; aynı çatı altında evli çocuklarıyla birlikte oturan aileler sadece %3 olarak bulunmuştur (Baran vd.1998: 21).

Ailedeki birey sayısı, aile biçiminin (çekirdek, geniş aile) belirlenmesinde elbette önemli bir ölçüttür. Oysa ki aileyi de kapsayan “kanbağı” kavramı, insanlar arasındaki en gündelik, en sıradan davranış ve ilişki kalıplarını düşünülmeden yapılan bir “içgüdü” düzeyine getiren çok kapsamlı bir dünya görüşüyle bağlantılıdır. Bir kimlik, aidiyet, bir ahlak, yaşa ve cinsiyete göre düzenlenmiş bir iktidar mekanizmasıdır. Bu mekanizma, yaşamın en küçük gözeneklerine kadar sızmış, gündelik ilişkileri mümkün kılan otomatik tepkileri belirlemiştir (Tillion 2006: 25).

Bölgede akraba evlilikleri ile ilgili de çok sayıda araştırma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmaların içeriğine bakıldığında, -Türkiye genelinde olduğu gibi- büyük oranda akraba evliliklerinin neden ol-

duğu sağlık sorunları üzerinde durulduğu açıkça görülmektedir. Bölgede akraba evliliğinin neden olduğu tıbbi sorunların büyük oranda bilinmesine rağmen, böylesine yaygın olarak görülen bu evliliğin sosyal yapı içindeki yeri ve yaygınlığının nedenleri üzerinde duran araştırmaların ise yok denecek kadar az sayıda olduğu rahatlıkla söylenebilir. (Bu çalışmalara örnek için bkz Ulusoy, Mahir-Ergül Tunçbilek, "Türkiye'de Akraba Evlilikleri ve Çocuk Ölümlerine Etkileri", Nüfusbilim Drg., cilt:9, 1987, Hancıoğlu, Attila-Ergül Tunçbilek, "Akraba Evlilikleri, Sosyo-Demografik Özellikleri ve Çocuk Ölümleri Üzerine Etkileri", Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Drg, 1998/41:139-153, "Kan Yakını Evliliklerinin Diyarbakır Toplumundaki Sıklığı ve Bazı Etkileri Üzerine Araştırmalar", Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 12, 3/4, 1985: 149-160, Eliböyük Zehra, "Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hastanesi Genetik Ünitesine Başvuran Hastalarda Akraba Evliliği ve Tıbbi Sonuçların İncelenmesi, Hacettepe Ün. Uzmanlık tezi, Ankara, cilt: 9,1987, Gönüllü, Müzeyyen, "Akraba Evliliği ve Sakıncaları", Cumhuriyet Ün. Fen-Edb. Fak. Sosyal Bilimler Drg, (17), 1994/12: 89-103, Oto, Remzi, "Zihinsel Özürlü Çocukların Aileleri", Dicle Ün. Tıp Dergisi, 19 (1/2), 1992:117-125).

Bölgede yaygın olarak gözlenen amcakızı evliliği özelinde akraba evliliğinin konu edildiği bu çalışmanın temel amacı, akraba evliliklerinin nedenleri ve bu tip evliliğin yörenin yaşam koşulları içinde ne anlama geldiğini ilgili literatür ve bölgede bu konuda daha önce yapılmış alan çalışmalarının da verilerine dayanarak tespit etmektir. Amcakızı evliliğinin ele alındığı bu makale temelde alan araştırması verisi sunmak yerine ileride bu konuda yapılacak alan araştırmalarının kavramsal çerçevesinin oluşturulmasına katkıda bulunmak üzere kaleme alınmıştır.

2. Soy Örgütlenmesi ve Evlilik: "Kuzenler Toplumu"*

Antropolojinin en eski toplumlar ile ilgili çalışmalara bakıldığında, "soy" kavramının toplumsal örgütlenmenin şifrelerinin çözülmesinde önemli bir yer teşkil ettiği hemen göze çarpmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal örgütlenmelerde öyle ya da böyle soy kavramının mutlaka gözetildiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda, soy örgütlenmesinin, insanlığın en eski, kurumlarından birisi olduğu düşünülebilir.

İnsanlığın en eski, en uzun ömürlü ve en yaygın kurumu olan soy örgütlenmesi¹, Asya, Avrupa, Afrika ve Avustralya'daki eski toplum yönetimi hakkında hemen hemen evrensel bir plan örneği oluşturmaktadır. Soysal örgütlenmeye dayanan toplum, nerde olursa olsun, yapısal örgütlenme ve işleyiş ilkeleri bakımından aynıdır (Morgan 1994: 151). Soy sistemlerine dayalı evlilik ve akrabalık kurumları, toplumların sosyal örgütlenme biçimlerinin kurucu değişkenleri arasında yer almaktadır. Her toplum, ailenin oluşumunu çeşitli evlilik kurallarına bağlar. Bu kurallar eş seçiminden, eşlerin

(*) Tillion (2006)'dan esinlenen bu kavram ile, kuzenler arası evliliklere yoğun olarak başvurulduğu ve baba soyundan akrabalarla dayanışmanın esas olduğu toplum kastedilmektedir. Evli çiftlerin yaklaşık üçte birinin (%29) birbiriyle akraba oldukları Türkiye'de, akraba olan eşlerin %80'ini kardeş çocuklarıdır (Timur 1972:77-79). Türkiye'nin diğer bölgelerine nazaran akraba evliliklerinin daha yüksek olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde akraba evliliklerinin en çok görüldüğü (%53,4) il olan Şanlıurfa'nın kırsalında ise bu oran %63'e ulaşmaktadır. Bu evlilikler içinde amcakızı evliliklerinin oranı %29 olduğu (Sencer1993:282) düşünülürse bu kavramın bölge toplumu için uygun bir tanımlama olduğu kabul edilecektir.

(1) Soy, aynı ortak atadan gelen, belirli bir soy topluluğu adı ile diğerlerinden ayrılan ve aralarında kanbağı olan bir yakınlar topluluğudur. Soygelimde (sulb) kadın soyçizgisi (nesebi) esas alındığında -ki eski dönemde evrensel olan buydu- soy topluluğu, aynı farazi kadın ata ve onun çocukları ile onların kız çocuklarından oluşmakta; soygelimde erkek soyçizgisi esas alındığında ise -ki bu dönem mülkiyetin ortaya çıkması ile başlamıştır- soy aynı farazi ortak erkek atadan, erkek çocuklarından ve onların da erkek çocuklarından oluşmaktadır (Morgan 1994: 151)

evlendiklerinde nereye yerleşeceklerine kadar çok geniş bir alanda kendini gösterir. Bunlardan dışevlilik ve içevlilik kuralı evliliğin düzenlenmesinde evrensel bir karşıtlıktır. Bu kurallar, toplumun “biz” ve “öteki” ayrımını nasıl kategorilendirdiğine ve eş seçiminde bu ayrımların hangisini tercih ettiğine dayalıdır (Altuntek 2001: 20).

Antropolojide, “soyun izlenmesi”, şecere ya da soy kütüğü çıkartmaktan ziyade, bir “soysal tayin”i sağlayan bir kültür kalıbıdır. Bu tür kurallar, kişinin, içinde doğduğu toplumda belirli bir akraba grubuna ait olmasını sağlar. Bunda akraba grubunun önemli bir rolü vardır. Kişinin yardım isteyebileceği akraba grubu toplumun kültür özelliklerine göre değişen, soyun izlenmesine ilişkin kurallardan birine göre oluşur. Bu kuralların da, tek tarafın ya da iki tarafın dikkate alınması şeklinde iki yönde gelişmiş oldukları anlaşılmaktadır (Murdock 1949: 44).

Soya dayalı toplumsal örgütlenme aynı zamanda kendine özgü bir ahlak anlayışını da beraberinde getirmektedir. Bu ahlak anlayışı insan hakları gibi çok daha sonra gelişecek olan kavramlardan uzaktır; anlamı ve sınırları toplumsal olarak çizilmiş olan “kan” kavramının etrafında hürmet, sevgi, dostluk, düşmanlık intikam, kıskançlık, korku, güven, sakınma, kaçınma, hizmet etme, emretme ve kollamanın topluluğu oluşturan kişiler arasındaki dağılımının koşullarını belirler. Kısaca, Tillion (2006: 25) 'un da belirttiği gibi akrabalık her şeyden önce gündelik, yerel hayatı yönetme biçimidir. Hayvancılık ve tarımla geçinen ve “eski dünya” olarak adlandırılan bu yörelerde toplum akrabalık ilişkileri vasıtasıyla örgütlenmiştir. Toprağı ve malı sahiplenmenin önkoşulunun belli bir gruba aidiyetten geçtiği bu toplumlarda, aidiyet de ancak topluluk üyesi bir anadan veya babadan dünyaya gelmekle mümkündür.

Baba soyunun kişilere aidiyet, komşu, düşman, mal ve yaşam sağladığı bu dünyada soyluluk, baba soyundan kuzenlerin evlenmesi ile ilişkilidir; aile

ne kadar soylu ise, bu kurala uyulması o kadar zorunludur. Dahası, ne kadar içeriden evlenen bir aileden geliyorsanız, soyluluğunuz da o kadar artar. Mağribin hemen her yerinde ve Doğu Akdeniz'in büyük kısmında “ideal evlilik” bugün bile, akraba ile yapılandırılır. Uygulamada bu birinci derece kuzen olan amcaoğlu-kızıdır (Tillion 2006: 53). Ortadoğu toplumlarında yaygın olarak gözlenen akraba evliliği, Türkiye’de de yüksek oranda görülmektedir. Akraba evlilikleri içinde ise amcakızı evliliğinin oranı %24 ile en yüksek orandadır (Altuntek 1993: 17).

Aşiret bağının evlilikten siyasete, kolektif davranma zorunluluğu gibi birçok bakımdan bireyin davranışlarında etkili olmaya devam ettiği Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde akrabalık, bireyleri kuşatan geniş bir tutunum düzeneği olduğu kadar sosyal dayanışmanın da temel bağlamını oluşturmaktadır. Bu anlamda bölgede topluluklar, büyük oranda gerçek ya da hayali “kanbağı”na dayalı akrabalıklar üzerine kurulmuştur. Babasoylu dayanışma ilkesi temelinde örgütlenen aşiret düzeninde, dayanışma akrabalık derecesine göre belirlenmektedir. Bu bağlamda soy içi evliliklerinde tercih sırası da babasoylu akrabalık derecesine göre biçimlenmektedir ki bu tercihin birinci sırasında hiç kuşkusuz amca çocukları gelmektedir.

Bölgedeki gözlemlerimize dayanarak yaygın olarak görülen amca çocuklarının evliliğinde; amcakızı ile evlilik sadece bir tercih olmanın ötesinde,-en azından ilke olarak- amcaoğlunun bir hakkı olarak kabul edildiği ve bu durumda amcaoğlunun başkası ile yapılacak olan bir evliliği reddetme hakkı olduğu görüşünün genelde kabul edildiği söylenebilir. Bölgede, yabancı birinin bir kızı istemesi durumunda, kızın babasının akrabalarına, özellikle kuzenlerine danışması beklenmekte, eğer kızın amca çocukları talip olursa bu konuda öncelik onlara verilmektedir. Aksi durumda amcaoğlunun söz konusu evliliği reddedip amcakızını “men” etmesi mümkündür ve buna “hakkı”

olduğu kabul edilir. Amcaoğulları tarafından “men” edilmiş kızı yabancı bir başkasının istemesi, gelenekler açısından doğru bulunmadığı gibi, bu tür durumlarda çoğu zaman kavgaların söz konusu olduğu da bir vakiydir. Bazı sebeplerden ötürü amca çocukları tarafından “men” edilmiş kızların, uzun süre evde kaldığı örneklere bölgede rastlanılmaktadır. Diğer taraftan, evlenememiş bir kızın bu durumundan ötürü amca çocuklarının da sorumlu olduğu yönünde bir kanaat her zaman -en azından potansiyel- olarak paylaşılmaktadır.

Türkiye'nin diğer bölgelerine nazaran akraba evliliklerinin daha yoğun olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde akraba evliliklerinin en çok görüldüğü (%53,4) il Şanlıurfa'dır. Akraba evliliklerinin içinde birinci derece akraba evliliklerinin oranı ise %38,4'tür (GAP Bölgesi Halk Sağlığı Projesi Raporu, 2003: 88). Başka bir araştırma sonuçlarında bu oranın Şanlıurfa'nın kırsalında %63'e ulaştığı görülmektedir (Sencer 1993: 282).

Tarafımızdan gerçekleştirilen araştırmada (Ökten 2004:181) da yukarıda anılan çalışmalardakine çok yakın olarak (%52'si akrabalık, %11'si hısımlık olmak üzere toplam %63,6) hane halkı reisleri ve eşlerinin akraba oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca, insanların önemli bir bölümünün (%54,3) akraba evliliğini önemli görmesi, bölgede akraba evliliklerini özendirici koşullarının etkisinin hala süregeldiğini göstermektedir.

Ortadoğu toplumlarında yoğun olarak görülen ve soy içi evlilik de denilen evlilik biçiminde; belli bir atadan erkeklerin çizgisinde genişleyen kabile sisteminde, kadınlar dışarı verilmemekte, dışarıdan da kadın alınmamaktadır. Daha açık bir anlatımla bu tarz içevlilikte kadın ya da erkeğin, üyesi olduğu sosyal gruptan bir kimse ile evlilik bağı kurması zorunludur (Wells 1984: 102).

Bu açıdan bakıldığında bölgede yaygın olarak görülen akraba evliliklerinde, dışarıya kadın veril-

mesi ve dışarıdan kadın alınması noktasında yukarıdaki tanımda olduğu gibi katı bir ayrım söz konusu değildir. Yaygın olarak akraba grubu içinden evlilikler görülse de, dışarıya kadın verilmesi ve dışarıdan kadın alınması yoluyla yapılan evliliklere de sıkça rastlanılmaktadır.

Bölgede görülen akraba/kuzen evliliklerinin kompozisyonu ile toplumsal örgütlenme biçimi arasında doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle baba soyuna dayanan sülale birliğini muhafaza eden topluluklarda kuzen evlilikleri çok daha yüksek olarak görülmektedir. Babasoylu bir örgütlenme olan aşiret sisteminde kişiler içinde yer aldıkları sülale bağlamında değerlendirilmekte ve dolayısıyla saygınlık ve gücün kaynağı olan sülale birlikleri özenle korunmaya çalışılmaktadır ki bunun en temel yolu ise sülale içinde yapılan evliliklerdir. Bu anlamda, akraba evlilikleriyle aşiret biçimindeki toplumsal örgütlenme arasında bağlantı kurulabilir. Aşiret kimliğinin sürdürülmesinde soy içi evlilikler; soy birliğinin “dayanışması” ve güçlü bir “biz” algısının oluşturulması noktasında önemli işlevler üstlenmektedir.

Buradan hareketle, bölgede hala varlığını koruduğu gözlenen aşiret yapısının soyiçi evliliğin temel nedeni olduğu söylenebilir. Bir sorun karşısında babasoyu içindeki bireylerin birbirlerine karşı sorumlu olmaları dolayısıyla, aşiretlerin soy içindeki dayanışmayı oluşturmak, devam ettirmek için aşiretiçi evliliği uyguladıkları araştırmacılarca kabul görmüş bir açıklamadır (Bu konuda bkz: Altuntek 1993, Bruinessen 2003, Heckmann 2002).

Nitekim Şanlıurfa'nın sulamaya açılmış köylerinde gerçekleştirdiğimiz araştırmamızda, akraba evliliğini önemli gören insanların, bu evliliği neden önemli gördüğüne ilişkin verdiği cevaplara bakıldığında, (aile bağlarını güçlenmesini sağlar %70,3 ve aşiret bağının güçlenmesini sağlar %21,9 olmak üzere) büyük çoğunluğunun (%92,2'si) akraba evliliklerini, bireyin kendisini de içinde tanımla-

diği aile ve aşiret bağına güçlendirdiği için gerekli/önemli gördüğü saptanmıştır (Ökten 2004:145)

Çoğunluğunun kendisini bir aşirete mensup olarak gördüğü insanlar için “aşiret” ya da “aşiretli” olmak babasoyuna, meskene, ortak kültüre ve tarihsel öneme dayanmaktadır. Aşiret düzeni en soyut düzeyde babasoylu ilkesine dayalı bir dayanışmayı gerektirir. Bu dayanışmanın en yoğun merkezinde baba soyundan yakın akrabalar vardır ve dayanışma, aşiret birimlerini birbirinden ayıran çizgiler boyunca merkezden dışa doğru kuvveti azalarak yayılır (Heckmann 2002: 147).

3. “Gerçek” Akrabalar: Soy Akrabalığı Evliliklerini Teşvik Eden Faktörler

Bölgedeki akraba evliliklerini teşvik eden faktörler, hem kategori olarak hem de etkileri bakımından birbirinden farklı ve çeşitlidir. Fakat temelde soy grupları üzerinden örgütlenmiş bölgede, bu evliliklerin analizinde ve bölgedeki kadın-erkek ilişkilerinin de anlaşılmasında kilit konumda bulunan soyun sürdürülmesine ilişkin yaklaşım aydınlatıcı olmaktadır. Soyun sürdürülmesinde kadın ve erkeğin üstlendiği düşünülen rollere göre biçimlenen bu anlayış, toplumsal hayatın diğer tüm alanlarında da buna uygun bir iş bölümü geliştirmektedir.*

(*) Bölgede soyun izlenmesinde erkeği merkeze alan ve kadını soy hesabının dışında tutan bir anlayış egemen olsa da bu, kadının ve dolayısıyla dayı tarafının akraba olarak önemsenmediği anlamına gelmemeli. Bölgede etkin olan aşiret düzeni, babasoylu temelde örgütlenmiş ve büyük oranda siyasi bir yapılanmadır. Sorunlar karşısında babasoyundan olanların birbirine karşı sorumlu tutulduğu aşiret düzeninde, bu yapıya paralel olarak akrabalık ve dolayısıyla evlilikler de babasoyuna dayanan sülale birlikleri bağlamında değerlendirilmektedir. Bu anlamda erkeği merkeze alan bu anlayış mevcut durumu anlamada daha aydınlatıcı görünmektedir. Bununla birlikte, bu konuda mevcut antropolojik yaklaşımların çoğunluğundan farklı olarak bölgede kültürel, politik olarak babasoyunun öneminin yanı sıra biyolojik, antropolojik açıdan soyun sürdürülmesinde kadının merkezi rolü üzerindeki ilginç bir tartışma için bkz. Serpil Altuntek, Bone and Flesh, Seed and Soil: Patrilineality by Father's Brother's Dougher Marriage, Etnoloji, vo.45, no:1, Winter, The University of Pittsburg USA, 2006.pp.59-70.

Bir insanın nereden, kimden ve nasıl meydana geldiği konusundaki inançlarla ilgili olan soyun sürdürülmesi kuramı (procreation), en azından insanların birbirleriyle nasıl ilişkilendikleri konusundaki inançları da ima eder. Bu inançlar temelinde bazı insanlar diğerlerinden ayırt edilirler. İnsan toplumlarının bu alanını “akrabalık” olarak isimlendiren birçok antropolog, tüm akrabalık sistemlerinin soyun sürdürülmesini sağlayan kanbirliği üzerinde kurulmuş olduğunu varsaymıştır. Dolayısıyla babasoyundan aynı kuşak kuzen evliliklerini anlamının önemli bir yolu, erkeğin belirleyici, kadının ikincil bir konumda olduğu soy ideolojisidir. Erkeğin çocuğu oluşturan tohum, kadınınsa bu tohumu besleyen tarla olduğunu söyleyen bu kurama göre, baba soyundan kuzenlerle yapılan evlilikler kadın-toprağı yabancıya (ellere) vermeme ve çocuğun annesinin yabancı (el) olmamasını sağlama girişimidir. Böylece tohum ile tarla aynı kaynaktan gelmiş olacaktır (Delaney 2001: 29-177).

Elbette burada kan biyolojik özelliğinden ziyade insanlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları, yakınlık ve uzaklıkları kavramsallaştıran insanlar arasındaki bağlara neden olan bir simgedir. Diğer bir ifadeyle, insanlar arasındaki bu ilişkileri doğuran kan değil, kanın da içinde anlamlandırıldığı kültürdür, yani “kan/kanbağı” kavramı, bir kimlik ve aidiyet unsurudur.

Bu anlamda bölgede, temelde kanbirliği üzerine kurulmuş olan babasoylu bir akrabalık sistemi geçerlidir. Aşiret sisteminde daha çok aşiretin alt birimlerinde belirgin olarak gözlemlenen tek hatlı/babasoylu bir akrabalık biçimi söz konusudur: Aynı sülaleye mensup olanların, ortak bir atadan geldikleri de kabul edilir. Dışarıdan/başka bir aşiretten gelen kadınlar ve onun yakınları ile hısımlık düzeyinde bir akrabalık bağı kurulmasına rağmen, soyları, bağlı oldukları aşiretleri farklıdır. Daha açık bir şekilde ifade edilecek olursa, ortak atadan geldiklerine inanan bu insanlar akraba olabilirler fakat kökleri bir olmayabilir.

Buradan hareketle bölgedeki akrabalar; aynı kökten gelen, kan bağı ilişkisi bulunan akrabalar ile kökleri farklı, evlilik aracılığıyla kurulan hısımlar olmak üzere iki temel kategoriye ayrılır. Bölgedeki aşiret sisteminde, aşiretin üst birimlerine göre akrabalığın daha belirleyici olduğu sülalede erkek ve kadınların akrabalık sistemi içinde ifade ettikleri anlam farklıdır. Soy ideolojisine göre, soy erkekler aracılığı ile sürdürüldüğü için, kadınlar soy hesabının içine alınmazlar, yani insan dayısı ile aynı soydan olmayabilir. Burada esas olarak erkek tarafı akrabalığının makbul olmasının altında yatan sebep, daha önce de belirtildiği gibi, bölgede geçerli olan soy ideolojisidir. İlişkilerin soy ilişkilerine göre tanımlandığı bölgede, bu anlamda anne ve baba tarafından olan akrabalar için farklı terimler kullanılır ve uzaklık-yakınlık ilişkisini de bu terimler yansıtır.

Yoğunlukla akraba çevresinde geçen toplumsal yaşamda akrabaların birbirleri ile ilişkileri, birbirlerine hitap şekli, birbirinden beklentileri de, kan akrabalığı ve hısımlarına göre biçimlenmektedir. Bu durum Bourdieu'nun "formel" ve "pratik" akrabalar şeklinde yaptığı ayrımıyla açıklanabilir: "Formel" akrabalar, soyağacından olan ve törensel bağlamlarda aranan akrabalar; "pratik" akrabalar ise sık sık görüşülen ve gündelik ilişkilerin içinde olan akraba grubunu gösterir (Heckmann 2002: 253).

Babasoylu akrabalık sisteminin geçerli olduğu bölgede, baba tarafından olan akrabalar, maruz kalınan saldırı ve haksızlıklar karşısında birbirlerini savunma, birbirlerinin öcünü almak zorunda iken, anne tarafından olan akrabaların bu tür yükümlülükleri yoktur. Aynı zamanda kan davası gibi kolektif sorumlulukların söz konusu olduğu durumlarda, erkek tarafından olan akrabalar sorumlu tutulur iken, kadın tarafından akrabalar sorumlu tutulmazlar. Zira aşiret "en soyut düzeyde babasoylu ilkesine dayalı bir dayanışmayı gerektiren aşiret

ideolojisindeki dayanışmanın en yoğun merkezinde baba soyundan gelen yakın akrabalar vardır ve dayanışma, birbirlerini ayıran çizgiler boyunca merkezden dışa doğru kuvveti azalarak yayılır" (Heckman 2002:154).

Bölgede görülen kolektif sorumluluk ilkesi soya dayalı toplumlarda görülen temel bir özelliktir. Aşiret içinde dayanışmacı özelliğin ortaya çıkmasına yol açan başlıca itici güç bireyler ve gruplar arasındaki "çatışmacı" yapıdır ve bunun en bilindik örneği ise kan davalarıdır. Birbirini doğurup besleyen çatışmacı ve dayanışmacı örüntü, "öteki" tanımlaması içine giren tüm kişi ve gruplara karşı geliştirilen bir var olma biçimidir (Altuntek 2003: 24). Kişileri ve mülkiyeti korumayı devletin üstlendiği uygar toplumlarda akrabalık bağı çok çok önemsenen bir kavram değilken, soy örgütlenmesine dayanan toplumlarda kişiler her çeşit güvence için kendi soylarına dayanmak zorundadırlar. Bir bireye yersiz ve yakışsız herhangi bir şeyin yapılması kişinin soy topluluğuna yapılmış sayılmakta; o kişiye destek olmak ise, tüm soy topluluğunca görev sayılmaktadır (Morgan 1994:167).

Buraya kadar, bölgede etkin olan toplumsal örgütlenme biçimi, geçerli olan soy ideolojisi ve akrabalık sistemine göre konumlanan kadın ve erkekler ve birbirleriyle olan ilişkileri üzerinde duruldu. Baba tarafından olanların "geçek akraba" olarak değerlendirildiği, babasoylu akrabalık sisteminin geçerli olduğu bölgede dolayısıyla yoğun olarak görülen evlilik biçimi de akraba/amcakızı evlilikleridir. Bu tarz evlilikleri teşvik eden, devam ettiren sosyal, ekonomik ve yöresel birden fazla faktörün söz konusu olduğu görülmektedir.

Amcakızı evliliklerini teşvik eden faktörler içinde en önemlilerinden biri, -hatta en önemlisi- bu evliliğin taşıdığı siyasal önemidir. Aşiret temelinde örgütlenmiş olan köylerdeki diğer ilişkilerde olduğu gibi iktidar ilişkilerinde de akrabalık bağlamında tanımlanmaktadır. Başka türlü ifade edilecek olursa,

kişi toplumsal, ekonomik ve siyasal desteğini akrabalarından alır ki bu akrabalar da ancak baba üzerinden olanlardır. Temelde siyasal bir yapılanma olan aşiret sistemine de bireyler soy bağı ile bağlıdır ki bu bağ erkekler tarafından kurulmaktadır.

Babasoylu akrabalık sisteminde, bir erkek politik desteği sadece kendi akrabalarından alır. Bu akrabalar, erkek yeğenleri ve oğullarından ibarettir. Bu nedenle kişi, kızını kardeşinin oğluna vermekle, kardeşinden ve yeğeninden politik destek kazanmaktadır. Başlık parasından yaptığı feragat, onları kendilerine politik destek vermeye zorunlu kılmaktadır. Eğer kızını yeğenine vermeyi reddederse bu destekten yoksun kalmaktadır. Böylece bu evlilik tipi diğer soylarla olan rekabet durumunda kendi soyunu sağlama alma amacını gütmektedir. Kısaca, amcakızı evliliği, kabile/aşiret yapısı içinde dayanışma (solidarity) rolü oynamaktadır (Altuntek 1993: 19).

Bölgede görülen kuzen evliliklerinin ekonomik boyutu, bu tarz evliliklerin tercih edilmesini teşvik eden bir diğer faktördür. Özellikle amcakızı evliliği, sahip olunan mal-mülkün akraba grubu içinde kalmasını sağlamaktadır. Bölgede hem varlıklı hem de ekonomik durumu iyi olmayan aileler, birbirinden farklı kaygılarla kuzen evliliğine yönelmektedir. Ekonomik durumu iyi olan aileler, varlıklarından dışarıdan gelen bir yabancıнын faydalanması yerine, aynı soy/kökten gelen, "kendilerinden birinin" faydalanmasını, "rahat etmesini" istemelerinden dolayı soyiçi evliliği tercih etmektedirler. Köylerdeki görüşmelerde akraba evliliklerini aile işletmesinin bölünmesini engellediği için tercih edenlerin (%5) yanı sıra, hane halkı reislerinin bir kısmı da (%2,7) maddi kolaylık sağladığı için bu tarz evlilikleri önemli bulmuştur (Ökten 2004:145). Diğer taraftan, zaten durumu iyi olmayan, yeterince toprağı olmayan aileler akrabadan olan birinin bu durumu daha anlayışla karşılayacağı ve baba ile kardeşler arasındaki ekonomik dayanışmayı

olumsuz etkilemeyeceği düşüncesiyle kuzen evliliğine yönelmektedir.

Erkek kardeşlerin aynı bölgede, köyde ve hatta yakın komşu olabildikleri bölgede dolayısıyla kuzen evliliklerinde kadının evlendiği zaman yerleşim yerini değiştirmesi gerekmez. Kırsal alanda sıklıkla ortak toprağı birlikte kullanan kardeşler, kuzen evlilikleri ile işbirliğinin kurulması ve varolan işbirliğinin devam etmesini sağlamış olurlar. Kuzen evlilikleri ile ilgili yapılan araştırmaların birçoğunda ekonomik boyut önemli bir neden olarak vurgulanmıştır.

Hatay yöresindeki aşiretlerin soy organizasyonunu inceleyen Aswad, evlilik ve akrabalık örüntüsünü incelerken, amcakızı evliliğini de incelemiştir. Aswad'a göre, ideal ve tercihli amcakızı evliliği, kuvvetli ve zengin aile birliği ile birden çok kadınla evlilik değişkenlerinin birleşmesi durumunda istatistiksel açıdan en anlamlı düzeydedir. Başka bir deyişle, kuvvetli ve zengin aile birliğinde birden çok kadınla evlilik yapıldığında, amcakızı evliliği önem kazanmakta; yakın akrabaların ve mallarının kontrolünü sağlama işlevi sağlamaktadır. Yine benzer şekilde Antakya ili Hassa ilçesinde yaşayan, tannınmış, köklü ailelerin soy ağacını incelemiş olan Eberhard, kuzen evliliklerinin varlığını ve sürekliliğini; malın ailede kalması isteği ve aileyi bir arada tutması gibi nedenlere bağlamıştır (Altuntek 1993: 23). Türkiye'de Aile Yapısı adlı geniş kapsamlı araştırmasında Timur (1972:79) da, akraba evliliğinin mülkün parçalanmasını önleme kaygısından bahseder. Aşiret sisteminde kadınlar mirastan pay almazlar. Mirasın baba soyundan kuzeni olmayan bir erkekle evlenen ve dolayısıyla babasoyuna yabancı düşen kadına verilmesi, aşiretin ortak malı olan toprağın parçalanması anlamına gelir ki, Tillion bu durumu yerleşik aşiretleri dağıtan bir unsur olarak kabul eder (Tillion 2006: 55).

Akraba evliliklerinin, yukarıda belirtilen ekonomik dayanışma, siyasal bağlılıklar ve karşılıklı

yardımlaşmanın yanısıra çiftlere ve ebeveynlerine güven sağlayıcı ve duygusal yakınlaşmanın kolay sağlanabildiği dolayısıyla anlaşmayı daha kolaylaştırıcı bir boyutu da vardır. Bu akraba evlilikleri içinde ideal olanı ise daha önce de belirtildiği gibi kuşkusuz amcakızı evliliğidir.

Amcakızı evliliğinin, halakızı, teyze evliliklerinde olmayan özelliği, yeni akraba ilişkilerinin kurulmaması, eski ilişkilerin ve rollerin devam etmesidir. Dolayısıyla amcakızı evliliği, uyumlu aile ilişkilerine katkıda bulunmaktadır. Huyunu suyunu bildikleri bir kızın yoğun akrabalık ilişkileri içinde sorun yaratmayacağı düşünülmektedir. İleriye dönük olarak yaşlılıkta, hastalıkta bakım işlerini üstlenebileceği beklentisi de vardır. Ayrıca kızın “namusu” konusunda da emindirler (Altuntek, 1993: 70).

Diyarbakır’da yapılan bir araştırmaya göre, akraba evliliği yapan ailelerde amcakızı evliliğinin oranı %49’dur. Böylesine yaygın olarak görülen bu evliliğin tercih nedenlerine bakıldığında, malın bölünmemesi, başlığın ödenmemesi gibi ekonomik nedenlerin yanı sıra, toplumun sosyolojik yapısı nedeniyle amca çocuklarının en rahat diyalog kurabilen dolayısıyla rahat duygusal yakınlaşma sağlanabilen kişiler olması neden olarak ileri sürülmüştür (Budak 1985:156).

Bölgede yapılan gözlemlerde sosyal ve ekonomik eksenli “güvenlik” kaygılarının akraba evliliğini teşvik ettiği rahatlıkla anlaşılmaktadır. Edinilen izlenimlerde, yaşlılık ve hastalık durumlarında akrabadan olan gelin/damadin yanlarında olacağı/kalacağı ve bu evliliklerde boşanma, terk etme gibi çözümlerin daha az olacağına inanılmaktadır. Varolan akrabalık durumunun pekiştiği ve aileler arası ekonomik birlikteliğin artarak başkalarıyla olan sorunlarda dayanışma unsuru oluşturduğu düşünülmektedir.

Bölgede gerek akraba ve gerekse diğer yabancı biriyle yapılan evliliklerde göz önünde bulun-

durulan temel etkenlerden birisi de kuşkusuz tarafların toplumsal konumlarıdır. Diğer bir ifadeyle “toplumsal statünün korunması ya da geliştirilmesi” bölgedeki evlilik tercihinde rol oynayan temel anlayıştır ve bunun bir yolu da kızı vermek ve almak dengesinin korunmasıdır (Altuntek 1993: 71).

Evliliklerde eş seçimi tüm toplumsal tabakalar için farklı biçimlerde olsa da stratejik öneme sahiptir. Politik ve ekonomik gücü elinde bulunduranlar kadar daha alt tabakalarda yer alan ailelerin eş seçimi de bir stratejiye dayanır. Yapılan evliliklerde ekonomik, siyasal, toplumsal vb. saikler mutlaka gözeltir.

Toplumsal tabakalar arasındaki farklar; iktidar alanlarını (sosyal, ekonomik, politik) elinde bulunduran ailelerin verilecek kızlarına göre bir evlilik stratejisi geliştirmesine, diğer ailelerin oğullarını esas almalarına dayanır. Buradaki hassas nokta “vermek-almak” dengesidir: Verme, alçaltıcı, küçültücü bir durumdur; güç/iktidar almaktan geçer. Toplumun cinsiyet ideolojisine göre, kadın edilgen olandır, verendir, teslimiyettir; erkek etkin olandır, alandır, iktidar olandır. Evliliği düzenleme stratejisinin arkasında yatan temel anlayış, kanımca budur. Her türlü iktidar alanını ellerinde bulunduran aileler kendilerine hiçbir açıdan denk olmayan bir aileye kız verdiklerinde ikinci defa yenilen/teslim olan konumuna gireceklerinden, bu onur kırıcı ve kabul edilemez bir durumdur. Bu nedenle süre giden erkek kardeşlerin birliği içindeki erkek yeğen kız evladın verebileceği ideal eştir (Altuntek 2003:24).

Bu anlamda evlilik stratejileri babasoylu ideolojinin sınırlarını anlamak için olduğu kadar, toplumsal cinsiyet rollerini, hiyerarşiyi ve dayanışmayı kavramsallaştırmak konusunda da büyük önem taşır. Kuzenler arasındaki, başlık parasına ve doğrudan eş değiş tokuşuna dayanan evlilikler (berdel), hiyerarşi ve eşitlik nosyonlarının farklı yönlerinin kendisini gösterdiği stratejilerdir (Heckmann 2002: 24).

4. Sonuç Olarak

Evlilik ve akrabalık kurumları, toplumların sosyal örgütlenme biçimlerini kuran değişkenler arasındadır. Her toplumun kültür kalıplarının kendine özgü olması dolayısıyla, ailenin oluşumu ve evlilik kuralları da toplumdan topluma farklılıklar gösterir. Evlilik ve akrabalık ilişkileri, topluma özgü bazı özel sosyo-kültürel şartlar, soyun izlenmesine ilişkin kurallar tarafından belirlenirken toplumun coğrafik yapısı ve diğer toplumlarla geliştirdiği ilişkiler de evlilik ve akrabalığı düzenleme stratejileri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Bu anlamda akraba evliliklerinin yaygın olarak gözlemlendiği Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, evlilik biçimi ve evliliğe ilişkin kuralları önemli oranda belirleyen aşiret ve akrabalık sistemidir. Araştırmaların da gösterdiği gibi nispeten içe kapalı bir yapı bölgede özellikle kırsalda daha yüksek olmak üzere, ilişkiler gerçek ya da hayali kan bağına dayalı akrabalıklar temelinde kurulmuştur. Aşiret bağının, birçok bakımdan bireyin davranışlarında etkili olmaya devam ettiği bölgede, bu yapının önemli bir unsuru olarak akrabalık bireyleri kuşatan, sosyal, ekonomik ve siyasal dayanışmanın da temel bağlamını oluşturmaktadır.

Bölgede "kanbağı" temelinde kurulmuş olan aşiret, tarihsel süreç içerisinde insanların toplumsal ilişkilerini tasarlamak, düzenlemek için geliştirdikleri düzenlemeler, özel simgeler sistemi olarak, toplumsal ilişkiye anlam ve yön vermiş, vermeye devam etmektedir. Kırsalda, bireylerin davranışlarının büyük oranda bu kurumlar/simgesel içinde algılanmakta olduğu ve bu kurumlardan üretilen simgelerin bireylerin davranışlarına damgalarını vurduğu ve insanların bu simgelerin doğruluğuna/kutsallığına inanmalarıyla bu yapıların kendilerini öyle ya da böyle yeniden ürettikleri görülmektedir. Buradan hareketle kuşkusuz çok çeşitli faktörün neden olduğu akraba evliliğinin de temelini bu yapının oluşturduğu diğer bir ifadeyle, babasoyuna

dayalı aşiretsel yapının, anlatılan özellikleri ile aynı zamanda akraba evliliklerinin de temel nedeni olduğu söylenebilir.

Geleneksel diğer toplumların da bir özelliği olarak sosyal, ekonomik ve diğer ihtiyaçların karşılanması ve karşılaşılan sorunların aşılmasında birincil ilişkilerin bağlamı olan hısım-akraba çevresinin başta gelmesi durumu bölge için de geçerlidir. Akrabalar arası evlilikler, bu köyleri bir tür akrabalık birliklerine çevirmiştir. Diğer taraftan, toplumun örgütsüz yapısı dolayısıyla, hane halklarını kuşatan bir bağlaşma çerçevesi olan akrabalık ilişkileri, aynı zamanda temel dayanışma ve yardımlaşma bağlamı görevi de görmektedir.

Bunun yanında, mevcut mal ve mülkün akraba çevrelerinin dışına çıkmaması, başlık parasının ortadan kalkması veya azalması gibi ekonomik amaçlar, soyun devam ettirilmesi gibi toplumsal bir amaç, akrabadan olan gelinin saygılı olduğu inancı, akraba ile evlilikte istikrar ve geçimin daha iyi olacağı ve evliliği düzenleme stratejisinin altında yatan temel anlayış olarak toplumsal "statü"nün korunması ya da geliştirilmesi bölgede akraba evliliklerini teşvik eden faktörlerdir.

Soy temelinde örgütlenmiş topluluklarda, kadının iffeti "aile şerefiyle" iç içe geçmiştir ve bunlar çok önemli kavramlardır. Dolayısıyla "soyu sopusu belli" olan akrabanın "iffeti" ve "namusu" bu konuda "doğal koruyucu" olan erkekler için güvence altındadır. Aynı yerde büyüyen, birbirini çok iyi bilen akraba çevresinde yapılan evlilikler bu konuda bir rahatlatma getirdiği gibi, aynı köy/kasabadan evlenen akrabaların evlenmesi ile ana ocağından uzağa gitme olasılığı da ortadan kalkmış olacaktır.

Gelir dağılımının görece düşük ve dengesiz olduğu, sosyal ve ekonomik birçok ihtiyacın (güvenlik, adalet, borçlanma ve yardımlaşma gibi) modern yasal kurumlar yerine geleneksel toplumsal kurumlar tarafından yerine getirildiği ve birçok

alandaki örgütsüz olan bölgede toplumsal güvence akrabalık ilişkileri üzerinden geliştirilmektedir. Ak-raba evlilikleri, sülaleler arası akrabalıkları iyice pekiştirerek, akrabalık sınırlarını netleştirmektedir. Bu da, aşiret yapısının henüz etkinliğini koruduğu

–özellikle kolektif saldırı/savunma ve maddi-ma-nevi kolektif sorumluluk paylaşımında– bölgede, bu tarz evlilik biçimlerinin tercih edilmesini arttıran unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

ALTUNTEK, Serpil, **Van Yöresinde Akriba Evliliği**, Ankara, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 1993.

ALTUNTEK, Serpil “Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirmesi”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:18. Sayı:2, 2001, 17-28,

ALTUNTEK, Serpil, “Bone and Flesh, Seed and Soil: Patrilineality by Father’s Brother’s Daughter Marriage”, **Etnoloji**, no.45, no:1, Winter, The University of Pittsburg USA, 2006, 59-70.

BARAN, Aylin vd., **Şanlıurfa-Harran Ovalarında Tarla İçi ve Köy Geliştirme Projesi Sosyal Değerlendirme Raporu**, Ankara, GAP İdaresi, 1998.

BUDAK, T. vd., “Kan Yakını Evliliklerin Diyarbakır Toplumundaki Sıklığı ve Bazı Etkiler Üzerine Araştırmalar”, **Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, Diyarbakır, XXII, 3-4, 1985: 149-160.

DELANEY, Carol, **Tohum ve Toprak**, (Çev: Selda Somuncuoğlu-Aksu Bora), İstanbul, İletişim yayınları 2001.

DOĞANAY, Filiz. Sosyal ve Kültürel Dönüşme Sürecinde Harran Ovası ve GAP Uygulaması, Ankara, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Planlama Dairesi Başkanlığı, 1995:

GAPBKİ, **Güneydoğu Anadolu Projesi Sosyal Eylem Planı**, Ankara, GAPBKİB Yayını, 1995.

GAPBKİ, **Sürdürülebilir Kalkınma Programı**, Ankara, GAPBKİB Yayını, 1996

GAPKİ, **GAP Bölgesi Halk Sağlığı Projesi Raporu**, Ankara, 2003.

HECKMANN, Lale Yalçın, **Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

MORGAN, Lewis Henry, **Eski Toplum I**, (Çev: Ü. Os-kay), İstanbul, Payel Yayınevi, 1994.

MURDOCK George P., **Social Structure**, New York: The MacMillan Company, 1949.

ÖKTEN, Şevket. **Türkiye'nin Gelişme/Kalkınma Çabalarının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi: GAP Projesi**, Ankara, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004.

TILLION, Germaine, **Harem ve Kuzenler**, (Çev: Ş. Tekeli-N. Sirman), İstanbul, Metis Yayınları, 2006.

TİMUR, Serim, **Türkiye'de Aile Yapısı**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1972.

VAN BRUINEN, Martin, **Ağa Şeyh Devlet** (Çev: Banu Yalkut), İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

WELLS Calvin, **İnsan ve Dünyası**, (Çev: B. Güvenç), İstanbul, Remzi Yayınevi, 1984.

